

T.C

BANDIRMA ONYEDİ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ

ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

**BURSA İLİNDE 1989 BULGARİSTAN
GÖÇMENLERİNİN ÇALIŞMA HAYATINDA
ÖTEKİLEŞTİRME SÜREÇLERİ DENEYİMİ**

Enes ÇEVİK

19017009

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Celalettin YANIK

Bandırma 2022

T.C
BANDIRMA ONYEDİ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ
ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

BURSA İLİNDE 1989 BULGARİSTAN
GÖÇMENLERİNİN ÇALIŞMA HAYATINDA
ÖTEKİLEŞTİRME SÜREÇLERİ DENEYİMİ

Enes ÇEVİK
195017009

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Celalettin YANIK

Bandırma 2022

ETİK BEYAN

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

BANDIRMA ONYEDİ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik ilkelere uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (15/02/2022)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

Adı ve Soyadı

Enes ÇEVİK

İmzası

ÖZET

BURSA İLİNDE 1989 BULGARİSTAN GÖÇMENLERİNİN ÇALIŞMA HAYATINDA ÖTEKİLEŞTİRME SÜREÇLERİ DENEYİMİ

Enes ÇEVİK

Bu araştırma, 1989 yılında Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç eden Türk soydaşlarının “göçmen” kimlikleri sebebiyle çalışma ve sosyal hayatlarında yaşadıkları ötekileştirme deneyimlerini ortaya koymaktadır. Ortaya konulmak istenen ötekileştirme sürecine ilaveten, Türk soydaşların göç deneyiminden yaklaşık 22 yıl sonra Suriye'deki iç karışıklıktan dolayı Türkiye'ye gelen Suriyeli sığınmacılara yönelik tutumları da araştırmaya dahil edilmiştir. Bu sayede, Bulgaristan'dan göç etmiş olan Türk soydaşlarının gerek Türkiye'ye geldikleri dönem zarfında gerekse yıllar sonra Suriyelilere yönelik kendi toplumsal mevzilenmelerinde konum değişikliğine gidip gitmedikleri, varsa kendilerine yönelik “öteki” konumlandırmasını çalışma yaşamında ve sosyal yaşamda ne ölçüde Suriyeli sığınmacılara uyguladıkları amaçlanmıştır.

Araştırma kapsamına, Bursa ilinin 3 mahallesi dahil edilerek (Adalet, Hürriyet ve Balkan) toplamda 30 Bulgaristan göçmeni ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşmeye katılan 30 katılımcı, yarı yapılandırılmış görüşme yönetimi ve basit tesadüfi örnekleme seçilmiştir. Gerçekleştirilen bu görüşmeler, katılımcıların yazılı onayı ile ses kaydı altına alınmış ve saha araştırması sırasında meydana gelebilecek veri kaybının önüne geçilerek gerçekleştirilmiştir. Araştırmacı ve danışmanı tarafından 28 soruluk bir görüşme formu hazırlanmıştır. Görüşme formunda yer alan sorular sırasıyla, katılımcıların, demografik özelliklerini, göç ve göçmen deneyimlerini, kendilerinin ve çevrelerinin kimlik tanımlamalarını, dışlanma ve hemşericilik deneyimlerini ve son olarak Suriyeli sığınmacılara yönelik tutumlarının ifşaatını amaçlayan soru gruplarından oluşmaktadır. Gerçekleştirilen saha veri toplama aşamasının ardından, toplanan veriler Maxqda nitel veri analizi programı vasıtasıyla içerik analizi gerçekleştirilmiştir.

Araştırma sonucunda, Bulgaristan göçmenlerinin kendi kimlik tanımlamalarıyla yerel halkın onları tanımlamada kullandığı kimlik tanımlamaları açısından bir farklılık olduğu ancak katılımcıların büyük çoğunluğunun yerel halk tarafından çalışma hayatında

ve sosyal yaşamda “ötekileştirilmediği” görülmüştür. Öte yandan katılımcıların Suriyeli sığınmacılara yönelik bir ötekileştirme eğilimi içerisinde olduğu ortaya çıkmıştır.

Anahtar Sözcükler: ötekileştirme, göçmen, çalışma hayatı, kimlik, sosyal hayat

ABSTRACT

EXPERIENCE OF OTHERIZATION PROCESSES IN WORKING LIFE OF 1989 BULGARIAN IMMIGRANTS IN BURSA PROVINCE

Enes CEVIK

The aim of this research is to reveal the othering experiences of Turkish cognates who immigrated to Turkey from Bulgaria in 1989 due to their "immigrant" identity in their working and social lives. In addition to the otherization process that needs to be revealed, the attitudes of the participants towards Syrian asylum seekers who came to Turkey due to internal conflict in Syria about 22 years after their migration experience were also included in the study. In this way, it was aimed whether the Turkish descendants who emigrated from Bulgaria changed their position in their own social positions for Syrians both during the period of their arrival in Turkey and years later, and to what extent, if any, they applied the "other" positioning for themselves to Syrian asylum seekers in their working life and social life.

A total of 30 Bulgarian immigrants were interviewed by including 3 neighborhoods of Bursa province (Adalet, Hurriyet and Balkan) within the scope of the research. The 30 participants in the interview were selected with semi-structured interview management and simple incidental sampling. At the same time, these interviews were recorded with the written approval of the participants and were carried out by preventing the loss of data that may occur during the field research. A 28-question interview form was prepared by the researcher and his advisor. The questions on the interview form consist of question groups aimed at exposing the demographic characteristics of the participants, their experiences of migration and migrants, identification of themselves and their environment, experiences of exclusion and citizenship, and finally their attitudes towards Syrian refugees. After the conducted field data collection stage, the collected data were analyzed by means of the Maxqda qualitative data analysis program.

As a result of the study, it was found that there was a difference in the identification of Bulgarian migrants in terms of their identification and the identifications used by local people to identify them, but the vast majority of participants were not

"marginalized" by the local people in their working life and social life. On the other hand, it has been revealed that the participants are in an marginalization trend towards Syrian asylum seekers.

Keywords: othering, immigrant, work life, identity, social life

ÖNSÖZ

Bu tez çalışması, temelinde göçmen olmanın “hediyesi” olan ötekileştirmenin çalışma hayatındaki tezahürünü ölçmek amacını taşımaktadır. Bu bağlamda 1989 yılında, doğup büyüdüğü toprakları, büyük zulümler ve baskılar altında bırakmak zorunda kalan Bulgaristan göçmenlerinin Türkiye’ye göç etmeleri ve çalışma hayatlarına katılımlarıyla yaşadıkları ötekileştirme süreçlerinin ifşaatını içermektedir.

Çalışmanın saha veri toplama bölümü, araştırmanın heyecanını tam anlamıyla yaşatan ve bu zorlu süreci çok güzel kılan, açıkçası biraz da endişeyle başladığım bölümdü. Göç deneyimini ne yazık ki böylesine “kimlik soykırımına” maruz kalarak yaşamış olan göçmenlerle yaptığım mülakatlar sırasında, yaşadıkları acıyı göz yaşlarıyla anlatan Bulgaristan göçmenlerine samimiyetlerinden dolayı teşekkür ederim.

Ortaya koyduğum ilk akademik çalışmam olması sebebiyle benim için oldukça önemli bir yere sahip olan tez çalışmamın oluşması için birçok kişinin desteği ve emeği olduğunu belirtmem gerekir. Başta, bu çalışma için yoğun çalışma temposu içinde kıymetli zamanını ayıran, desteğiyle beni bu yolda yönlendiren, cesaretlendiren, bilgi ve deneyimlerini her fırsatta bana aktaran değerli hocam, danışmanım, Rektör Yardımcısı sayın Prof. Dr. Celalettin YANIK hocama minnetlerimi borç bilirim.

Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi tarafından BAP birimi tarafından bilimsel araştırma projesi kapsamına alınan ve finansı sağlanan BAP-20-1010-00 No’lu bu proje için ilgisini ve desteğini esirgemeyen BAP birimi koordinatörlüğüne teşekkür ederim.

Son olarak, hayatımda olduğu süre boyunca her zorlu dönemde yanımda bana destek olan, akademik kariyerime başlamama ve devam etmem konusunda bana hep destek olan müstakbel eşim Gülay’a ve benim bugüne gelmemi sağlayan aileme teşekkür ederim. Onlar olmasaydı bu süreç çok zor bir hal alacak ve bitmeyecekti. Ortaya konulan bu tez çalışmasının bütün olumlu yanları yukarıda değindiğim değerli insanlara, tüm kusurları ise bana aittir.

Enes ÇEVİK

Bandırma 2022

İÇİNDEKİLER

YÜKSEK LİSANS TEZ ONAYI	iv
ETİK BEYAN	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	viii
ÖNSÖZ	x
İÇİNDEKİLER.....	xi
TABLolar	xv
ŞEKİLLER	xvi
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	3
BURSA İLİNDE 1989 BULGARİSTAN GÖÇMENLERİNİN ÇALIŞMA HAYATINDA ÖTEKİLEŞTİRME SÜREÇLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA .3	
1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ	3
2. ARAŞTIRMANIN AMACI	4
3. ARAŞTIRMANIN ÖZGÜN DEĞERİ VE ZORLUKLARI.....	4
4. ARAŞTIRMANIN VARSAYIMLARI.....	5
5. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI	5
6. TANIMLAR.....	6
7. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE ANALİZİ	9
7.1. Araştırmanın Modeli	9
7.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi	10
7.3. Veri Toplama Yöntemleri	10
7.4. Araştırma Bulgularının Analiz Yöntemi	11

İKİNCİ BÖLÜM	15
KAVRAMSAL ÇERÇEVE	15
1. GÖÇE İLİŞKİN YAKLAŞIMLAR	15
1.1. Kavramsal Olarak Göç	15
2. GÖÇ TÜRLERİ.....	17
2.1. İç ve Dış Göçler.....	17
2.2. Gönüllü Göç ve Zorunlu Göçler.....	18
2.3. Bireysel ve Kitlesele Göçler	19
2. 4. Kısa Süreli ve Uzun Süreli Göçler	19
2.5. Yasal ve Yasadışı (Mülteci) Göçler	20
3. GÖÇ TEORİLERİ.....	21
3.1. Ravenstein'ın Göç Teorisi.....	21
3.2. İtme-Çekme Teorisi.....	24
3.3. Network Göç Teorisi	26
3.4. Denge Teorisi	27
3.5. Zelinsky'nin Göç Teorisi	27
3.6. Merkez Çevre Teorisi.....	28
4. GÖÇ VE ÇALIŞMA HAYATI.....	29
4.1. Göçmen İşçi.....	29
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	32
BULGARİSTAN'DAN TÜRKİYE'YE GÖÇLER.....	32
1. BULGARİSTAN'DAN TÜRKİYE'YE GÖÇLERİN TARİHSEL ARKA PLANI.....	32
1.1. 93 Göçü	32
1.2. Balkan Savaşlarından 1950'ye Kadar Meydana Gelen Göçler	33

1.3. 1950-1951 Göçü	37
1.4. Yakın Akraba Göçü	39
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	42
BÜYÜK GÖÇE GİDEN SÜREÇ VE 1989 GÖÇÜ	42
1. 1989 GÖÇÜNÜ ZORUNLU KILAN ASİMİLASYON GİRİŞİMLERİ ...	42
1.1. Zorunlu İsim Değişikliği	42
1.2. Türkçenin Kullanılmasının Yasaklanması	47
1.3. Dini Faaliyetlere Getirilen Yasaklar.....	49
1.4. Eğitim Alanındaki Baskılar ve Uygulamalar	50
1.5. Çeşitli Yasaklamalar ve Baskılar	52
2. ZORUNLU GÖÇ 1989	53
BEŞİNCİ BÖLÜM	56
BULGULAR VE YORUMLAR.....	56
1. ANALİZ VE BULGULAR	56
1.1. Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular ve Yorumlanması	56
1.2. Katılımcıların Göç Deneyimlerine İlişkin Bulgular ve Yorumlanması	59
1.3. Katılımcıların Kimlik Tanımlamalarına İlişkin Bulgular ve Yorumlar	69
1.4. Katılımcıların Ötekileştirme ve Hemşericilik Deneyimlerine İlişkin Bulguları ve Yorumlar	77
1.5. Katılımcıların Suriyelilere Yönelik Bakış Açısına Dair Bulgular ve Yorumlar	89
1.6. Tek-Vaka Modeli Gösterimi ve Yorumlanması.....	120
ALTINCI BÖLÜM.....	123
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	123

EKLER.....	133
-------------------	------------

TABLÖLAR

Tablo 1: Temalar ve İçerik	11
Tablo 2: Zelinsky'nin Hareketlilik Geçiş Evreleri	27
Tablo 3: Cumhuriyetin İlk Döneminde Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göç Eden Göçmen Sayısı	35
Tablo 4: Bulgaristan'dan Türkiye'ye Gelen Göçmenlerin Sayısı (1989-1990)	54

ŞEKİLLER

Şekil 1: Kod Sistemi	13
Şekil 2: Katılımcıların Demografik Özelliklerinin Maxqda Kod-Teori Modeli ile Gösterimi.....	57
Şekil 3: Katılımcıların Göç Deneyimlerine İlişkin Bulguların Maxqda Kod Teori Modeli ile Gösterimi	60
Şekil 4: Katılımcıların Kimlik Tanımlamalarına Yönelik Bulguların Maxqda Kod Teori Modeli ile Gösterimi	70
Şekil 5: Dışlanma ve Hemşericilik	77
Şekil 6: Öteki / Suriyeli	90
Şekil 7: Tek-Vaka Modeli	121

GİRİŞ

Tarihin erken dönemlerinden günümüze değin bireyler ve topluluklar farklı nedenlerden dolayı dünya üzerinde sürekli bir şekilde hareket halindedir. Ekonomik, politik, kültürel vb. nedenlerden kaynaklı olabilen bu hareketler, amaçları ve sonuçları bakımından değerlendirildiği takdirde sosyal bir fenomeni şekillendirmiştir. Sosyal bir fenomen olarak irdelenen göç, yüzyıllardır var olan, tarihte çağ açıp çağ kapayan, dinleri, toplulukları değiştiren/dönüştüren bir statüye sahiptir.

Göç fenomeni, münhasıran sosyolojik bilginin ana ilgi alanını işgal etmesine karşılık, günümüzde disiplinler arası bir ilgiye mazhar olmuştur. Neredeyse insanlık tarihiyle eşdeğer olarak adlandırılabilir olan göç, ilk olarak dini sonrasında edebi metinlerde yer bulabilirken, nihayet XIX. yüzyılda göçün sosyal bir problem olduğu düşüncesi çerçevesinde akademik metinlerde yer bulmuştur. Bu yer işgalinin ayrılmaz parçaları kuşkusuz göç eden birey ve onun göç ettiği yerdeki sosyal deneyimleridir ki bu deneyimler, bireylere yönelik “toplumsal mevzilerin” ortaya çıkmasını da içermektedir. Bahsi geçen toplumsal mevziler, bu çalışma özelinde göç alan yerlerde, meskunların göç eden kişilere yaklaşımları “öteki”, “yabancı” ve nihayetinde “ötekileştirme” kavramları ve pratikleri üzerinden tanımlanmaya çalışılacaktır.

Sosyal bilimler açısından “öteki” kavramı, etnisite, dil, din vb. kategorilerin tasnifinde kullanılmaktadır. Öteki kavramı, “biz”in karşıtı ya da tamamlayıcısı anlamında gerekli olduğu burada ifade edilebilir. Öteki kimdir? sorusu, biz olmayanı nitelemek için kullanılan bir toplumsal/politik kategorileştirmedir. “Biz” ve “öteki” kategorileştirmesi, statüleri belirli bir kapsama indirgemektedir. “Öteki”nin mevcudiyeti, toplumsal mevzilerin alınışında/sınırların çizilişinde önemli bir vetireyi teşkil eder. Zira öteki, “biz”in kuruluşunda, anlamlandırılışında faaldir.

Çalışmanın metodolojik temellendirilmesinde Simmel’in *Yabancı*’sından yararlanılmıştır. Simmel yabancıyı, akla ilk gelen manasından yani, bugün gelecek ve yarın gidecek olandan farklı olarak görür. Ona göre yabancı bugün gelen ancak yarın gitmeyecek olandır. Simmel, yabancı olma durumunun tamamen olumlu bir ilişkiye dayandırmaktadır. Bilinmeyen yabancı olamayacağını ifade ederken ancak bilinenin “bizden” olmayışını konumlandırmada “yabancılığın” devreye girdiğini belirtmektedir.

Gerçekte, yabancı, aynı anda hem yakın hem uzak olandır. Bu *aynı anda*’lık, ortak olan noktaların sınırlılığından dolayı ortak olmayana dair vurguyu arttırmaktadır. Yabancıyla ilişkide var olan *aynı andalık* yabancının grubun inorganik parçası olmasını sağlamaktadır ki bu da yabancının yakınlığını tekrar ortaya çıkarmaktadır.

Çalışma özelinde bakıldığında, Bursa ili tarihsel anlamda devamlı göç alan kentler arasında yer almaktadır. Ancak özellikle 1989 yılında Bulgaristan’daki siyasi iktidarın “uyanış süreci” olarak isimlendirilen ve tek bir ulusa dayalı ideolojik yaklaşımından dolayı Türklere ve Müslümanlara karşı uyguladığı asimilasyonist politikalar buradaki Türk asıllıların Türkiye’deki diğer illerden daha fazla olarak Bursa’ya göç etmesine sebep olmuştur. Belirtilen dönem zarfında Bulgaristan’dan 300-350 bin Türk asıllı göçmenin Türkiye’ye göç ettiği ifade edilmektedir. Bu sayının yaklaşık 50-60 bin civarı Bursa’ya göç ettiği tahmin edilmekte ve Bursa’ya göç edilmesinin temelinde sosyal ve ekonomik faktörlerin etkisi yadsınamaz bir gerçekliktir. Sosyal açıdan daha önceki yıllarda yine bu bölgeden, yani Bulgaristan’dan hem Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş yıllarında hem 1951, 1963, 1968 yıllarında göç edenlerin varoluşu, ekonomik açıdan ise Bulgaristan’daki ekonomik ve tarımsal faaliyetlere benzer yapıların var oluşu “muhacirlerin” Bursa’ya göç etmelerinde önemli etmenler olmuştur. Öte yandan Bursa ilinin özellikle seçilmesinde 1989 yılından önce Bulgaristan’dan göç etmiş olan hısım/akrabaların varoluşu ile açıklanabilmektedir.

Bu çalışma 1989 yılında göç etmiş olan “muhacirlerin” çalışma hayatlarında “ötekileştirme” deneyimlerinin olup olmadığının ifşaatını amaçlamaktadır. Bu noktadan itibaren muhacirlerin gelişinden yaklaşık 22 yıl sonra Türkiye’ye yönelik, şu ana kadar en büyük göç akımını oluşturan geçici koruma statüsünde yer alan Suriyelilere yönelik tutumları da ortaya çıkarmayı amaçlamıştır. Bu sayede göçmen olarak geldikleri ve toplum tarafından “öteki/yabancı” olarak kabul gören/görmeyen katılımcıların toplumsal mevzilenmenin “biz” tarafına geçip geçmediğini görmemize olanak sağlanacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

BURSA İLİNDE 1989 BULGARİSTAN GÖÇMENLERİNİN ÇALIŞMA HAYATINDA ÖTEKİLEŞTİRME SÜREÇLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

Göçler “ötekileştirme” tatbikinin ayrılamaz bir parçasını teşkil eder. Gelgelelim, bir yerden başka bir yere gitme/gitmeye zorlanma farklı topluluklarla, kendi kültüründen, dilinden, ekonomik, siyasi ve sosyal özelliklerinden ayrı bir mekâna ulaşmaktır. Göç edenin gittiği toplumun içinde bu toplum tarafından ne ölçüde dahil edilip edilmediği sosyal ve ekonomik problemleri muhteva etmektedir.

Bursa iline göç eden Türk kökenli Bulgaristan göçmenlerin, bu ilde yaşayanların büyük çoğunluğu tarafından “öteki” olarak addedilmiş midir? Bu, hiç kuşkusuz, tüm sosyal ortamlara tesir ettiği gibi çalışma yaşamında da vuku bulmuş mudur? Çalışmamızın özelinde, ‘öteki’ olanın ne kadar ‘biz’ olabildiği sorusunu yerleşik toplum tarafından “muhacir veya göçmen” olarak adlandırılanların ne kadar çözebildikleri ya da yerleşik toplumun bunu ne derece kabul ettiği sorularına cevap bulmak mümkün olacaktır.

Öte yandan göçmenin doğup büyüdüğü topraklardan başka bir yere gitmesi ve “yerli” olarak görülmemesi belli bir zamanla sınırlandırılabilir. Özellikle ikinci ve üçüncü kuşaktan sonra göçmenin artık “yerli” olarak kabul görme eğilimi içinde olduğuna dair yaklaşımlar mevcuttur. Bu yaklaşımlardan hareketle 1989 Göçmenlerinin Bursa’da, yaşadıkları bölgede, yerli halk ile iletişimlerinin ne ölçüde “öteki” boyutundan ayrıldıkları ve maruz kaldıkları ötekileştirmeleri ne ölçüde kendinden sonraki göçmenlere bilhassa Suriyelilere yansıttığı başka bir problemdir. Çalışmamızın üzerinde duracağı ve ana temasını oluşturacak muhtevası bu problem üzerine şekillenmektedir.

2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Çalışmamızın ilk amacı, 1989 yılında ve devam eden 1-1,5 yıl süre zarfında Bulgaristan'dan göç eden göçmenlerin, çalışma hayatlarında kimlikleri veya göçmen olmaları nedeniyle bir ötekileştirmeye maruz kalıp kalmadıklarının ortaya konulmasıdır. Bu çalışmanın bir diğer amacı; göçmenlerin ne ölçüde “yerli” olabildikleridir. Çalışmamızın ilk amacı ile bağlantılı olan ikinci amacı ise yerli halk tarafından “öteki” olarak görülen göçmenlerin kendilerinden sonra gelen göçmenlere -münhasıran Suriyelilere- yaklaşımlarının ölçülmesi, diğer bir ifadeyle ötekileştirilenin ötekileştirme pratiğindeki “ötekileştiren” pozisyonunda kendilerine yer edinip edinmediklerinin ortaya konulmasıdır.

3. ARAŞTIRMANIN ÖZGÜN DEĞERİ VE ZORLUKLARI

Bu araştırmanın özgün değeri ile ilgili olarak ifade edilebilecek hususlar şunlardır; literatürde özellikle “göç, göçmen, öteki ve 1989 Bulgaristan Göçmenleri” üzerine yapılan çalışmalar oldukça fazladır ancak bu çalışma özelinde 1989 yılında göç eden kişilerin çalışma deneyimlerinde kendilerini ifade etmede büyük toplumun “biz”i içerisine ne ölçüde dâhil olduğunun açıklanmasına yardımcı olacağı gibi, kimlik, siyasi iktidar, ötekileştirme vb. siyaset biliminin ilgili literatürünün gelişmesine katkıda bulunacaktır. İlgili literatürün ortaya koyduğu tanımlama biçimleri elde edilecek bulgular kanalıyla geliştirilebilecektir. Bu araştırma ötekileştirilmiş olanın uyum sorunlarını ifşa ederken aynı zamanda topluma entegrasyon noktasında “soydaş” kimliğini ne ölçüde ön plana çıkardığını ve büyük toplumun bunu ne ölçüde kabul ettiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca bu araştırma, kurucu dışsalın hangi sosyal, siyasi, kültürel ve ekonomik temeller bağlamında ötekileştirme sürecinde etkin rol oynadığını ifşa etmektedir.

Yukarıda değinilen özgün değerın yanı sıra araştırmanın gerek literatür taraması adımıında gerek sahadaki veri toplama adımıında belirli zorluklar meydana gelmiştir. Göç ve özellikle “1989 Göç’ü” ile ilgili literatürde birçok yazar farklı açılardan sürece değinmiştir, açıkça kabul edileceğı gibi göç birçok oyuncusu olan ve gerek ekonomik gerek sosyal gerekse psikolojik ve sosyolojik sonuçları olan bir süreçtir. Göçü sadece göç edenin üzerinden ele almak, kuşkusuz bu süreçte meydana gelen birçok olguyu kaçırmamıza neden olabilmektedir. Bu bağlamda, yapılan literatür araştırmasında

yazarların “göçü kabul eden” olarak nitelenebilen “yerli” halkın tutumu üzerinde çok az araştırma yapılmıştır. Öte yandan araştırmanın saha çalışmaları sırasında meydana gelen en büyük zorluk, kuşkusuz araştırmacıya karşı duyulan güvendir, çünkü göç, göçmenler tarafından mahrem bir acı olmaya devam etmekte ve doğal olarak tanımadıkları bir kişiye karşı bu mahrem acıyı açmakta isteksiz olmaktadır. Çalışmanın zorluklarından bir diğeri ise 1989 göçmenlerinin -özellikle Balkan mahallesinde gerçekleştirilen saha çalışmasında- yaşadıkları bölgenin büyük çoğunluğunun kendileri gibi göçmenlerden oluşması ve bu durum da meskunlarla olan sosyal ilişkilerinin azlığına sebep olmaktadır. Buna ek olarak Balkan Mahallesinde yaşayanların Suriyeliler ile ilgili sorularda yaşadıkları bölgede Suriyeli varlığının bulunmamasından kaynaklı diğer mahallelerden elde edilen veriler ile arasında büyük farklılıklar oluşturmaktadır.

4. ARAŞTIRMANIN VARSAYIMLARI

Öncelikle araştırmaya katılan katılımcıları sorulan sorulara doğru ve samimi bir şekilde cevap verdikleri varsayılmıştır. Öte yandan 1989 yılında Bursa’ya 50-60 bin göçmenin geldiği tahmin edildiği ve bu bahsi geçen kişi sayısına ulaşamayacağı için araştırma örneklem ile sınırlıdır. Seçilmiş olan örneklem grubunun evreni yansıttığı varsayılmıştır.

Bu bağlamda araştırmada cevap aranacak araştırma soruları şunlardır;

S1: 1989 Bulgaristan göçmenleri geldikleri dönem zarfında büyük toplum tarafından sahip çıkılmış mıdır?

S2: 1989 Bulgaristan göçmenleri geldikleri dönem zarfında büyük toplum tarafından çalışma hayatında ötekileştirilmiş midir?

S3: 1989 Bulgaristan göçmenleri çalışma hayatında, Türk kimliklerini vurgulamışlar mıdır?

S4: 1989 Bulgaristan göçmenleri büyük toplum tarafından, Türk olarak kabul görmüş müdür?

5. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Araştırma Bursa ili Osmangazi ilçesi Hürriyet, Adalet mahalleleri ve Nilüfer ilçesi Balkan mahallesinde, görüşmeye katılmayı kabul eden 34 kişi ve geçerli 30 kişinin

cevaplarıyla sınırlıdır. Araştırma sonuçları, araştırmanın yapıldığı 2021 yılı Nisan ayı ile sınırlıdır. Araştırma katılımcıların yerli halk tarafından ilk geldikleri dönem ve içinde bulunduğumuz dönem içinde ne ölçüde “öteki” olarak görülmeleri ve Suriyelileri ne ölçüde bir “öteki” konumunda görmeleri noktasındaki düşünceleriyle sınırlıdır.

6. TANIMLAR

Bu çalışma kapsamında kullanılacak kavramlar kimlik, öteki, göç, göçmen, geçici koruma statüsü ve asimilasyon kavramlarıdır.

Kimlik, farklı sosyal bilimciler tarafından farklı şekillerde tanımlamaya çalışılmıştır. Örneğin Connolly, kimlik, seçip istediğimiz yahut rıza gösterdiğimiz şeylerden çok, ne olduğumuz ve nasıl tanındığımızla ilişkilidir. Aynı zamanda “kimlik”, var olmak için farklılığa ihtiyaç duyar ve kendi kesinliğini güven altına almak için farklılığı ötekiliğe dönüştürür (2020: 120). Connolly kimliği ontolojik bağlamında bir güvenlik durumuna odaklanmıştır.

Bauman kimliğe yönelik tanımlamasında, kimlik, belirsizlikten kaçışın adıdır: Kişi, ne zaman kendisinin nereye ait olduğundan kuşku duyarsa, kimlik üzerine o zaman düşünüyor. Yani ortada, görünen davranış biçimleri ve kalıpları arasında kendisinin nerede durduğundan ve etrafındaki insanların kendisinin bu duruşunu/yerini doğru ve uygun nasıl kabul edeceklerinden nasıl emin olacağından emin olmadığı zaman. Kimlik, işte bu belirsizlikten kaçış arayışına verilen addır. Dolayısıyla da bir ad gibi görünen kimlik, bir yüklem gibi davranıyor: yalnızca gelecek zamanda görülüyor. Çoğu zaman maddi bir varlığın bir sıfatı olarak görülse de aslında kimlik bir proje ve bir koyutun ontolojik statüsüne sahiptir. Kimlik, istenen ve/veya aranan şeyin ‘olan’ şey üzerine yansıtılmasıdır; fakat bir şartla: ‘aranan/istenen’e karşı, kendi gayretiyle direnmek ‘olan’a kalmıştır; ya da daha doğrusu, kimlik, ‘olan’ın yetersizliği ve natamamlığının dolaylı bir biçimde onaylanmasıdır şeklinde ifade ederek kimliğe dair yaklaşımı, kişinin varlığının soyut ve somut anlam yüklemesi olarak görmektedir (Bauman, 2001: 57)

Bauman, kimlik belirsizlikten kaçışın adıdır: Kişi, ne zaman kendisinin nereye ait olduğundan kuşku duyarsa, kimlik üzerine o zaman düşünüyor. Yani ortada, görünen davranış biçimleri ve kalıpları arasında kendisinin nerede durduğundan ve etrafındaki insanların kendisinin bu duruşunu / yerini doğru ve uygun nasıl kabul edeceklerinden

nasıl emin olacağından emin olmadığı zaman. Kimlik, işte bu belirsizlikten kaçış arayışına verilen addır. Dolayısıyla da bir ad gibi görünen kimlik bir yüklem gibi davranıyor: yalnızca gelecek zamanda görülüyor. Çoğu zaman maddi bir varlığın bir sıfatı olarak görülse de aslında kimlik bir proje ve bir koyutun ontolojik statüsüne sahiptir. Kimlik, istenen ve / veya aranan şeyin “olan” şey üzerine yansıtılmasıdır; fakat bir şartla: “aranan / istenen”e karşı, kendi gayretiyle direnmek “olan”a kalmıştır; ya da daha doğrusu, kimlik, “olan”ın yetersizliği ve natamamlığının dolaylı bir biçimde onaylanmasıdır (Bauman, 2001: 58). Bauman’ın yaklaşımı kimliğin belirli bir aidiyet isteğinden gereksinim olduğunu ifade etmiştir

Ulus devlet anlayışının hâkim olduğu genel olarak çok kültürlü bir toplumsal yapıya sahip olmayan topluluklarda kimlik sorunu yer teşkil etmemektedir. Ancak günümüzde post-modern olarak adlandırılan toplumlarda küreselleşmeyle birlikte farklı toplum ve kimlik tanımlamaları ortaya çıkmıştır. Kimlik tanımında mevcudiyeti bulunan bu değişimler melez kimlik kavramını meydana çıkarmıştır. Son yıllarda haberleşme ve ulaşım alanında ki gelişmeler göçün hacmini arttırmıştır. Bu artış ile birlikte insanlar ait oldukları topraklardan çeşitli hedefler doğrultusunda “hedef bölgelere” göç etmiş ve ait oldukları etnik ve dini kimliklerini de beraberinde götürmüşlerdir. Melez kimlik bu sürecin sonucu olarak karşımıza durağan olmayan bir yapıda çıkmaktadır. Günümüz çok kültürlü toplumsal yapılarda bireyler kimliklerini sadece etnik ve dini kimlik olarak sınırlandırmamakta, tanımlamanın içine artık hobileri, tuttuğu futbol takımları, yaşı, cinsiyeti, yaptığı mesleği gibi değişkenlikleri katmaktadırlar. Değişen bu süreçlere ilişkili olarak bireyler kendilerine özgü farklı aidiyetler yaratmaktadır. Bu aidiyetler genel geçer kimlik tanımlamaların dışına çıkmaktadır.

“Öteki” kavramı, kimliksel olarak tekil bir kimliğe gönderimde bulunmamaktadır. Farklılık ve yine öteki olmayan şeklindeki tasnifleme sistemi, toplumsal ve siyasi pratiğin içerisinde mevcuttur. Bu durum zuhur etmesinde ötekinin, biz için anlam evreni oluşturmasında yatmaktadır. Bir anlamda öteki, biz için Mouffe’un tabiriyle “kurucu dışsal” hükmündedir (Mouffe, 2015).

Öteki, durağan değildir. Durağan olmamasının temelinde, “öteki”nin, büyük toplum ile gireceği diyalog ya da çatışma ortamlarındaki büyük toplum tarafından farklı şekillerde tanımlanma biçimleri yatmaktadır. Kimliksel, ekonomik veya sosyal statülerin

geçişkenliği de bu değişimlerin, durumsallıkların gelişiminde etkindir. Her bir mevzilenme biçimi, öteki açısından, farklı bir öteki tanımlama araçları geliştirir. “Öteki”, burada ve şimdi “biz” için var olan değildir, bugün ve yarın değişebilecek olandır. Burada ve şimdi olan ontolojik bir vaziyet alıştı; gelecekteki değişebilecek oluşu durumsallıktır. Ötekinin tanınma biçimlerinin durumsallığı, tanıma ya da tanımama gibi dikatomiye muhteva eder. Tanıma/ tanımama “biz” için işlevseldir. İşlevselliğin temelinde ötekinin kurgudan ziyade kurucu dışsallığını niteleyecektir. Ancak tam da bu noktada ötekinin “tanımama ya da yanlış tanınma zarar verici olabilir; insanı, sahte, çarpıtılmış ve indirgenmiş bir varoluş tarzına hapsederek baskıya dönüşebilir” (Taylor, 2018, s. 47)

İnsanlık tarihi kadar bir tarihi sahip olan göç kavramını, Karpat kısa bir tanımlamayı; “asıl yerden ulaşılmak istenen yere hareket” olarak yapmıştır. (2013: 71). Türk Dil Kurumu daha detaylı bir şekilde göçü; “ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret” şeklinde ele almıştır (Türk Dil Kurumu, 2021). İnsanlar, zorlama, iklim değişikliği, daha iyi yaşam koşulları arayışı gibi birçok sebepten dolayı göç etmişlerdir. Bu yer değiştirme eylemini gerçekleştirenler “göçmen/muhacir” olarak tanımlanmaktadır. Göçmenler yaşadıkları bölgeleri terk edip yeni bir bölgeye gittiklerinde, kendi kültürel aidiyetlerini ve sosyoekonomik özelliklerini de beraberinde getirirler; örneğin, kimliklerini, kültürlerini, dillerini ve dinlerini. Göçmenler, göç ettikleri yerlere göre değişmekle birlikte, genelde kendileriyle ortak kimlikten olan göçmenlerle iletişim kurmuşlardır ki bunun sebeplerinden en başta güvenlik ve tanışıklığa dayalı bir güven gelmektedir. Fakat zamanla yerli toplumla gerek çalışma gerek sosyal ortamlardaki diyalogları başlamış ve yerleşik toplumun bir parçası haline gelmeye başlamıştır. Gelgelelim bu süreç bir anda oluşmamış, yukarıda da değinildiği gibi öncelikle göç edilen yerlere bağlı olmakla birlikte yerleşik toplumun göçmenlere tutumu da burada kilit rol oynamaktadır. Tüm göçmenler olmasa da göçmenlerin egemen olan toplumla ilişkisinin seviyesine bağlı olarak artık göçmenler yeni bir kültür, kimlik sentezi ortaya çıkarmıştır. Bu sentez günümüz toplumlarında melez kimlik kavramına tekabül etmektedir. Melez kimlik günümüzde en çok göçmenler arasında yaygındır. Göçmen grupların göç ettikleri yerdeki toplam ilişkisinde iki önemli unsur vardır. Bunlardan birincisi kimlik bunalımı ve bunun çözümü olarak melez kimlikler var edilmiştir. Diğer önemli unsur ise aidiyet olgusudur.

Çalışma kapsamında Suriyeli bireylerin dahil edilmesi geçici koruma statüsü kavramının irdelenmesi zaruridir. Geçici Koruma statüsü YUKK'un 91'inci maddesine göre; kitlesel olarak Türkiye Cumhuriyeti sınırlarına gelen ve uluslararası koruma talebi bireysel olarak değerlendirmeye alınamayan yabancıların uluslararası koruma ihtiyacının sağlanması için acil çözümler bulmak üzere geliştirilen korumayı ifade etmektedir. İçerik olarak ülke topraklarına serbest olarak kabul, geri gönderilmeme ilkesine riayet ve temel ihtiyaçların karşılanması unsurlarından oluşmaktadır (Çiçekli, 2013:313).

Çalışmada yer alan bir diğer kavram asimilasyon kavramıdır. Asimilasyon, ilgili kaynaklarda genelde -yerli kültürler arasındaki asimilasyon süreçlerini açıklamamakla birlikte- Amerika, Almanya, Güney Afrika gibi örnekler bağlamında göçen ve göç kabul eden kültürler arasında gelişen bir süreç olarak görülüyor. Bu durum, göçmenin / edilgen grubun egemen toplumla hiçbir ayırt edici özelliği kalmaksızın bütünleşmesi olarak tanımlanıyor. Bu anlamıyla asimilasyon “kültürlenme, kültürleşme” (İng. “acculturation”) ile eş anlamlı bir kavram. Irk ilişkilerine dair Amerika'daki ilk incelemelerde kavram; “uyma”, “rekabet”, “yok etme” ve “dışlama” gibi süreçlerle ilişkilendiriliyor (Marshall, 1999:42). Kısacası asimilasyon, bireyin veya grubun kendi kültürel kimliğinden, kültürel geçmişinden, yaşam tarzından sıyrılarak, başka bir kültürü özümsemesi süreci olarak tanımlanabilir. Bu süreçte yaşanan değişim ise sadece davranışlarda değil aynı zamanda zihniyette gerçekleşiyor (Bilgin, 1994:75).

7. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE ANALİZİ

7.1. Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırmanın amacı 1989 Bulgaristan göçmenlerinin göç olgusunun ayrılmaz bir parçası olarak görülen “ötekileştirme” süreçlerinin ilişkin deneyimlerini Simmel'in yabancı teorileri çerçevesinde ortaya koymaktır. Bu amaçla veri toplamak için nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma, bir problem ya da konunun keşfedilmesi için yapılır. Bu, evren ya da bir grubu çalışma, kolaylıkla ölçülemeyen değişkenleri belirleme veya deneyimlerin özünü ortaya çıkarmak gibidir. Kompleks bir konuya ayrıntılı bir şekilde inceleyebilmek için nitel araştırma yapılır (Creswell, 2016: 48). Bireylerin göç deneyimi ve göç olgusu girift bir konuyu oluşturmaktadır. Nitel araştırmalar göç deneyimine “içeriden” bir bakış açısı kazandırır. Bu bakış açısı ile, göç

gibi girift fenomenin ayrıntılı bir şekilde ele alınıp, literatürde ele alınmamış hikayelerin ortaya çıkması sağlanır. Böylece araştırmacılar insanlarla doğrudan konuşarak, evlerine ya da işyerlerine giderek yaşıntılarına yakından tanıklık edip suskun olaylarının sesini duyurmaya aracılık eder (Creswell, 2016: 48-49). Nitel araştırma, sayısal verilerle değil, belirli bir problemin anlaşılmasının derinleşmesiyle ilgilidir. Nitel metodolojinin amacı, analiz altındaki sorunun çeşitli boyutlarını anlamak için derinlemesine ve açıklayıcı bilgiler üretmektir. Niteliksel araştırma bu nedenle, toplumsal ilişkilerin dinamiklerinin anlaşılmasına ve açıklanmasına odaklanarak gerçekliğin ölçülemeyen yönleriyle ilgilidir (Queiros ve diğerleri, 2017: 370). Maxwell (2013), nitel araştırmanın değişkenlerin işleyişine indirgenemeyecek şekilde daha derin bir ilişki, süreç ve fenomen alanına karşılık gelen anlamlar, güdüler, özlemler, inançlar, değerler ve tutumları evrensel bir şekilde ortaya koymaya çalıştığını savunmaktadır. (Queiros ve diğerleri, 2017: 370).

7.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evreni Bursa ili Osmangazi ilçesinde yer alan Hürriyet ve Adalet mahalleleri ile Nilüfer ilçesinde yer alan Balkan mahallesinde yaşayan 1989 Bulgaristan Göçmenleri oluşturmakta olup evren içerisinde belirlenmiştir. Toplam üç mahalleden ve toplam nüfusları 20 bin civarında olan araştırma sahasından tahmini örneklem büyüklüğünün 30 kişi olması uygun görülmüştür.

7.3. Veri Toplama Yöntemleri

Araştırmada verilerinin toplanmasında ilk olarak görüşme yönteminden yararlanılmıştır. Araştırmada göçmenlerin Bursa'daki çalışma ve sosyal yaşamında ne ölçüde ötekileştirildiği ve bu ötekileştirmeyi kendinden yaklaşık 25 yıl sonra göç eden Suriyeli göçmenlere ne ölçüde uyguladığını ortaya çıkarmak olduğundan görüşme yöntemi tercih edilmiştir. Mevcut literatürde yapılandırılmış, yarı yapılandırılmış ve yapılandırılmamış olmak üzere üç tür görüşme yönteminden söz edilmektedir (Bal, 2016; 162-163). Bu araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme metodu kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış bir görüşmede önceden oluşturulmuş bir görüşme formu kullanılır. Bu metot araştırmaya katılan farklı katılımcılardan aynı tür bilgilerin alınmasına olanak sağlar. Araştırmacı temelde önceden hazırladığı konu ve alanlara bağlı kalarak hazırlamış olduğu soruları sorma ve katılımcıdan, görüşmenin gidişatına bağlı olarak, sorduğu

sorular hakkında daha ayrıntılı cevap almak amacıyla ek sorular sorma özgürlüğüne sahiptir.

Görüşme formu, toplam 28 sorudan oluşmaktadır. Bu soruları araştırmacı ve danışmanı tarafından hazırlanmıştır. Görüşme kapsamında, Nilüfer ilçesi Balkan Mahallesi'nde 12 kişi, Osmangazi İlçesi Adalet Mahallesi'nde 8 kişi ve Osmangazi İlçesi Hürriyet Mahallesi'nde 10 kişi olmak üzere 3 mahallede toplam 30 kişiyle geçerli görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler sırasında katılımcıların onayı alınarak görüşmeler ses kayıt cihazıyla kayıt altına alınmış ve daha sonra kayıtlar yazıya geçirilerek araştırma dokümanı haline getirilmiştir.

Görüşme yöntemiyle elde edilen veriler, araştırmacı tarafından okunarak Maxqda programında belirli temalar ve kodlar altında düzenlenmiştir. Daha sonra içerik analizine tabii tutularak anlamlı bilgiler haline getirilmiştir.

7.4. Araştırma Bulgularının Analiz Yöntemi

Araştırma kapsamında yapılan görüşmelerin yazıya dökülmüş halleri tek bir belge halinde toplanarak kodlanmıştır. Bu sayede görüşülen bireylerin ağırlık olarak hangi kod ve tema üzerinde durduğu anlaşılmıştır. Ayrıca birleştirilen grubun tek vaka modeli uygulanarak kod haritaları çıkarılmıştır. Araştırmada kod-teori modeli sayesinde görüşme sırasında sorulan sorulara verilen cevapların ağırlıkları ortaya çıkarılmıştır. Öte yandan tek vaka modelinin kullanılmasının nedeni sadece Bulgaristan'dan göç etmiş olan bireylerle görüşmelerin yapılmasıdır.

Görüşmede toplam 28 adet soru katılımcılara yöneltilmiştir. Bu kodların tema olarak kodlanması şu şekildedir;

Tablo 1.1: Temalar ve İçerik

TEMALAR	İÇERİK
DEMOGRAFİK	Katılımcıların demografik özelliklerine yönelik sorular sorulmuştur.

GÖÇ ve GÖÇMENLİK DENEYİMİ	Katılımcıların göç nedeni, tarihi, göç sırasında motive kaynağı ve hangi dönemde göçmen olmanın kıyası ilgili sorular sorulmuştur.
KİMLİK	Katılımcıların kendilerinin ve çevrelerinin onları nasıl tanımladığı ve çifte vatandaşlık haklarıyla ilgili sorular sorulmuştur.
DIŞLANMA ve HEMŞEHRİCİLİK	Katılımcıların çalışma ve sosyal hayatlarında göçmen oldukları için ötekileştirmeye maruz kalıp kalmadıkları ve bu bağlamda kendilerinin pozitif bir ayrımcılık yapıp yapmadığıyla ilgili sorular sorulmuştur.
ÖTEKİ / SURIYELİ	Katılımcıların Suriyelilere yönelik bakış açıları çalışma ve sosyal hayat içinde onlara karşı tutumlarının ifşaatına dayalı sorular sorulmuştur.

Temalar şeklinde ifade edilen görüşme sorularına verilen detaylı cevapları Maxqda programında gösterebilmek adına her tema için alt kodlar belirlenmiştir. Her kod/alt kod ait olduğu tema ile aynı renkte gösterilmiştir. Aşağıdaki şekilde temalar ve kodlarının yer aldığı kod sistemi gösterilmiştir.

Şekil 1: Kod Sistemi

Kod Sistemi	
Demografik	
Çalışma Durumu	
Emekli	
Emekli - Çalışıyor	
Çalışıyor	
Medeni Durum	
Bekar	
Evli	
Mahalle	
Balkan	
Hürriyet	
Adalet	
Cinsiyet	
erkek	
kadın	
Yaş	
61-70	
51-60	
40-50	
Doğum Yeri	
Rusçuk	
Sliven	
Filibe	
Kırcaali	
Silistre	
Eğitim durumu	
İlkokul	
Ön Lisans	
Lise	
ortaokul	
Lisans	
Göç ve göçmenlik Deneyimi	
tarihi	
1989-1990	
1978	
nedeni	
gönüllü	
Ekonomik	
ailevi	
Siyasi baskılar-zorunlu	
Hangi dönem Göçmen olmak daha	
Her dönem	
bu dönem	
Geldiğim dönem	
Göç sırasında motive kaynağı	
ekonomik şartlar	
Kurtulma hissi	
Milli duygular	
Meslek	
gençlik	
aile / akraba	

- Kimlik
 - çifte vatandaşlık
 - ☐ yok - önemsiz
 - ☐ yok - önemli
 - ☐ var - önemsiz
 - ☐ var - önemli
 - kendi tanımı
 - ☐ Bulgaristan Türkü
 - ☐ Osmanlı Türkü
 - ☐ Türkiyeli
 - ☐ Muhacir / Göçmen
 - ☐ Türk
 - ☐ Bulgaristan Göçmeni
 - çevrenin tanımı
 - ☐ Bulgar Türkü
 - ☐ Bulgar
 - ☐ Türk
 - ☐ Türkiye Vatandaşı
 - ☐ Soydaş
 - ☐ Göçmen
 - ☐ Bulgaristan Göçmeni
- Dişlanma ve Hemşehricilik
 - Çalışma Arkadaşlarına Hemşehricilik
 - ☐ Ayrılm yaptım
 - ☐ Ayrılm yapmadım
 - İşe Alımda Hemşehricilik
 - ☐ ayrılm yaptım/ yapardım
 - ☐ Ayrılm yapmadım/yapmazdım
 - Çalışma Hayatında Dişlanma
 - ☐ yaşadım
 - ☐ yaşamadım
 - Sosyal Dişlanma
 - ☐ yaşamadım
 - ☐ yaşadım
- Öteki - Suriyeli
 - Suriyelilere bakış açısı
 - ☐ olumlu
 - ☐ olumsuz
 - ☐ empati kurabiliyor
 - Suriyelilere yapılan yardımlar
 - ☐ bilgim yok
 - ☐ yeterli
 - ☐ fazla
 - ☐ yetersiz
 - toplumsal düzeni
 - ☐ kararsız
 - ☐ bozduklarını duydum
 - ☐ bozmadılar
 - ☐ bozdular
 - Ekonomiye olumsuz etkisi
 - ☐ fikrim yok
 - ☐ evet oldu
 - ☐ hayır olmadı
 - Suriyelilere daha çok sahip çıkıldı mı
 - ☐ fikrim yok
 - ☐ hayır
 - ☐ evet
 - Suriyeli bir komşu
 - ☐ sorun olmaz
 - ☐ istemem
 - Suriyeli bir çalışma arkadaşı
 - ☐ kararsız
 - ☐ sorun olmaz
 - ☐ istemem
 - ☐ isterim
 - Suriyeliler de sizin gibi Göçmen mi
 - ☐ kararsız
 - ☐ evet
 - ☐ hayır

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1. GÖÇE İLİŞKİN YAKLAŞIMLAR

1.1. Kavramsal Olarak Göç

İnsanlığın var oluşundan itibaren bireyler/topluluklar dünya üzerinde sürekli bir şekilde hareket halindedirler. Bu hareketlilik ilk çağlardan, günümüze kadar devam etmiş ve günümüzde tüm dünyada etkisini daha fazla hissettiği bir fenomeni meydana getirmiştir. Bu foneme; yüzyıllardır var olan tarihte çağ açıp, kapayan, toplulukları değiştiren/dönüştüren “göç” fenomenidir.

Çağlar, göçü daha güvenli ve daha iyi şartlarda yaşam için bir çıkış yolu olarak görmektedir. Çağlar, göç, insan türünün en yaygın eylemlerinden birisidir. Tarih boyunca insanlar, karşı karşıya kaldıkları ekonomik ve siyasal değişimler, çalkantılar, insan hakları ihlalleri, afetler, kıtlık, açlık, salgın hastalıklar, ülkelerarası çatışmalar, iç savaşlar vb. çok çeşitli nedenlerle topraklarını, kendi rızaları ve/veya başkalarının baskı ve tehditleri sonucu terk etmek, geçici ve/veya sürekli bir çözüm olarak yaşamlarını sürdürebilecekleri daha güvenli yerlere sığınmak zorunda kalmışlardır” (2011: 15).

Karpat’ın göçe yaklaşımı, istek üzerine hareket olarak değerlendirmektedir. Karpat, asıl yerinden, ulaşılmak istenen yere harekettir” ifadelerini kullanmaktadır (2013: 42). Türk Dil Kurumu, ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret” olarak tanımlanmaktadır (2020: 17).

Daha geniş bir göç tanımı için, Adıgüzel (2019) “insanların, sosyal, ekonomik, siyasi veya doğal nedenlerden dolayı coğrafi olarak yer değiştirmesi biçiminde tanımlanabilir. Bu yer değiştirme uluslararası bir sınırı geçmek biçiminde olabildiği gibi aynı ülke içinde de olabilir. Göçün biçimi (gönüllü/zorunlu, geçici/sürekli, iç/dış, bireysel/kitlesel vb.) ne olursa olsun her türlü nüfus hareketleri (mülteciler, sığınmacılar, ülke içinde yerinden edilmişler, sürülmüşler, ekonomik göçmenler vb.) göç tanımı içinde kendisine yer bulur” ifadelerini kullanır.

Uluslararası Göç Örgütü, göçü ülke sınırlarına dayandırarak bir tanımlamaya gitmiştir. Uluslararası Göç Örgütü Göç Terimleri Sözlüğü'nde göçü, “Bir kişinin veya bir grup insanın uluslararası bir sınırı geçerek veya bir Devlet içinde yer değiştirmesi. Süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleridir. Buna, mültecilerin, yerinden edilmiş kişilerin, ekonomik göçmenlerin, aile birleşimi gibi farklı amaçlarla hareket eden kişilerin göçü de dâhildir” şeklinde tanımlamaktadır (IOM, 2013).

Zorunluğa dayandırdığı tanımlamasında Kolukırcık (2006) göç, birey, grup ve ulusların doğal, ekonomik, siyasal ve benzeri zorunluluklar nedeniyle yeni bir fiziki ve kültürel ortama yerleşmeleri olarak görmektedir. Başka bir deyişle göç; bireylerin gelecek yaşantılarının bir kısmını veya tümünü geçirmek üzere bir yerleşim biriminden bir diğerine yerleşmek amacıyla yapmış oldukları coğrafi nitelikli yer değiştirme ve yeni bir sosyo-kültürel çevreye girmesi sürecidir.

Öte yandan göçü kıyaslama açısından, kapsayıcı ve statü değişimi noktasına dikkat çeken Ağanoğlu, göç, göçü cemiyetteki diğer yer değiştirmelerinden ayıran başlıca ölçüsü, göç edenin eski sosyal ve ekonomik ilişkilerini değiştirmesi ve yeni yerleşim yerinde yeni sosyal ve ekonomik ilişkileri kurmasıdır (2001: 25).

Göç eden kişilerin göç fenomenini tamamlamasıyla birlikte yeni yerleşim yerlerinde gerek sosyo-kültürel gerekse sosyo-ekonomik olarak değişim yaşanılması kaçınılmazdır. Sosyal çevrenin ve mekân değişiminden dolayı kişi de kendini tanımlamada, aidiyetlerinde ve kültür pratiklerinde bir değişiklik meydana gelmesi de olağan bir durumdur.

Göçle ilgili yukarıda ortaya konulan yaklaşımların dışında, saha çalışması sırasında Balkan Mahallesi 11 nolu katılımcının göçü tanımlarken “... Şöyle tarif edeyim memleketinde bir ağaca tırmanırsın 50 metre kadar, tekrar başka bir ülkeye gittiğin zaman tekrar o ağaçtan düşersin ve sıfırdan başlarsın tekrar tırmanmaya başlarsın ve o yolu tekrardan kat etmek zorundasındır...” ifadeleri göç fenomeninin kişinin sosyal ve ekonomik açıdan edinimlerinin yok olmasına sebep olabileceğini açıkça göstermektedir. Öte yandan literatürde ortaya konulan göçle ilgili teorilerde göçmenlerin çoğunlukla ekonomik sebeplerden dolayı göç ettiklerine dayanmaktadır fakat çalışma özelinde 1989 göçünün arkasında yatan göç sebeplerinin farklı motivasyonlara dayandığı ortaya çıkarılmıştır ancak bu duruma “Bulgular ve Yorumlar” adlı bölümde değinilecektir.

2. GÖÇ TÜRLERİ

Göçün insanlığın var olmasıyla eş değer bir geçmişe sahip olması ve genellikle beşerî kaynaklı bir olgu olması ve öte yandan göçün nedenleri, meydana gelme süreleri ve şekilleri gibi birçok açıdan girift bir yapıya sahip olması onu birçok alt başlıkta ayırma itmektedir. Literatürde birçok farklı göç türü ayrımı vardır. Çalışmada, göç pratiğinde bireyin/topluluğun mesafeye göre ayrımı (iç-dış), bireyin/topluluğun rızasına göre ayrımı (gönüllü-zorunlu), göç pratiğini gerçekleştirenlerin sayısına göre (bireysel-kitlese), sürenin temel ayırım olarak görüldüğü (kısa-uzun dönem) ve son olarak göçün legal olup olmaması (yasal-yasadışı) dair göç türlerine değinilecektir.

2.1. İç ve Dış Göçler

Göç ile ilgili ayırmalardan birisi olan ve mevcut siyasi ülke sınırları temel alınarak yapılan ayırmada göç iç ve dış göç olmak üzere ikiye ayrılır.

İç göç, bir ülkenin sınırları içerisinde köy, kasaba, ilçe, il veya bölge değiştirilmek üzere yapılan ikamet değişikliği olarak tanımlanabilmektedir. İç göçler, ülke içerisindeki nüfus sayımları arasındaki farkı yansıtabilmektedir. Başka bir ifadeyle, kişilerin yapılan iki nüfus sayımı arasındaki ikametgâh bölgelerinin farklı olması söz konusu kişilerin iç göç pratiğini gerçekleştirmiştir.

Yapılan çalışmalara göre iç göç üzerinde dikkat çekilen bir nokta ise iç göçün kademeli veya kademesiz olmasıdır. Kademesiz iç göç, iki yerleşim yeri arasında gerçekleşmekte ve son bulmaktadır. Kademeli iç göçler ise, ikiden fazla sayıda yerleşim yeri arasında bir yer değiştirme ile gerçekleşmektedir.

Dış göç ise belirli bir süre için ya da sürekli olarak bulunulan ülke sınırları değiştirilerek başka bir ülkeye yerleşmek veya çalışma amaçlı yapılan göç olarak tanımlanabilmektedir.

Çavuşoğlu dış göçü tanımlarken, “uluslararası göç veya dış göç (international migration or external migration), kişilerin veya kitlelerin, belirli bir süre ya da devamlı yerleşmek ve yaşamak amacıyla bulundukları yeri terk ederek, bulundukları coğrafi mekânı değiştirerek farklı bir ülkeye yani başka bir ekolojik doğal ve toplumsal çevreye girmeleri, başka bir ifadeyle ülkeden dışa göç, diğer ülkeye içe göç gerçekleştirmeleridir.

Bu tanıma göre; dış göç, terk edilen (göç veren) ülkede meydana gelen nüfus hareketliliğini, gelinen ülkede (göç alan) meydana gelen nüfus hareketliliğini içermektedir” şeklinde ifadelerle geniş kapsamlı olarak bir açıklama yapmıştır (1999: 65).

2.2. Gönüllü Göç ve Zorunlu Göçler

Yukarıda değinildiği üzere göç eden kişilerin göç etme pratiklerinin ne ölçüde kendi rızasıyla, gönüllü olarak gerçekleştirmiş olması göç fenomeninin ayrımlarından birisidir.

Gönüllü göçlerde, göç sürecinin başlangıcından sonuna kadar göç etme idaresi kişinin kendisindedir. Diğer bir ifadeyle, kişi mevcut yerleşim yerini bırakıp başka bir yerleşim yerine gitme eylemini kendi rızasıyla gerçekleşir herhangi bir doğal olay, kendi kontrolünde olmayan dış unsur ya da kişi/kişilerin zorunluluğuyla gerçekleştirmez.

Zorunlu göçlere gelindiğinde, tüm gönüllülük esası ortadan kalkar ve ortaya çoğu zaman travmatik etkiler yaratan, savaş, baskıcı rejimler, can ve mal güvenliğinin olmaması, asimilasyon ve doğal afetler gibi birçok bireyin kendi kontrolünde olmayan unsurlar devreye girer. Kişi ya da topluluklar böyle bir ortamda genellikle göç etmekten başka bir kurtuluş yolu bulamaz ve zorunlu göçü gerçekleştirir.

Öte yandan gönüllü göçler, kişileri daha iyi bir hayat standardı içerisinde yaşama arzusu, geleceğini güvence altına alma isteği veya değişiklik yapmak gibi kendi kişisel isteklerinin sonucunda meydana gelen bir göç türüdür. Zorunlu göçler ise kişinin can ve mal güvenliğinin tehdit altında olması, ceza veya şiddet görme korkusu, yerleşik toplum tarafından dışlanma veya doğal afetler gibi durumların sonucunda oluşan gönüllü olmayan göç türüdür.

Zorunlu göçler iki bölüme ayrılabilir. İlki bireylerin/toplulukların her türlü şiddet işkence ve baskıya maruz bırakarak göç pratiğine yönelmelerini zorunlu olarak sağlamaktır. İkincisi ise kişilerin, Almanya’nın Yahudilere zorla toplama kamplarına götürmeleri ve Bulgaristan hükümetinin Türklerin zorla trenlere bindirerek Türkiye’ye göndermesi örneklerinde olduğu gibi bir ülke sınırları dışına güç sahibinin isteği doğrultusunda ve zorunlu tutulması durumunda göçe mecbur bırakma durumudur.

2.3. Bireysel ve Kitlesel Göçler

Uluslararası Göç Örgütü, kişilerin bireysel olarak veya aileleriyle birlikte göç ettiği durumlar. Kitlesel programların aksine, bu gibi hareketler genelde kişinin kendisi tarafından finanse edilir veya bireyler, örgütler veya devletlerin destekleriyle gerçekleşir (2013: 14).

Bireysel göçler, karar alma sürecinde, göç aşamasında ve ilerleyen aşamalarda göçmenlerin aile fertleri ya da en fazla birkaç aileden oluştuğu göç türüdür. Bireysel göçler genellikle bireylerin ya da ailelerin rızasıyla gerçekleşmekte ve genellikle zorunlu değildir.

Battır, “nedenlerinin ya da motivasyon kaynaklarından bağımsız olarak, birim zaman aralığında, göç eylemine dahil olanların sayıca alışılmışın dışında bir büyüklüğe ulaştığı toplu yer değiştirmeler” (2020: 48). Kitlesel göç kararı gönüllü olarak alınabilse de genellikle savaş, doğal afet, kıtlık, kuraklık gibi belli bölgede yaşayan insanların neredeyse tamamını etkileyen faktörlerden meydana gelmektedir.

Öte yandan kitlesel göçü tanımlamasında ülkelere arası anlaşma ve uzlaşmaya dikkat çeken Yılmaz kitlesel göçleri “Ülkeler arasında karara bağlanmış herhangi bir uzlaşma kararı bulunmamasına rağmen, ülke vatandaşlarının gördüğü ayrımcılık ve baskı politikaları sebebiyle, din, etnisite gibi aynı karakteristik özellikleri taşıyan bireylerin, toplu olarak ya da gruplar halinde yaşadıkları ülkeyi terk ettiği göç türüne grup göçü (toplu göç)” şeklinde açıklamıştır (2019: 55).

2. 4. Kısa Süreli ve Uzun Süreli Göçler

Kısa süreli göçler bireylerin/toplulukların bulundukları veya yaşadıkları coğrafi ortamı ister zorunlu ister gönüllü olsun fakat geri dönmek amacı esas olarak, kısa süreliğine terk etmesidir. Bu göçlere mevsimlik işçiler olarak ifade edilen fındık, pamuk toplamak gibi tarımsal iş aktiviteleri veya yaz ayları boyunca turizm bölgelerine yapılan göçler örnek olarak gösterilebilir. IOM, süreye ve amaca atıf yaptığı tanımında, “Dinlenme, tatil, arkadaş ya da akraba ziyareti, iş veya tıbbi tedavi amaçlarıyla gerçekleşen hareketler dışında, en az üç aylığına ama bir yıldan az olmak üzere, kendi olağan ikamet yeri dışında başka bir ülkeye giden kişi” olarak ifade etmiştir (2013). Öte

yandan kısa süreli göçler tanımlamasına eğitimleri için başka bir yere giden öğrenciler ve askerlik görevi için yaşadığı yeri değiştiren kişiler örnek verilebilir.

Uzun süreli göçler ve onu gerçekleştiren göçmenler için IOM, “Olağan ikamet ülkesinden ayrılarak en az bir yıllığına başka bir ülkeye giden ve varış ülkesi gerçekte yeni olağan ikamet ülkesi haline gelen kişi. Çıkış ülkesi açısından, söz konusu kişi uzun vadeli ülke dışına giden göçmen(emigration), varış ülkesi açısından ise uzun vadeli ülkeye gelen göçmen (immigration) sayılır” olarak tanımlamaktadır (2013: 32). Göç pratiğinin süresi temel alınarak yapılan gruplandırmada bir göçün uzun süreli olarak görülmesi için Uluslararası Göç Örgütü bir yıllık zamanı baz almaktadır.

2.5. Yasal ve Yasadışı Göçler

Yasal göçleri Battır (2020), herhangi bir gaye ile kendi ülkelerinin dışına çıkarak diğer ülkelerde hayatlarını sürdürmek isteyen, bu hedefle vardıkları ülkelerin yasalarına uyan bir şekilde ülkeye giriş yapmış ve yine bulunuş gayeleri uygun olarak zorunlu izinleri aldıktan sonra ikamet eden bireylerin hali olarak görmektedir. Vurgulandığı üzere göç eden birey/topluluk öncelikle bulunduğu ülkeden amacını belirterek gitmek istediği (hedef) ülkenin resmi makamlarına müracaat etmesi ve müracaatının kabul görmesi durumunda yapılan göç durumudur.

Yasadışı göçlerde giriş yapılan/yapılmak istenen ülkenin resmi sınırlarından geçmek için gerekli işlemlerin yapılmaması temel olgudur. Yasadışı göçler, bireylerin/toplulukların mevcut ikamet ettikleri ülkelerindeki koşullardan daha iyi yaşam koşullarına varma amacıyla veya herhangi bir sebeple, hedef ülkelere legal yollarla gidemediklerinde illegal şekillerde göç pratiğini gerçekleştiren örgütleri tercih ederler. Dünya genelinde yaşanan göç hareketliliği kapsamında uygulanan engellerin alternatifi olarak ortaya çıkan ve bu yolla kendi menfaatlerini en üst seviyede tutan bu aracı örgütler uluslararası göçün fırsatçıları ya da umut tacirleri olarak tanımlanabilir. İnsanlıkla yaşıt bir fenomen olan göç, önceden olduğu gibi şu anda da ve gelecekte de devam edecektir. İlegal yolları tercih eden göçmenlerin başvurduğu örgütler göçmen kaçakçıları olarak tanımlanmaktadır.

3. GÖÇ TEORİLERİ

Göç, tanım, tür ve boyut bakımından çok faktörlü olmasına rağmen asli unsuru kuşkusuz insandır. İnsanın tercihlerine veya zorlamalara dayanan göç birçok farklı disiplinin ilgi alanına girmektedir. Her bir disiplinin göçe yaklaşımı ve tanımlanmasındaki ifadeleri farklı olmasına karşılık göç fenomenine dair teorilerin mevcut farklı disiplinlerden bağımsız bir yaklaşım sergilemediği görülmektedir. Öte yandan disiplinler arası fenomen olan göçü tek bir disiplinin tanımı veya teorisi ile ortaya koymak da mümkün olmayacaktır. Bu sebeple çalışmada hem sosyo-politik etmenlere dayalı göç teorilerine hem de ekonomi ve politik sebeplere dayanan teorilere yer verilecektir.

3.1. Ravenstein'in Göç Teorisi

Mesleği harita uzmanı ve coğrafyacı olan Ernst Georg Ravenstein göç ile ilgili 19. yüzyılda ilk bilimsel araştırma olarak kabul edilen çalışmayı meydana getirmiştir. Çalışmasını İngiliz nüfus sayımına dayandıran Ravenstein 1885 yılında “Göç Yasaları (The Laws of Migration)” isimli makalesi “derinlikten uzak bir çalışma” olarak eleştirilmesine rağmen göç yazınında bir temel ve sonradan yapılan çalışmaların öncülük etmesi bakımından önem arz etmektedir (Battır, 2020: 18).

Ravenstein'in teorisine göre göçün temel nedeni ücretlerdeki farklılıklardır. Bu çalışmaya göre iş gücünün talep edilenden fazla olduğu bölgelerde ücretin düşük ve iş gücünün talep edilenden az olduğu bölgelerde ise ücretin yüksek olduğu ifade edilir. Bu sebeple işçilerin ücretlerin daha yüksek olduğu bölgelere göç etme eğiliminde olduğu gibi kapitalin de ucuz ücretin mevcut olduğu bölgelere yatırım yaptığı belirtilir (Gürsoy, 2019: 34-35). Ravenstein göçü toplamda yedi kanun olarak açıklamaya çalışmıştır. Bunlar;

I. Göçlerde mesafe (uzaklık/yakınlık);

Ravenstein, göçmenlerin çoğunlukla sadece kısa mesafelerdeki çekim merkezlerine göç ettiğini savunmaktadır. Ona göre kısa mesafeler içinde yapılan göçler bir göç dalgası yaratarak daha büyük miktarlarda göçmenleri içine alacak büyük sanayii merkezi kentlere doğru bir göç dalgası yaratma eğilimini meydana getirir. Büyük sanayii merkezlerinin olduğu kentlerdeki iş olanakları nüfusa oranla ne kadar büyük ise göçün

oranı da o ölçüde büyüktür. Ravenstein'in belirttiği göç ve mesafe ilişkisi sadece ekonomik nedenleri kapsamaktadır.

Meydana geldiği dönem düşünüldüğünde Ravenstein'in yaklaşımları önemli görülebilmektedir ancak günümüzde göçmenlerin göç için mesafe ayırmasına gittiği yahut mesafeleri bu denli önemseydiği hatta uzak mesafeler gitmekte insanların daha esnek davranabildiği görülmektedir. Belirtildiği gibi Ravenstein'in yaşadığı dönem (1880'leri) göz önüne alındığında ulaşım, haberleşme gibi imkanların sınırlılığı böyle bir önermeyi sunmasına neden olmaktadır.

II. Göç ve Basamakları;

Göçmenler çekim merkezlerine doğru iş için göç ettikçe kendilerinin yaşadığı kırsal bölgelerde nüfus boşlukları oluşur ve bu boşluklar da o bölgeden daha uzak bölgelerden gelen göçmenler tarafından doldurulur. Her bir basamak kente yaklaştıkça bulunan kentin avantajları diğer göçmenler tarafından fark edildikçe, göç ülkenin tümünü etkileyecek ve tüm ülkede hissedilecektir. Böylelikle şehrin ya da ülkenin en uzak bölgelerine kadar uzanan bir göç dalgaları oluşur.

Çağlayan, “aslında Ravenstein'in ikinci kanunu, birincisinin destekçisi ya da açıklayıcısı gibi görünmektedir. Çünkü ilk kanunda göç dalgalarının yaratılması ve bu dalgaların nasıl ortaya çıkacağı ve bu göç sisteminin nasıl işleyeceği açıkça görünmemektedir” (2006: 69). Bu ifadeyle Çağlayan, iki göç kanunu arasında bağlantıyı saptamıştır

III. Yayılma ve emme süreci;

Çağlayan (2006: 70) “Ravenstein'a göre göç, kendi başına amaç olamaz, bireyler sadece göç etmek istedikleri için yer değiştirmezler. Göçmenler için amaç, kentte gelişen ekonomik ve ticari faaliyetin getirisinden pay almaktır. Kentin getirisinden pay alma isteği ya da daha iyi yaşama arzusu, yayılma sürecini desteklemektedir. Yeni ve hızlı bir şekilde gelişmekte olan sanayinin ihtiyaç duyduğu işgücü göçle karşılanmakta ve böylece gelen göç, kentsel sanayi merkezlerince emilmektedir” şeklinde bu kanunu açıklamaktadır.

IV. Dengeleyici karşı akım

Ravenstein, göçün zaman içerisinde zincirleme bir süreç olarak geliştiğini ve göç alan kentlerin belli bir zaman sonra göç verdiğini ifade etmiştir. Böylece her göç dalgası, tetikleyici bir etki yaratarak, başka bir göç dalgasının meydana gelmesine sebebiyet vermiştir. Kentler ne kadar büyük olursa olsun sınırsız bir göç alma kapasitesine sahip değildir ve nüfus ve iş gücünü karşılama bakımından belli bir doygunluğa ulaşan kentlerin artık göç almak yerine göç veren bir statüye geçmesi muhtemeldir. Açık bir şekilde görüldüğü üzere Ravenstein göçü zincirleme olarak görmekte ve bir defa başladığında devamının geldiği bir süreç olarak görmektedir.

V. Uzun mesafeli göçler doğrudan gerçekleşir;

Ravenstein'ın ortaya koyduğu ilk dört göç yasası, basamaklı, zincirleme oluşan ve göçlerin kısa mesafeli olduğunu bir göç sürecini belirtmektedir. Bu madde ise diğerlerinden farklı bir bakış açısı getirmektedir. Ravenstein bazı göçlerin uzun mesafeli ve doğrudan meydana gelebileceğinden bahsetmektedir. Bu durumlarda bireyler/topluluklar kendilerine hedef olarak büyük sanayii ve ticaret kentlerini olarak belirlemiştir. Bu hedeflenen kentlere varılırken yahut seçim yapılırken arada daha yakın mevcut kentler veya birimler olsa dahi insanlar onları seçmeyip doğrudan hedefledikleri büyük kentlere yönelmektedir.

VI. Kırsal alanda ve kentlerde yaşayan bireylerin göç eğilimi farkı;

Ravenstein'a göre kentte yaşayan insanlar kırsal kesimde yaşayan kişilere göre daha az göç etme eğilimindedir ve kentlere gelen göçler onların başka bir yere göç etmesine dair eğilimlerini arttırmaz. Kentte yaşayan birey zaten "çekim merkezinde" yaşadığı için göç etmeye gerek duymaz. Pratikte de Ravenstein'ın bu yaklaşımının doğru olduğunu gözlemlemek mümkündür örneğin büyük sanayii kentlerinin nüfus değişimleri göz önüne alındığında onların göç veren değil sürekli bir göç alan kent olduğu sonucu çıkarılabilmektedir. Öte yandan Battır, göçlerle gelen nüfus sorun olmaya başladığında ve mevcut iş gücü talebi yetersiz kalmaya başladığında göç alan sanayii kentleri göç verme eğiliminde olabilmekte ve bu göç kırsal bölgelere değil daha iyi iş fırsatlarının olacağı başka büyük şehirlere doğru olmaktadır (Battır, 2020: 23-24).

Göçlerin, kenti ve kentte yaşayan bireyleri çok büyük dalgalar halinde olmadıkça pek etkilemediği ileri sürülmesine karşılık, kırsal bölgelerde oluşan göç verme olayı

mevcut kırsal bölgeleri fevkalade etkilemektedir. Hali hazırda nüfus ölçeğinin düşük olması bunun başlıca sebebidir. Öte yandan kırsal kesimden dışarı yönelimli bir göç kırsalda yaşayan bireyleri ikametlerinden oynatma, göç dalgalarına katılma ve basamaklı bir göç yaratma eğilimine iter.

VII. Göç etmede cinsiyet faktörü;

Ravenstein oluşturmuş olduğu son yasa olan bu madde, kadınların kısa mesafeli ve iç göç olarak tanımlanan göç türlerini daha sık gerçekleştirdiğini buna karşılık erkeklerin uzun mesafeli dış göçleri daha fazla gerçekleştirdiğini dile getirmiştir (Adıgüzel, 2019).

3.2. İtme-Çekme Teorisi

Göç çalışmaları incelendiğinde üzerine birçok atıf yapıldığı ve dikkate değer kabul edildiği bir çalışma olan “A Theory of Migration (Bir Göç Teorisi)” adlı Everett S. Lee’nin makalesidir. Göç fenomeni bakımından itme-çekme kavramları günümüze kadar yaşasan tüm göçler için geçerli bir temel unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Kısacası itme ve çekme aslında tüm göç süreçlerinde var olmuş ve bir şekilde vurgulanmıştır. Fakat göç çalışmalarında ilk kez itme-çekme süreci ve teorisi 1966 yılında Lee’nin Göç Teorisi (A Theory of Migration) adlı çalışmasında formüle dökülmüştür (Lee, 1966). İlerleyen yıllarda gerek kendisi gerekse diğer yazarlar tarafından katkılar yapılarak teori geliştirilmiştir (Battır, 2020: 27-29).

Lee, göçün kuramsal bir çerçevesini çizdiği bu eserinde ki teoriye göre; her göç sürecinin bir başlangıç ve varış noktasının olduğunu ve bu iki nokta arasında karşılaşılan engellerin var olduğunu ifade eder (Gürsoy, 2019: 38-39). Lee öte yandan her başlangıç ve varış noktalarında olumlu ve olumsuz etmenlere yoğunlaşmıştır.

Lee teorisinde, göçmenden çok göç sürecine odaklanmasına karşılık olarak göçmen olarak insanın da göz ardı edilmemesi gerektiğine değinmiştir (Adıgüzel, 2019: 27-28). Lee’nin ileri sürdüğü teoriye göre gerek göçle terk edilecek yerde gerekse göç edilecek hedef yerde bireylere karşı bir itme ve çekme faktörleri mevcuttur.

Lee’ye göre göç sürecini başlatan dört başlıca faktör vardır:

- i. Mevcut yaşanan (çıkış noktası) yer ile ilgili faktörler (itici ve çekici faktörlerin ikisi de mevcuttur ancak itici faktörler ağırlıklıdır)

- ii. Gidilmesi hedeflenen (Varış noktası) yer ile ilgili faktörler (itici ve çekici faktörlerin ikisi de mevcuttur ancak çekici faktörler ağırlıklıdır)
- iii. Bu süreç arasında karşılaşılan engeller (çıkış noktasından varış noktasına kadar ki süreç içinde meydana gelen mali, fiziki vs. engeller söz konusudur)
- iv. Bireysel faktörler (kişinin ailevi, dini, sosyal bağlar ve sağlık durumları gibi kişiye göre çeşitlilik gösteren göç unsurunu tetikleyici faktörler)

Teori özü itibariyle insanların yaşadıkları yerleri terk etmesine neden olan faktörler ile yeni bir yere göç etmelerinde etkili olan faktörlerin analizini yapmaktadır. Göç sürecindeki terk edilen yerdeki kötü yaşam koşulları, ekonomik dengesizlikler, siyasi baskılar, sosyal dışlanma ve demografik genişleme itici faktörler olarak nitelendirilirken, bunun tam aksine gidilmek istenen yerdeki daha iyi yaşam koşulları, ekonomik fırsatlar, siyasi özgürlükler, sosyal kabul görmeler çekici faktörler olarak nitelendirilmektedir.

Göç gibi bir yer değişimi hareketliliğinin var olması olabilmesi için hem mevcut ikamet edilen ülkeyle hem de varılması hedeflenen ülkeyle ilgili birçok itici ve çekici faktörlerin birlikte var olması gerekmektedir. Şu unutulmamalıdır ki hangi faktörlerin bireye itici veya çekici geleceği belirsizdir, zira bu görecelidir. Örneğin gidilecek ülkede eğitim kalitesi çocukları olan bir aile için çekici bir etmenken bekar bir birey için o kadar önemli olmayabilir. Öte yandan göçmenler başlıca ekonomik dengesizlikler ve yoğun nüfus gibi sebeplerden düşük ölçüde gelişmiş ülkelerden itilirken, yüksek ücretli düzenli bir iş bulabileceği ve nüfus bakımından nispeten daha az yoğunluktaki bölgeler tarafından çekilmektedir. Bahsi geçen her iki ülke için itme ve çekme faktörleri aynı anda mevcut olmalıdır ki bu sebepten göç düşüncesi ve olgusu meydana gelebilsin.

İtme-çekme teorisinin varsayımlarından biri de kişilerin kaynak ülkelerindeki itici faktörlerle hedef ülkedeki çekici faktörleri değerlendirerek yaşam boyu hangisinin kendileri için faydalı olacağını belirlemektir. Bu fayda hesaplamasıyla kişiler hedef ülkelerini de seçmektedir. Tüm bu karar verme süreci içerisinde bireyin sosyoekonomik durumu, yaşı, cinsiyeti, dini inancı, eğitim düzeyi vb. gibi özellikler belirleyici olabilmektedir (Battır, 2020).

Göç sürecine karar veren bireylerin başlangıç noktasından hedeflenen bölgeye ulaşma sırasında birçok engel çıkabilmektedir. Bu engellerin en başında gidilecek olan

yere uzaklıktır fakat mesafe kısa olsa da göç pratiğinin riskli ve zorlu olması da sürece engel olan bir unsurdur. Göç pratiğine engel teşkil eden diğer faktörler, göçün maliyeti, sınırlar, göçü sınırlandıran yahut legal bir şekilde yapılmasına izin vermeyen hukuki koşullardır.

Sonuç olarak, günümüzde itici ve çekici faktörlerin göç fenomeninin gerçekleşmesi için belirleyici bir teori olduğu açıktır. Bireyler bulundukları yerdeki itici faktörler ile gideceği yerdeki çekici faktörleri kıyaslayıp rasyonel bir karar alma sürecine girer. Bahsedilen durum elbette rızaya dayalı göç ile ilgilidir zira zorunlu göçlerde bireylerin/toplulukların seçim yapma lüksü kuşkusuz yok denecek kadar azdır. Bu tür zorunluluğa dayalı göçlerde, kişilerin itici faktörü can ve mal güvenliğinin olmayışı iken gidilecek yerin çekici faktörü ise hayatta kalmak ve daha düzgün bir koşullarda yaşama umududur.

3.3. Network Göç Teorisi

Teori temelinde uluslararası iş gücünde etkili bir etmen olarak değerlendirilen göçmenler arasında bir ilişki network (ağ) sağlar. Kaynak ülkeden hedef ülkeye göç etmeden önce göç edecek kişiler daha önceden hedef ülkeye göç etmiş kişilerden bilgi alır ve onlarla bir ağ kurarken bu ağ onlara bilgi sağlamanın yanında göç için cesaret verir. Öte yandan kişilerin göçe dair daha rasyonel bir karar vermelerinde deneyime dayalı bilgi aktarımı oluşturur. Göçmen ağı teorisine göre, göç öncesinde yaşadıkları kaynak ülkelerinde ve hedef ülkelerindeki kişiler arasında ortak köken, soydaşlık ve dostluk bağlarından oluşturmaktadır.

Battır, göçmenlerin içinde yer aldığı bu ilişkiler ağı gerektiğinde başvurulabilecek, göçle ilgili yardım sağlayan ve problemlerin çözülmesini sağlayan sosyal bir sermaye olarak görülmektedir. Ayrıca zaman içinde bu ilişki ağları genişlemekte, göçmen gönderen ülkenin diğer katmanlarına da yayılmakta ve bu sayede göç hareketliliği süreklilik kazanmaktadır (2020: 43).

Network (ağ) teorisi göre, yeni göç etmiş göçmenleri yerel düzeyde bölgeye entegrasyonunu hızlandırmasında da etkili rol oynar. Hükümetlerin bu süreçleri kontrol etmesi noktasında bir gücü yoktur zira bu süreç onların hükmetmediği bir ilişki ağını oluşturur.

3.4. Denge Teorisi

Modernleşme Okulu'nun düşünürleri tarafından geliştirilmiş olan denge teorisi, göçün sanayileşmiş/gelişmiş ülke ya da bölgeler ile sanayileşmemiş/geri kalmış ülkeler arasında bir iş gücü temelinde bir göç hareketi oluşturan olumlu bir dengeleyici göç süreci olarak tanımlanmaktadır. Modernleşmeci düşünürler, böyle bir bakış açısıyla göçe, aradaki dengesizlikleri kaldıran, bütünleştirici, pozitif bir kalkınma süreci olarak

3.5. Zelinsky'nin Göç Teorisi

1971 yılında Wilbur Zelinsky "The Hypothesis of The Mobility Transition (Hareketlilik Geçiş Hipotezi) olarak adlandırdığı çalışmasında, mevcut göç teorilerinin bakmadığı bir perspektiften bakarak, bireylerin göç kararlarını tarihsel açıdan sosyal ve ekonomik ilerlemeler içerisinde değerlendirmiştir. Zelinsky göç fenomeninin bu etmenlerden etkilendiğini açıklamıştır.

Tarihsel olarak bakıldığında her göç fenomeninin kendi dönemine özgü sebepleri altında farklılaştığını söylemek mümkündür. İşbu çalışmada Zelinsky, toplumları yer aldıkları ekonomik ve sosyal gelişme düzeylerine bağlı bir şekilde sınıflandırmış ve her aşamadaki göç hareketliliğinin geçirdiği dönüşüme dair sistematik bir analiz yapmıştır (Battır, 2020: 50).

Modernleşme sürecinin aşamaları baz alınan bu hipotezde Zelinsky göç hareketliliğini açıklarken beş aşamalı bir model ortaya koyar.

Tablo 2.1: Zelinsky'nin Hareketlilik Geçiş Evreleri

Evreler		Özellikleri
1. Evre	Modern öncesi geleneksel geçiş toplumu	Yüksek doğurganlık ve yüksek ölüm oranların olduğu ve nüfusun az arttığı; göçün sınırlı olduğu dönem.
2. Evre	Erken geçiş toplumu	Ölüm oranlarında hızlı düşüşün ve büyük nüfus artışının olduğu; döngüsel, kırsal sömürgeleştirme sınırlarının, kırdan-kente ve uluslararası göçün arttığı dönem.
3. Evre	Geç geçiş toplumu	Doğurganlıkta önemli azalış ancak nüfus büyümesindeki artışın hızının yavaşlatıldığı; uluslararası göçün hızlı bir şekilde azaldığı, kırdan kente iç göçün yavaşladığı dönem.

4. Evre	Gelişmiş toplum	Düşük seviyede stabilize edilmiş doğum ve ölüm oranların, nüfus artışının az olduğu; yerleşim göçünün, kentten-kente göçün daha önemli hale geldiği ve bu aşamadaki ülkelerin geliştirmekte olan ülkelere gelen vasıfsız ve yarı vasıflı insanların gelmesiyle kendilerini net göç gönderen ülkeden net göç alan ülkelere dönüşmesinin olduğu dönem.
5. Evre	Gelecekteki süper ileri toplum	Doğum ve ölüm oranlarının düşük seviyede devam ettiği; çoğu iç göçün kentten-kente, yerleşim içi olduğu ama gelişmiş ülkelere işçi göçünün devam ettiği dönemdir.

Kaynak: Zelinsky, 1971: 230-231; Akyıldız, 2019: 55

3.6. Merkez Çevre Teorisi

Literatürde sık şekilde kullanılan göç teorisi merkez çevre teorisidir. Bu teori aynı zamanda merkez çevre veya bağımlılık okulu teorisi olarak da tanımlanmaktadır. Immanuel Wallerstein, Andre Gunder Frank ve Samir Amin gibi birçok göç teorisini tarafından gelişmesine katkı yapılmış bir teoridir. Ortaya çıkan mevcut teoriye göre; dünya, merkez ve çevre olarak ikiye ayrılmış ve ikisinde birbirine ekonomik olarak bağlı/bağımlıdır. Bu teoriye göre çevre olarak tanımlanan bölgedeki ülkeler merkez konumundaki ülkeler için hayati ihtiyaç duyulan bir konumdur. Bahsi geçen bu konum özü itibarıyla merkez ülkeler için gerekli olan ucuz işgücü, ucuz hammadde ve ortaya konulan ürünlerin satışı için bir pazar konumundadır. Bu çerçeveden bakıldığında merkez çevre teorisi modern kapitalizm kendisidir. Çevre ülkelerden elde edilen ucuz hammadde ve ucuz işgücü ile ortaya konulan ucuz mallar ya merkez ülkelerin içerisinde ya da çevre ülkelere satılmaktadır. Teoriye bakıldığında her iki konumda olan ülkelerin birbirine ihtiyaç duydukları açıktır. Merkez ülkeler kendi ekonomik gelişmişliklerini sağlamak için maksimum girdi maliyetlerini düşürmek ve pazarda rekabet güçlerinin arttırmak amacıyla çevre ülkelere bağımlıken çevre ülkeler ise emeğini ve hammaddesini satabilmek ve merkez ülkelerde üretilen malların ülkelere girebilecek maliyeti karşılamak için gelişmiş olan merkez ülkelere bağımlıdır (Vural, 2007: 14).

4. GÖÇ VE ÇALIŞMA HAYATI

Göç içerisinde birçok girift unsuru içinde barındırdığından sadece belli bir disiplinin çalışma alanı olamayacağı açıktır. Bu çalışma özelinde göç fenomeninin çalışma ilişkileri alanına ait yaklaşımlarla değerlendirmek yerinde olacaktır. Söz gelimi, göç eden bireye/topluluğa literatürdeki bakış açısı çoğunlukla iktisadi sebeplere dayandırılarak yaklaşılmakta ve kaçınılmaz olarak göçmenin çalışma hayatıyla ilgili bağlantısı kurulmaktadır. Bu noktada göçmen işçi tanımı yapılacak ve göç ile çalışma hayatı arasındaki bağlantı ortaya konulacaktır.

4.1. Göçmen İşçi

Göç tüm sosyal ve ekonomik alanlara tesiri olan bir fenomendir. Bu fenomenin insan yaşamında yarattığı etkiler incelendiğinde, belirli bir amaç doğrultuda göç eden göçmen, göç ettiği ülkede kaçınılmaz şekilde çalışma yaşamına dahil olmakta ve göçmen işçi statüsünü almaktadır. Göçmen işçi gerek iç göç gerekse dış göç olarak tanımlanan ve göç edenin kaynak ülke içerisinde/ülke sınırları dışarısında yaptığı eylemleri içerisinde barındırmaktadır. Çalışma özelinde, gerek 1989 göçmenlerinin deneyimlediği gerekse geçici koruma statüsünde bulunan Suriyelilerin deneyimledikleri dış göç içerisinde meydana gelen göçmen işçi kavramı, kendi içerisinde iki gruba ayırarak incelenebilir.

İlki yaşamını idame ettiği bir ülkeden çalışmak amacıyla bir başka ülkeye göç eden ve orada uzun süre kalma niyeti olan gruptur. İkinci grup ise benzer şekilde hayatını idame ettirdiği ülkeden başka bir ülkeye çalışmak amacıyla giden fakat gittiği ülkede kısa süreli kalma amacını taşıyanlardır. Genel olarak bakıldığında bunlar esasında göç eylemi içinde olan bireyin/topluluğun hedef ülkeye dair niyetleri ile ilişkilidir. Öte yandan bahsedilen ilk grupta yer alan bireyler, gittikleri ülkedeki yasal koşulları sağlayıp o ülkede ikamet iznini kazanmakta ve daha sonra o ülkenin vatandaşı olabilme amacı taşır. İkinci grupta yer alan göçmen işçiler göç ettikleri ülkenin kanunlarına göre süreli çalışma izni almakta ve süreli çalışma izinlerinin kapsadığı işlerde çalışabilmektedir (Civan & Gökalp, 2011: 236). Mevcut göçmen işçi ayırımına göre 1989 yılında Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç eden Bulgaristan Türklerinin gerçekleştirdikleri uzun süreli kalma niyeti taşıyan göç türüne ait olduğu iddia edilebilir. Ancak mevcut ayırımı geçici koruma statüsünde bulunan Suriyelilerin üzerinden gerçekleştirmek fevkaledde zordur. Bunun sebebi ise geçici koruma statüsünde bulunan Suriyelilerin bir kısmı Türkiye'yi transit bir

ülke olarak görüp kısa süreli kalma amacıyla Avrupa'ya gitme arzularını taşıdığı yaklaşımlardır.

Öte yandan göçmen işçi kavramına getirilen bir diğer ayırım ise göç edilen ülkedeki yasallık durumudur. Yasallık durumuna göre göçmen işçi, yasal göçmen ve kaçak göçmen işçi ayırımına tabi tutulmaktadır. Dünyada birçok ülke, diğer ülke vatandaşlarının ülkelerine girişine dair özel kurallar uygulamaktadır. Bu kurallara göre, göç belirli bir süre aralığını kapsayabildiği gibi sürekli nitelikte de olabilmektedir. Ancak buradaki önemli nokta göçü kabul eden ülkeye giriş yapacak olan göçmen işçinin yasallığıdır.

Göç, göçmen işçinin gitmeye karar verdiği ülke ve bu doğrultuda yapılan yasal başvurular ile göçü kabul edecek olan ülkenin aynı doğrultudaki onayıyla gerçekleşebileceği gibi kimi ülkelerin işgücü ve nüfus yetersizliği gibi nedenlerden doğan talepleri ile de göçmen kabulü gerçekleşebilmektedir. Bu tür durumlarda ülkeler, çeşitli yöntemlerle ülke sınırlarına göçmen işçi alabilmektedir.

Yasallık esasına dayanan göçmen işçi ayırımının diğer kısmını kaçak göçmen işçi tabiri oluşturmaktadır. Yasadışı göç; bireyin, kanunen bulunduğu ülke sınırlarını terk ederek başka bir ülke sınırlarına yasadışı yollar vasıtasıyla girmesi veya yasal olarak girdiği ülkeyi belirtilen süre zarfında terk etmemesi, uzun süre yaşaması veya çalışmasıdır. Özet olarak gerekli yasal belgelerin olmadan ya da sahte belgelerle gerçekleştirilen göç yasadışı göç olarak kabul görmektedir (IOM, 2013: 7).

Kaçak göçmen hareketliliği Gökinci, gereken işgücünü karşılayacak, yasal taleplerin gerçekleştirilmesi için yasal sürecin oluşturulmamasını da ifade etmektedir (2020: 65). Kaçak göçmen işçilerin çalışma piyasasına girmesi ve işverenlerin yasadışı çalışan bulmalarıyla birlikte düşük ücretli çalışana sahip olmasını da beraberinde getirmektedir. Bu noktada kaçak göçmen işçi hareketliliği bu talep doğrultusunda artış göstermektedir.

Göçmen işçiye dair diğer bir yaklaşım göçmenin kabul edileceği ülkede kalacağı süreye dayanan yaklaşımdır. Herhangi bir iş için ülkeye davet edilen göçmenler konuk göçmen işçi konumundadır. Konuk göçmen işçi uygulaması ile amaçlanan, göçmen işçinin işgücünü birkaç yıl kullanarak daha sonrasında gelmiş olduğu ülkeye geri

dönüşünü sağlamaktır. Fakat bu noktada Gökinci'nin ifadeleri, yapılan araştırmalara göre misafir işçilerin yaklaşık olarak tamamı çalışmak için gittikleri hedef ülkelere yerleşmediğini göstermektedir (2020: 41).

Konuk göçmen işçiler genellikle yerel insanların yapmak istemedikleri “kalburaltı” işlerde çalıştırılmak üzere ülkeye davet edilmektedir. Çalışma piyasasının talebine göre davet sayısı artmakta ya da azalmaktadır. Konuk göçmen hareketliliği bu duruma paralel olarak gerçekleşmektedir.

Göçmen işçi kavramı uluslararası düzenlemelerde kendine yer bulabilirken kavramın tanımlanması noktasında dar bir açıklamalar karşımıza çıkmaktadır. ILO'nun 1949 tarih ve 97 nolu sözleşmesi ve 1975 tarih 143 nolu sözleşmesinin 11. maddelerinde göçmen işçi, kendi adına olmayıp başkası tarafından çalıştırılmak amacıyla bir ülkeden başka bir ülkeye göç eden veya göç etmiş kimseyle göçmen işçi olarak bir ülkeye kabul edilen kimse olarak tanımlanmaktadır (Civan & Gökalp, 2011: 237). Tanımlamadan anlaşılacağı üzere ILO göçmen işçiyi yalnızca göç edilen ülkenin hukukuna uygunluğu noktasından incelemektedir.

Civan ve Gökalp, Avrupa Birliği'nin 13 Kasım 2007'de imzalanan Lizbon Anlaşması ile değiştirilmiş Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkındaki anlaşmada düzenlenen işçilerin serbest dolaşımına yönelik düzenlemeler (md.45 vd.) ile tüm Avrupa Birliğine üye devlet vatandaşları diğer Avrupa Birliği üyesi ülkelere serbestçe giriş yapabilmekte ve yerleşebilmektedirler. Bu nedenle çoğu Avrupa ülkesinde göçmen işçi ile ilgili olarak farklı iki terimle karşılaşılmaktadır. ‘Migrant’ deyimini ile Avrupa Birliği'ne üye ülkelerinden diğer Avrupa Birliği'ne üye ülkelere göç eden işçiler, ‘Immigrant’ deyimini ile Avrupa Birliği'ne üye olmayan devletlerden Avrupa Birliği'ne üye devletlere göç eden işçiler ifade edilmektedir. Görüleceği üzere ‘Migrant’ deyimini ile ‘Immigrant’ deyimini arasındaki fark, Avrupa Birliği'ne üye ülkelere göç eden işçinin Avrupa Birliği'ne üye başka bir devlet vatandaşı olup olmaması diğer deyimle üye ülkelerde serbest dolaşım hakkına sahip olup olmadığı hususuna dayanmaktadır (2011: 238).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGARİSTAN'DAN TÜRKİYE'YE GÖÇLER

1. BULGARİSTAN'DAN TÜRKİYE'YE GÖÇLERİN TARİHSEL ARKA PLANI

Tarih boyunca Balkan Yarımadası kitlesel göçlerin bir menzili yahut varış noktası olmuştur. Hun İmparatorluğunun Avrupa'ya göç etmesi, Balkan Coğrafyasında Tuna-Bulgar Devletinin kurulması ve ardından Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkan Yarımadasına yayılmasıyla birlikte içerisinde Bulgaristan'ında bulunduğu coğrafya adeta bir Türk yurdu haline gelmiştir. Ancak Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliği altında fırsat bulduğu her dönem ayaklanmalar gerçekleştiren Bulgarlar, Fransız İhtilali'nin beraberinde getirdiği milliyetçilik akımı ve nihayetinde Osmanlı İmparatorluğu'nun eski gücünün kaybetmiş olması nedeniyle Bulgar topraklarını kendi egemenliği altına almış ve asırlar boyunca burada yaşamış olan Türkler atalarının bir zamanlar bırakıp gitmek zorunda kaldığı topraklara geri dönmeye, göç etmeye başlamıştır.

1.1. 93 Göçü

Ağanoğlu 93 göçünü ifade ederken, “Osmanlı Devleti'nin Rumeli'de karşılaştığı en büyük yenilgi 1877-78 yıllarında meydana gelen Osmanlı- Rus harbi sonucunda gerçekleşmiştir. Rumi 1293 senesinde olması sebebiyle tarihlerimize “93 harbi” olarak geçen bu savaş, büyük çapta bir Müslüman kıyımına sebep olmuş ve işgal altına giren bölgelerin halkından birçok insanın da muhacir konumuna düşmesiyle neticelenmiştir” (2001: 33). 93 Harbi'nin sonucunda göç etmek zorunda kalan muhacir sayısını McCarthy 1.253.000 kişi olarak ifade etmiştir.

Savaş öncesi Tuna ve Edirne Vilayetlerinde yaşayan Müslüman nüfus toplam 1,5 milyon civarındadır. 93 Harbi sırasında 1.253.000 kişi muhacir durumuna düşmüştü. Bu savaş ve katliamın neticesinde bunlardan 515.000 kadarı Osmanlı topraklarına yerleştirilmiş geri kalan miktardan bir kısmı eski topraklarına geri dönmüştür. Fakat en korkuncu bu savaşta 261 .937 kişi yani eski nüfusun % 17'si katledilmiş ya da sürgünler

esnasında ölmüştür. İşte bu yüzden 93 harbi halk arasında Koca Bozgun olarak nitelendirilir (Ağanoğlu, 2001).

93 Harbinin sonucunda 13 Temmuz 1878 tarihinde imzalanan Berlin Anlaşması'yla birlikte Bulgaristan, Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliği dahilinde, özerk bir prenslik olarak kabul edilmiştir. Bu anlaşma ile Bulgaristan'da bulunan Türklerin hak ve özgürlüklerine saygı gösterileceği ve nihayetinde Türklerin tüm yasal haklarının korunacağı belirtilmiştir. Bulgaristan, yapılan anlaşma çerçevesinde, Bulgar kamu hukukunda anlaşmaya ters düşen bir hükümlere yer veremeyeceğine dair yükümlülük altına girmiştir.

Bulgaristan'da 1877-1886 yılları, Tuna ve Doğu Rumeli Türklerinin İmparatorluktan kopuş ve Bulgar idaresine geçiş dönemidir (Şimşir, 1986). 1878 yılı, Rusya'nın da girişimleri sayesinde Bulgaristan'ın elde ettiği özerklik ile birlikte Bulgaristan'da yaşayan Türkler için nüfus bakımından çoğunluğunu kaybedip azınlık durumuna geçiş sürecinin başlangıcıdır. Bu bağlamda literatürde Bulgaristan'dan Türkiye'ye ilk büyük göç olarak "93 Harbi" veya "93 Muhacereti" olarak geçmektedir.

1.2. Balkan Savaşlarından 1950'ye Kadar Meydana Gelen Göçler

Bulgar topraklarından ikinci büyük göç hareketi Balkan Savaşları döneminde gerçekleşmiştir. 1908 yılında bağımsızlığını ilan etmesiyle resmen tanınmış olan Bulgar Krallığı ertesi yıl Osmanlı İmparatorluğu ile İstanbul Protokolünü imzalamıştır. Bu protokole göre Bulgar Krallığı, dini farklılıklara hoşgörüyle yaklaşılacağına, her türlü hak ve özgürlüğüne saygı gösterileceğine dair anlaşma hükümlerini kabul etmiştir. Fakat Bulgarlar bu anlaşmaya uymayarak Türklere karşı yeni bir baskı sürecini başlatmıştır.

1908-1944 yılları arası bu dönem aynı zamanda içerisinde Balkan Savaşlarını da kapsamaktadır. 1912 yılında Osmanlı İmparatorluğu ile Bulgaristan devletinin karşı karşıya gelmesi Bulgar topraklarında halihazırda baskı altında olan Türklere yönelik tutumun sertleşmesine neden olmuştur. Bu dönem içerisinde mallarına el konulması, cami ve vakıfların yıkılması ve zorla isimlerin değiştirilmesi ve öte yandan bu uygulamalara karşı çıkanların ise öldürülmesi ve zorla göç edilmesi Türklere yapılan baskının örnekleridir.

Aġanoġlu, Balkan savaşlarının mutlak üç maġlubu vardır ki bunlar; Türkler, Bulgarlar ve Avusturyalılarıdır. Osmanlı ile bir sınır ilişkisi kalmayan ve Balkan savaşının zaferiyle Sırbistan kendine yeni hedef olarak Avusturya'yı seşmiştir. Bu hususun nihayeti Bosna-Hersek'te Avusturya-Macaristan İmparatorluġu veliahdının öldürülmesi ve I. Dünya Savaşı olmuştur (2001: 225).

1914 yılında başlayan I. Dünya Savaşı sırasında Osmanlı ile Bulgaristan'ın aynı taraf iēerisinde yer almaları ve savaş neticelendikten sonra İtilaf devletlerinin Bulgaristan ile imzaladıkları Neuilly Antlaşması'nın Bulgar toprakları iēerisinde var olan azınlıkları koruma altına alacak olmasına dair hükümler ve bahsi geēen dönem iēerisinde Bulgaristan'da iktidarda olan Aleksandr Stamboliyski nderliēindeki Çiftçi Partisinin bu anlaşmaya tam itaat etmesi Bulgaristan'daki Türklerin zerindeki baskısı azaltmıştır (İnginar, 2010).

I. Dünya Savaşı'nın başlaması ve daha sonraki yirmi yıl boyunca yaşayan göçler farklı iktidarlar dönemlerinde artmış ya da azalmıştır. Yukarıda da deēinildiēi üzere Çiftçi Partisi başkanı Aleksandr Stamboliyski'nin Türklere karşı ılımlı politikaları meydana gelen göçlerin sayısında bir düşüşü saēlamıřtır.

Ancak Stamboliyski'ni öldürülmesi ve 1923 yılında darbe sonucu Çiftçi Partisi iktidarı kaybedip yerine Halkın Sözü Partisi gelmesiyle bu dönem iēerisinde Türk azınlıēa karşı faşist ve baskıcı uygulamalar gerēekleřtirilmiřtir. Türk azınlıēın okullarının kapatılması ve devlet kadrolarındaki görevlerinden uzaklaştırılması gibi uygulamaların yanı sıra yaşayan ekonomik kriz de meydana gelen göçmen sayılarının artmasına sebep olmuştur. Halkın Sözü Partisinin ve azınlıklara yönelik tutumları aynı olaran partilerin iktidarda olduēu yıllar literatürde 'faşist dönem' olarak yer verilmektedir. 1926 yılının Bulgaristan nüfusunu Celal Aybar Bulgar nüfus %81,32 ve Türk nüfus %10.45 idi. 93 Harbinden nce Bulgar topraklarında yaklaşık %50'lik bir nüfusa sahip olan Türkler 1926 yılında %10'a düşmüştür (İnginar, 2010: 24).

şimşir'in de ifade ettiēi üzere, Bulgarların bu köklü Türk dřmanlıēı, öncelikle Bulgaristan'daki Türk azınlıklara karşı yapılan eziyetler ve zulümler biēiminde göze çarpıyordu. Bulgarlar, Türke besledikleri köklü kini Türk komşuları üzerinde sndryorlardı. Bu eziyetler ve zulümler yüzünden de Bulgaristan'dan Türkiye'ye göçmen seli durmadan akıyordu (1986: 211).

1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ve cumhuriyetin ilk yıllarında nüfus artışı yönünde uyguladığı politikalar Balkanlardan gelen göçmen sayısının artmasına neden olmuştur. 18 Ekim 1925 yılında imzalanan Türk-Bulgar Dostluk Anlaşması cumhuriyet döneminde Bulgaristan'daki mevcut olan Türk ve azınlığın hakları ve Türkiye'ye göçleri ile ilgili hükümleri içermektedir. Bahsi geçen anlaşma ile ilk defa Bulgaristan'da yaşayan Türklerin anavatanı göçleri resmîyet kazanmıştır. Öte yandan bu anlaşma içerisinde, Türklerin göç etmelerini engellemeyi yasaklamak ve göçmenlerin hayvanlarını ve mallarını yanında götürebilmelerini sağlayan maddeler yer almaktadır. Anlaşmanın bir diğer maddesine göre Türkler taşınmaz mallarını serbetçe satabilecek ve bu satıştan elde ettikleri parayı da yanlarında götürebilecek ifadelerini yer almaktadır (İnginar, 2010: 24-25). Bu anlaşma ile birlikte elde edinilen haklar kuşkusuz, göç etmek isteyen ancak tüm hayatları boyunca sahip oldukları mal varlığını bırakamadıkları için göç edemeyenler için bir göç motivasyonunu ortaya koymuştur.

Tüm bu gelişmelerle birlikte Geray'ın 1923 ve 1939 arasında Türkiye'ye göç eden Türk azınlığın sayılarını içeren tablo aşağıda sunulmuştur.

Tablo 3.1: Cumhuriyetin İlk Döneminde Bulgaristan'dan Türkiye'ye Gelen Göçmen Sayısı

Yıllar	Göçmen Sayısı
1923-1933	101.507
1934	8.682
1935	24.968
1936	11.730
1937	13.490

1938	20.542
1939	17.769
1923-1939 Toplamı	198.688

Kaynak: Cevat Geray, Türkiye’den ve Türkiye’ye Göçler ve Göçmenlerin İskanı 1923-1961, Ankara, SBF Yayını, 1962: tablo 2

Görüldüğü üzere cumhuriyetin ilk yıllarında yıllık yaklaşık 17.000 göçmen Türkiye’ye göç etmiştir. Kuşkusuz Türklerin bu göçlerin oluşumunun altında zorunluluk ve artık Bulgar topraklarında yaşamlarını idame ettiremeyecekleri gerçeği yatmaktadır. Bu sürecin devamında II. Dünya Savaşı patlak vermiş ve tüm dünyada birçok ülke yönetimi ve nüfusu değişim yaşamıştır.

II. Dünya Savaşı dönemi ve savaştan sonraki izlenen beş yıl boyunca bir bakıma göç oranlarının da büyük bir düşüş yaşadığı dönemdir. Öyle ki 1939-1949 yılları arasında Bulgaristan’dan Türkiye’ye toplam 21.353 kişinin göç ettiği bilinmektedir. Bu sayı söz konusu göçlerin başladığı tarih olan 1877 yılından itibaren en düşük göç oranıdır. Ancak göç oranlarının düşmesinin sebebi Bulgaristan’ın azınlık politikalarında meydana getirdiği iyileştirmeler olarak anlaşılmaması gerekmekte aksine Bulgaristan, ülke içerisinde baskıyı arttırmış ve sınır adeta kapatmışlardır (İnginar, 2010 25).

Sonuç olarak Bulgar Prensliğinin kurulmasından itibaren bölgedeki Türk nüfus Bulgar devletinin baskılarıyla karşı karşıya kalmıştır. Osmanlı İmparatorluğu’nun yüzyıllardır egemenliği altında olan diğer halklara karşı gösterdiği hoşgörüyü Bulgaristan, egemenliğini kazandıktan sonra bölgede yaşayan Türklere gösterememiştir. Milliyetçilik kökenine dayanarak bir ulus devlet kurma ideali içerisindeki Bulgaristan, bu fikrin oluşmasının önündeki bir engel olarak gördükleri Türklere karşı sosyal, dini ve etnik baskılar uygulamaya başlamış ve Türkleri gerek asimile ederek gerek göçe zorlayarak ideallerini gerçekleştirmeyi amaçlamıştır. Bulgar prensliğinden Bulgaristan Devletine dönüşme süreci içerisinde bahsi geçen baskı devam etmiştir. Sırasıyla gelen yöneticiler Türklere karşı baskılar için adeta birbiriyle yarış içerisinde olmuştur. Bu

sürecin tek istisnası Çiftçi/Köylü Parti dönemi iktidarındır ancak bu iktidar dışında kalan tüm yöneticilerin amacı, Türkleri asimile etmek ve buna karşı direnenleri de uzaklaştırma politikaları uygulamaktır. Bulgaristan’da yaşayan Türklerin mallarına el konulması, tüm haklarının ellerinden alınması ve gördüğü baskıların şiddetle birleşmesi Türklerin Bulgaristan’dan Türkiye’ye göç etmelerine neden olmuştur. 93 Muharecatı, Balkan Savaşları sırasında gerçekleşen göçleri I. ve II. Dünya Savaşları dönemlerindeki göçler ve daha sonra 1950-1951 göçü takip etmiştir.

1.3. 1950-1951 Göçü

Sovyetler Birliği’nin İkinci Dünya Savaşı’na Almanya’nın yanında katılan Bulgaristan’a karşı 5 Eylül 1944’te savaş ilan etmesinin ardından, Sovyet orduları 8 Eylül’de Bulgaristan topraklarına girdi ve Bulgaristan’daki faşist rejim devrildi (Dayıoğlu, 2005: 275). Bu süreçlerinin devamında Bulgaristan hızla Sovyetler Birliği’nin etkisi altına girmeye başladı ve krallık rejimi devrilerek 15 Eylül’de Cumhuriyet ilan edildi. Müttefik Devletlerle imzalanan 10 Şubat 1947 tarihli Paris Anlaşmasıyla Bulgaristan’ın uluslararası durumunu güvenceye almasıyla ülkede siyasal, sosyal ve ekonomik alanlarda değişiklikler yapıldı. 4 Aralık 1947’de Bulgaristan’ın halk cumhuriyeti olduğunu ve Sovyet tipi bir sosyalist rejimin yerleşmesini içeren anayasa kabul edildi.

Kendi iktidarlarını güçlendirene kadar komünistler Türklerin desteğini elde etmek amacıyla bahsi geçen dönem için oldukça demokratik sayılabilecek yaklaşım sergilemiştir. Dönemin hükümetinin yaklaşımlarını, Gülbahar (2019) “Yeni yönetimin ilk dönemlerinde ülkedeki azınlıkların korunacağı sözünü vermiş ve hatta konu ile ilgili “Vatan Cephesi Komitesi Türk Azınlığı Komisyonu” isimli bir komisyon kurulmuş ve bu komisyonun desteğiyle 14 Mayıs 1945’te Sofya’da “Işık” isimli azınlığın haklarını ve taleplerini dile getiren Türkçe bir gazete yayınlamaya başlamıştır. Ancak azınlıklara yönelik hoşgörülü tutum ve uygulamalar çok uzun sürmemiş ve Bulgar komünist lideri Georgi Dimitrov, 1946 yılında “Balkanlar’ın yalnız Balkanlılara ait olmasını, Slavların Balkanlarda başrol oynamasını sağlamalıyız. Osmanlı İmparatorluğu’nun Balkanlara hükmettiği geçmişi zamanın izlerini tamamen silmeliyiz” sözleri ifade etmiştir.

1950 ve 1952 yılları arasında Türkiye’nin Kore Savaşı’na katılım göstermesi ve NATO’ya üyelik süreci neticesinde, Türkiye ile farklı kutuplarda yer alan Bulgaristan’ın

ilişkileri dönemin konjonktürüne bağlı olarak gerilmiştir. Bu gerilimin en önemli sebebi SSCB'nin Balkanlar'da etkinliğini arttırmak istemesi ve komşusu olan Türkiye'nin kendisine karşı oluşan bir ittifakta yer almasıdır. SSCB'nin Bulgaristan üzerindeki etkisine vurgu yapan İnginar (2010) Türkiye'nin SSCB'ye karşı yapılan ittifaka odaklanmasının yerine dikkatini başka yöne çekmek için Bulgaristan üzerindeki etkisini kullanarak bölgedeki Türklere yönelik konuları tekrar gündeme getirilmesini istendiğini ifade etmiştir. Türkiye'de iktidara gelen hükümetin işini zorlaştırmak ve mevcut ekonomik sıkıntıların varlığına bir sorun daha eklemek amacıyla Bulgaristan, ülkesindeki Türkleri göçe zorlayarak Türk ekonomisinin yükünü arttırma uygulamasını seçmiştir.

Tüm bu gelişmelere ek olarak 1950-1951 göçü olarak anılan göçün sebeplerinden birisi de yaklaşık yüz yıldır Türkleri "Bulgarlaştırma" politikalarının istediği sonucu vermemesi üzerine Bulgaristan, artık Türk nüfustan kurtulma yolunu seçmiştir.

1950-1951 yıllarında meydana gelen göçün arka planında SSCB'nin varlığı aşikardır. Bulgar komünist yönetim anlayışının rol modeli olan SSCB, Bulgaristan'dan Türkiye'nin NATO üyeliğine ve Kore Savaşı'na olası desteğine karşılık misilleme yapmak istemiş ve Türkiye'nin gündeminin Bulgaristan'da yaşayan Türklere çevrilmesini sağlamıştır. Bu noktada Bulgaristan ülkesinde bulunan Türk nüfusunu sınırlara yığarak yüz binlerce Türk'ten ülkelerini terk etmelerini istemiştir.

10 Ağustos 1950 tarihinde Bulgar hükümeti Türkiye'ye nota vererek yaklaşık 250 bin Türkün 3 ay gibi kısa bir sürede Türkiye'ye alınmasını istemiştir. Notadan sonra Bulgar hükümeti Türk nüfusunu sınırlara yığmaya başlamıştır. Yapılan bu zorunlu göçü Bulgar yetkilileri Türkiye'nin Bulgar düşmanı propagandası yüzünden ülkedeki Türklerin özellikle tarlalarda çalışanların işleri aksatarak Bulgar ekonomisinin ve yıllık üretim programını aksattığına dayandırmıştır. Bulgaristan'ın göç için verdiği 3 aylık sürenin göç edilmesi istenilen nüfus için çok kısa olduğunu Türk hükümeti Bulgaristan'a cevap verdiği notalarda bildirmiş ve Türklerin mallarının yanlarında getirmesinin de garanti altına almak istemiştir. Türkiye'nin tüm bu notalarına karşılık Bulgaristan tehdit dolu notalarla karşılık vermiş ve bazı vizesiz veya sahte vizeli Çingeneleri de Türkiye'ye göndermeye kalkışmıştır. Tüm bu gerginliğin ardından Türkiye Türk-Bulgar sınırını kapatmıştır. Türkiye'nin yapmış olduğu sınır kapatma hamlesi Bulgaristan'ın tehdit edici ve uzlaşma karşıtı tavrını kırmış ve Bulgaristan Türkiye ile anlaşma yapmak istemiştir.

Yaklaşık iki ay süren görüşmelerin ardından anlaşma sağlanmış ve Türkiye'nin talepleri Bulgaristan tarafından kabul edilmiştir. Şimşir'e Ocak 1950'den Kasım 1951'e kadar toplam 154.393 kişi Türkiye'ye giriş yapmıştır. İki ülke arasında nota savaşı boyutuna ulaşan diplomasi trafiğinden sonra anlaşma sağlanması baskılardan kurtulmak isteyen Türk vatandaşları için bir fırsat olmuş ve anayurda dönmüştür. Fakat bu süre zarfından sonra Bulgaristan'ın göçü yasaklamasından sonra 1968 yılında adına "Yakın Akraba Göçü" denilen anlaşma imzalanana kadar Bulgaristan'dan Türkiye'ye kayıtlı bir göç olmamıştır (1986: 322)

1.4. Yakın Akraba Göçü

1950-51 yılları arasında yaklaşık 155 bin Türk Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç etmiştir. 1951 yılının son aylarında birdenbire kesilen göç geride binlerce birbirinden ayrılmış aileyi bıraktı. Şimşir, bu göç akını devam etseydi bu ailelerin de ayrılığı son bulacaktı. Öte yandan yaklaşık bir buçuk yıl boyunca Bulgaristan'dan Türkiye'ye devam eden göç Kasım 1951'de aniden kesilmiş ve göç hazırlığında olan yine binlerce Türk hazırlıksız yakalanmış yüzüstü kalmıştır. Türkler sahip oldukları malları satıp Türkiye'ye gitmek için hazırlık yaparken Bulgar hükümetinin kararı onları yakalamıştı. Bulgaristan 1950 yılında yaklaşık 250 bin Türkün vize başvurusunda bulunduğunu ifade etmişti ancak 1950 ve 1951 yılları içerisinde yaklaşık 155 bin Türk gelebilmişti. Daha sonradan göç etme isteği oluşan Türkler hesaba katılmasa dahi en az 100 bin kişi hali hazırda pasaport ve vize almış, malını mülkünü her şeyini satmış ve göç etme amacı taşıyordu (Şimşir, 1986: 211).

Öte yandan göç etme motivasyonu taşımayan Türkler için yaşayan "Kolektifleştirme" süreci onları da göçe iten bir unsur olarak ortaya çıkmıştır. Bulgaristan'daki Türklerin büyük çoğunluğu tarım ile uğraşarak hayatlarını buradan kazanıyordu. 1949-1956 yılları arasında Bulgaristan'daki tarım toprakları Kolektifleştirme adı altında Türklerin toprakları ellerinden alınmıştır. Bu önemli geliştirme Türklerin Türkiye'ye göç etme niyetlerini kamçılamıştır (Şimşir, 1986: 315-316).

Türkiye'ye göç etmiş olanlar Dışişleri Bakanlığı'na ailelerinin ve yakınlarının Türkiye'ye getirmek için on binlerce dilekçe verdiğini belirten Şimşir, gelecek olan akrabalarının Türkiye'deki barınma, bakım gibi maliyetleri devletten herhangi bir yardım istemeyeceklerini bildirdiklerini ifade etmektedir (Şimşir, 1986: 317). Türkiye'de bunlar yaşanırken Bulgaristan'da Sofya hükümeti 1950-1951 yılı içerisinde pasaport vermiş oldukları Türklere pasaportları topluyor ve sosyalist Bulgaristan'dan kapitalist Türkiye'ye göçün olmayacağına dair söylemlerde bulunuyordu. Bulgar hükümetinin izlediği politikanın asıl amacının göç etme niyeti içinde olanların artık göçün mümkün olmadığını ve bu döneme paralel olarak uygulanan “Bulgarlaştırma” politikalarıyla Türklerin Türk kimliklerinin yok olmasından başka bir çare olmadığını arka planda işlemek olduğu açıktır. Ancak Bulgaristan'ın Türkiye'ye göçe ilişkin tutumuna karşılık Türklerin göç arzusu dinmiyordu ve aileleriyle bir arada yaşamalarından vazgeçmiyorlardı. Mart 1964 yılına kadar Bulgar makamlarına Türkiye'ye göç etmek için başvuranların sayısı 400 bini bulmuş ve bu duruma önce şaşırarak Bulgar yetkilileri daha sonrasında Türklere yönelik baskıları arttırmıştır (Şimşir, 1986: 319).

Belirtilen süreçlerin sonucunda 1966 yılında Türkiye'ye ziyarette bulunan Bulgaristan Dışişleri Bakanı İvan Başev'in konuyla ilgili olumlu bir gelişme olduğu bildirilmiştir. 21 Ağustos 1966'da Türk-Bulgar ikili bildirgesinde Bulgaristan'da yaşayan Türklerin Türkiye'ye göç etmeleri konusunda çalışmaların başladığı bildirilmiştir. 1968 yılının 22 Mart günü Türkiye Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil ve Bulgar mevkidaşı İvan Başev “Yakın Akrabaları 1952 Yılına Kadar Türkiye'ye Göç Etmış Olan Türk Asıllı Bulgar Vatandaşlarının Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne Göç Etmeleri Hakkında Anlaşmayı” imzalamışlardır.

Daha önceki anlaşmalarda belirtilen hükümlere karşı yükümlülüğünü yerine getirmeyen Bulgar hükümeti bahsi geçen anlaşma ve göç süreci içerisinde de birçok keyfi ve anlaşma dışında kalan uygulamalara girişmiştir. 1967 yılında yürürlüğe giren anlaşma yaklaşık on yıl boyunca sürdü ve toplamda 30 bin göçmenin geleceği tahmin edilirken 130 bin Türk anayurda geldi. Şimşir'in verdiği rakamlara göre gelenlerin beklenenden çok fazla olmasına rağmen Bulgar topraklarında kalan soydaşlarımızın toplam oranının onda biri bile değildi ve onlar da bir gün anayurda dönme hayali ile yaşıyordu.

Sonuç olarak 93 Harbi'nin sonucunda bağımsızlığını kazanan Bulgar Prenslığı'ndan itibaren Bulgaristan'da yaşayan Türkler “Yakın Akraba Göçü'ne” kadar Bulgar hükümetlerinin kendilerine yönelik asimilasyon politikaları devam etmiş ve her 10-15 yıl içerisinde Türkiye'ye kitlesel olarak göçler devam etmiştir. Bu süreç içerisinde uluslararası siyasi konjonktürün etkisinin olduğu II. Dünya Savaşı döneminde Türkiye'nin SSCB'nin de etkileri Türkler üzerinde hakim olmuştur. Baskılar ve Türk azınlıklara karşı uygulamaların azaldığı dönem olan Çiftçi/Köylü Partisi dönemi dışında Türklere yönelik politikalar günden güne artmış ve Türkler için Bulgar topraklarında hayatlarını idame ettirebilecek bir ortam günden güne yok olmaya devam etmiştir. Yapılan anlaşmalara imza atan Bulgar hükümetlerinin anlaşmalara uymayan tutumlar sergilemesi adeta bir devlet politikası halini almıştır. Yakın akraba göçü 1969-1978 yılları arasında Türk azınlıkların anavatana ve ailelerinin yanına göç etme imkanı sağlamış fakat Bulgaristan'da kalan Türk azınlık için sorunlar devam etmiştir. 1980'li yıllarda Bulgaristan'ın azınlığa yönelik uyguladığı asimilasyonist politikaların mevcudiyeti ayyuka çıkmasıyla Türkler için Bulgar topraklarında yaşamlarını iade ettirme imkanı kalmamış ve bunun sonucunda II. Dünya Savaşı'ndan itibaren Avrupa'daki en büyük kitlesel hareket meydana gelmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BÜYÜK GÖÇE GİDEN SÜREÇ VE 1989 GÖÇÜ

1. 1989 GÖÇÜNÜ ZORUNLU KILAN ASİMİLASYON GİRİŞİMLERİ

Bulgaristan'ın bağımsızlığını kazandığı dönem içerisinde ve daha sonrasında gerek Osmanlı İmparatorluğu gerekse Türkiye Cumhuriyeti devleti ile olan diplomatik ilişkilerinde devamlı bir şekilde yer kaplayan sorun Bulgaristan'daki Türk azınlığın durumu ve Bulgar yönetimlerinin onlara yönelik uyguladığı politikalar olmuştur. Aleksandr Stamboliyski önderliğindeki Çiftçi Partisinin iktidarının dışında Türk azınlığa karşı ılımlı politikasının dışında kalan tüm yönetimler Türklere yönelik asimilasyon politikaları uygulamıştır. Türkiye'nin Bulgaristan ile ilişkileri Çiftçi Partisi'nin iktidarı döneminde iyi bir durum kazanırken bahsi geçen parti dışında tüm iktidarlar döneminde büyük krizler çıkmıştır. Prenslik döneminden itibaren Bulgar yöneticiler Türk azınlığa karşı asimilasyonist politikaları uygulamaları planlamış ve kısmi bir şekilde uygulamaya koymuş ancak 1984 yılına gelindiğinde ise bu politikalar ısrarlı bir şekilde hız kazanmıştır. Asimilasyonist politikaların içeriğine bakıldığında başta Türk azınlığın zorunlu olarak isimlerinin Bulgar isimleriyle değiştirilmesi, Türkçenin konuşulmasının yasaklanması, sünnet ve namaz gibi dini görevlerin yerine getirilmesinin yasaklanması ve bu yasaklara uymayanların sürgün edilmesi ve hatta öldürülmesi gibi cezalarla karşı karşıya kalması sürecinin içermektedir.

1.1. Zorunlu İsim Değişikliği

Komünist rejimin azınlıklara yönelik asimilasyon politikasının ilk adımları 1953-54 yıllarında özellikle Çingenelerin, Pomakların ve Türk olmayan Müslümanların isimlerinin Bulgar isimleriyle değiştirilmesiyle başlamıştır. Komünist rejimin bu kararı almasının altında yatan ilk sebep ise Türklük aidiyetidir. Öyle ki Türk kökenli olmamalarına rağmen gerek Çingeneler ve Pomaklar gerekse diğer Müslümanlar kendilerini Türk olarak tanımlıyor, Türkçe konuşuyor, çocuklarını Türk okullarına gönderiyor ve onlara Türk isimleri veriyordu. İkinci sebep ise mevcut durum

bağımsızlığını ilan ettiği günden beri ulus-devlet inşası yaratmak isteyen Bulgar idealini tehdit ediyordu ve istenilen salt Bulgar nüfusu yaratma ideali olan “Soya Dönüş Süreci” fikrine karşı bir engel olarak görülüyordu.

Bulgar hükümetinin uyguladığı ve çalışma kapsamında yapılan saha araştırmasına katılan katılımcıların birçoğunun da bahsettiği ilk asimilasyon politikası Türk azınlıkların isimlerinin zorla Bulgar isimleriyle değiştirilmesi olmuştur. Bulgaristan hükümetine yönelik uluslararası bir ortamda bu politikalara karşı net bir tavır gösterilmemesinden kaynaklanmış olacak ki Bulgar hükümeti zorla isim değiştirme politikasını tüm azınlıklar üzerinde uygulamıştır. Zorla isim değiştirme Bulgaristan’daki en büyük azınlık grup olan Türklere karşı yapılan ilk ama en sarsıcı olan asimilasyon politikasıydı (Toğrol, 1991).

İsim değişikliğine direnen Türk azınlıklara karşı para cezasından öldürmeye kadar uzanan sert cezalar uygulanmıştır. Fakat Türk ve Müslüman isimleriyle banka, hastane gibi birçok kamusal alanda işlem yapmak mümkün olmadığı için Türkler de Bulgar isimlerini almaya mecbur kalmıştır (Lütem, 2012: 146). Katılımcıların bu konuda ifadeleri aşağıda yer almaktadır.

“Asimilasyon başlatmışlardı bize. Bu bize epey de travma yaşattı özellikle isim değişikliği. Ben doğmuşum adımlı koymuş anam babam neden değiştirtiyim adımlı Türküm ben. Bana gelip deyiler sen şu isim alacan yoksa para cezası vereceğiz sana. Kabul etmedim geldim anavatanımıza.” (H2, Erkek, 73).

“Biz orada (Bulgaristan’da) yaşadığımız sıkıntıları sizde biliyorsunuzdur az çok, şöyle isim değiştirmeme gibi bir şansın yoktu, isim listesi verdiler herkese buradan isim seç dediler ben hiç kimsenin isim seçtiğini görmedim herkes Türk isimleri ile kalmak istedi ve onlardan bazılarını öldürdüler o olaylarda tankla üzerinden geçilen oldu. Yani biz orada Türk olduğumuz için öldürüldük cezalandırıldık geldik buraya bize ev verdiler dediler” (A1, Kadın, 53).

1980’lere gelindiğinde artık Bulgar Komünist Partisi’nin asimilasyonist projesinin nasıl uygulanacağına dair ayrıntılar ortaya çıkmaya başlamıştır. Bulgaristan Komünist Partisi ülkenin yönetimini ele aldığı tarihten itibaren Türk-Müslüman azınlığı

Bulgar toplumu içinde asimile etmek ve tek-uluslu bir sosyalist devlet yaratma ideali içinde azınlığın can ve mal güvenliğine ciddi şekilde tehlike teşkil eden uygulamalarda bulundu (Dayıoğlu, 2005: 335). Bulgaristan'daki Türk azınlıklara yönelik düzenli bir şekilde yıllardır uygulanan bu asimilasyonun son aşaması isim değişikliğidir. Bu sayede “Bulgaristan'da Türk yoktur” söylemi rahatça dile getirilebilecek ve resmi kayıtlara göre de bu tescillenmiş olacaktı.

Öte yandan dönemin Bulgar hükümetinin izlemek istediği politikayı daha iyi anlamak açısından 1983 yılında Türkiye'nin Sofya Büyükelçisi olarak göreve başlayan Ömer Engin Lütem gerçekleştirdiği Bulgaristan devlet erkanı ve üst düzey diplomatlarla görüşmelerden izlenimlerini aktardığı yazısından anlaşılmaktadır ki Bulgar yönetimi planlı bir şekilde bu süreci gerek diplomatik gerekse kamuoyu nezdinde yürütmektedir. Lütem'in bahsi geçen ifadeleri şu şekildedir,

“1983 yılı Eylül ayında Türkiye Büyükelçisi olarak Bulgaristan'da göreve başladığımda, başta Başkan Jivkov, Başbakan Filipov, Dışişleri Bakanı Mladenov ve Meclis Başkanı Stanko Todorov olmak üzere ziyaret ettiğim hükümet erkânı ve yüksek dereceli memurlar tarafından gayet iyi bir şekilde karşılandım. Herkes, Türkiye-Bulgaristan ilişkilerinin öneminden ve iki ülke arasındaki iş birliğini arttırma gereğinden bahsetti, ancak ortaya somut bir öneri atılmadı. Bu arada, görüştüğüm kişilerin hiçbirinin değil doğrudan, dolaylı bir şekilde dahi olsun, Bulgaristan'daki Türklerden bahsetmediği özellikle dikkatimi çekti. Bir süre sonra bu konuyu kendim açmaya başladım. Bulgaristan Türklerinin iki ülkenin de dilini ve kültürünü bilen kişiler olarak Türkiye ve Bulgaristan arasında köprü oluşturmaları gerektiğini belirttim. Muhataplarım beni nazik bir şekilde dinlemekle yetindiler ve bir fikir ileri sürmediler. Bu arada hiçbiri Bulgaristan'da Türk bulunduğu anlamına gelecek bir söz sarf etmedi. Bu husus özellikle önemlidir; zira yaklaşık bir yıl sonra ad değiştirme kampanyası başlayınca bize, itirazlarımıza cevaben, Bulgaristan'da Türk olmadığı, Türk olarak bilinen kişilerin Türkiye'ye göç etmiş olduğu şeklinde cevaplar verilecektir” (2012 : 141-142).

Yukarıda belirtilen sebeplere ek olarak 1984-1985 yıllarında, Bulgar yöneticiler ve siyasetçiler Türklerin aslında Osmanlılar tarafından Türkleştirilmiş Bulgarlar oldukları iddia ettiler. Bu süreçte Osmanlının Hristiyan Bulgarları zorla Müslümanlaştırıldığına dair iddiaları da sık sık dile getiren Bulgarlar, “asimile edilmiş” olan Bulgarların tekrar aslına döndürmek iddiasını sürekli gündemde tutmuştur.

Türklerin isimlerinin ısrarla Bulgarlaştırılma çabası sadece uydurulmuş “uyanış sürecinden” ibaret değildir. Uzun süre boyunca Todor Jivkov'un yardımcılığını yapmış olan Konstantin Çakırov, Todor Jivkov'un böyle bir işe kalkışmasının birden çok nedeni

vardı. Bunlardan biri yukarıda bahsedilen büyük Bulgar devletinin kurmanın yanında artan Türk nüfusuydu. Hali hazırda Bulgaristan'daki en büyük azınlık olan Türkler nüfuslarının artmasıyla Türk ve İslam geleneklerini ve kültürü daha çok yayılacaktı ve bu durum Bulgarların kendi dini ve sosyal kültürlerini etkileyerek onlara karşı bir tehdit oluşturacaktı. Öte yandan Türklere karşı böyle bir tutumda ısrarcı olmanın nedeni için iddia edilen bir başka sebep ise 1974 yılında Türkiye'nin Kıbrıs'a yaptığı harekattır. Bulgar hükümeti "Yeni Kıbrıs" olma tehdidini hissetmekteydi ve var olan Türk nüfusunu olabildiğince göçe zorlamak istiyor göç etmeyenleri de Bulgarlaştırarak kendi içinde eritmek istiyordu.

Bulgar komünist hükümetinin 1948-1989 yıllarında Türklere yönelik iki temel hedefi bulunmaktaydı. Bunlardan ilki Türk azınlığı Türkiye'ye göç ettirerek nüfusunun azalmalarını sağlamak, ikinci amacı ise göç etmeyen Bulgaristan'da kalmaya devam eden Türkleri Bulgarlaştırarak onların asimilasyonunu sağlamak. Bulgaristan Komünist Partisi'nin iktidara gelmesi, ana dilde eğitim, dini görevlerin yerine getirilmesi noktasında kısıtlamaları da beraberinde getirmiştir. Akraba Göçü Anlaşması vesilesiyle Bulgaristan'daki Türk nüfus giderek azalmış ve geride kalanlar ise yoğun baskı altına alınarak göçle tehdit edilmiştir. 1980'lere gelindiğinde Bulgar hükümeti daha önce Pomaklarda denediği isim değiştirme girişimlerini artık büyük azınlığa yani Türklere uygulamaya başlamıştır. Bulgar hükümetinin yeniden büyük bir devlet olması için gerçekleştirilen bu asimilasyon süreci ve isim değiştirme işlemine Bulgar akademi ve siyaset dünyasında "uyanış süreci" olarak adlandırılmıştır.

1984 yılında, Bulgar Parlamentosu'nda kabul edilen bir kararla, Türklerin isimlerinin Bulgar isimleriyle değiştirilmesi, umuma açık yerlerde Türkçe konuşulması, mezar taşlarındaki Türkçe yazıları, sünnet ve namaz gibi dini ödevleri ve kültürel bir simge olan şalvar eşart gibi kıyafetlerin giyilmesini yasaklanmıştır. Bu alınan kararlara uymayan kişilere 5 Leva para cezası kesileceği de alınan kararlar arasındaydı. Bulgar hükümeti artık niyetini gizlemiyor açık açık Türk azınlığın kimliğini yok etme savaşı içine giriyordu. Bulgaristan Türklerinin isimleri Bulgarlaştırılıyor buna karşı gelenler ya da direnenler ise hapisanelere atılıp işkence görölüyordu ve bazıları ne yazık ki öldürölüyordu.

1984 yılının son aylarında Türk azınlıklara karşı “kimliksel soykırımı” hedefi daha da şiddetlendirilmişti. 1985 Mart ayına kadar 800 ila 2500 kişi arasında Bulgaristan Türkünün öldürüldüğü tahmin ediliyor ki bu sadece 3,5 aylık bir süredir. (Şimşir, 1986: 340-341). Ve bu 3-4 aylık süre içinde yaklaşık bir milyona yakın Türkün isimleri Bulgar isimleriyle değiştirilmiştir. İsim değiştirme olayları elbette Bulgar hükümetinin baskısıyla oluşmuştur fakat sürecin gerçekleştirilmesi bakımından, Türk köylerinin etrafı sabahın ilk saatlerinde tanklı askeri ve polis birlikleriyle sarılıyor, köylerin giriş ve çıkışlarının kapatılıyor ve telefon hatları kesiliyordu. Köylerde Bulgaristan Komünist Partisi’nin yerel yöneticileri ya tüm köy halkının evlerini tek tek gezerek ya da tüm köy halkını meydana toplayarak önceden seçilmiş Bulgar isimlerini Türklere aralarından seçtirilip daha sonra bu işlemin zorunlu hatta silah zoruyla yapılmasına karşı, Türklerin kendi rızasıyla isimlerinin Bulgar isimleriyle değiştirildiğine dair bir belge onlara imzalatılıyordu.

Öte yandan Dayıoğlu’nun (2005) ifadelerinden anlaşılmaktadır ki mevcut zorunlu isim değiştirme sadece sosyal yaşamı kapsamıyor tüm alanları içerisine alan planlı şekilde gerçekleştiriliyordu. Bu kapsamda zorunlu isim değişikliğinin uygulandığı bir başka yer de askeriyelelerdir. Yedek asker olarak ülkenin çeşitli yerlerinden toplanan Türklere, Savunma Bakanlığı tarafından alınan kararla askerlik görevini yerine getirmesiyle birlikte Bulgar isimleri alması zorunlu hale getirilmiştir. Bulgar isimlerini kabul etmeyen askerlerin üstlerinin emirlerini yerine getirmediği doğrultuda işlem yapılacağı ve askeri mahkemede yargılanacakları söylenmiştir. Öte yandan askerleri ailelerinin tek olduklarıyla ilgili ifadelerde bulunularak tehdit edilmiştir. Eğer bir kişi isim değişikliğini kabul etmezse hücreye atılarak kötü muameleye tabi tutulmuştur. Söz konusu asker ismini değiştirmemekte ısrarcıysa çalışma kampına gönderilerek fikri değişene kadar orada kötü şartlar altında hapsedilmiştir. Bu sırada askerlerin aileleri tespit edilip onlara, eşlerinin, oğullarının veya babalarının askerde ismini değiştirdiğini dolasıyla onlarında aynı yolu izlemeleri belirtilmiştir.

Tüm bu süreç yaşanırken konu Türk kamuoyuna yansımış ve Türkiye 11 Ocak 1985 tarihinde dönemin Cumhurbaşkanı Kenan Evren tarafından görüşmeye gönderilen Sedat Güneral ve Baki İlkin’le Todor Jivkov arasında yapılan toplantıda birkaç nokta dikkat çekmektedir. Todor Jivkov Bulgaristan’da bulunan Türklerin aslında Türk milleti

ile hiçbir bağlantısının olmadığını, Bulgaristan tarihi ve Bulgar Hükümeti'nin geleceğine bağlı olduklarını söylemiştir. İsim değiştirme uygulamasının ise sadece karma evliliklerde uygulandığını belirtmektedir. Karma evliliklerden doğan çocuğun doğal olarak Bulgar olduğunu savunarak, bunun diğer ülkelerde de bu şekilde uygulandığını savunmuştur (Hacısalıhoğlu, 2012: 179-180).

Bulgar basını yaşanan insanlık dışı cezaların ve baskıları haklı göstermek adına sahte birçok haber yayınlarak uygulanan asimilasyonu meşru gösterme girişimlerinde bulunmuşlardır. Kurtuluş, Bulgar basını özellikle isim değiştirme kampanyasından sonra, Türklerin, "Bulgar kökenleriyle gurur duyduklarına" dair yazılara genişçe yer vermeye başlamıştır. Örneğin, 1985 yılında, Yeni Işık gazetesinin dördüncü sayısından itibaren, ilk sayfada "Bulgar'ım Demek!" başlığı altında yeni bir yazı dizisi başlatılmıştır (2019: 98).

Sonuç olarak 1984 yılının sonlarında hayata geçirilen zorunlu isim değişikliği uygulaması 1985 Mart ayında son bulmuştur. Kimi kaynaklara göre bu zorunlu isim değişikliği kapsamında yüz binlerce hatta 1 milyon Türk'ün isimleri Bulgar isimleri ile değiştirilmiştir. Çağlayan, yaşanan isim değişikliği sonucunda, 28 Mart 1985 tarihli konuşmasında, ülkede yaşayan yurttaşların Türkçe-Arapça isimleri yerine Bulgarca isimlerini geri almaları için gerçekleştirilen işlemin, kendiliğinden, hızla, güvenli bir şekilde gerçekleştiğinin ve artık ülkede Bulgar ulusunun dışında herhangi bir unsur kalmadığını ve Bulgaristan'ın tek ulus devlet olduğunu belirtilmiştir (2007: 31). Bulgar hükümeti sürecin gönüllüğüne vurgu yaptığı ve zorla gerçekleşen bir durum olmadığını iddia etmekte fakat bahsi geçen asimilasyonist politikaların arka planında yukarıda yer verilen açıklamanın satır aralarında bulmak mümkündür. Özellikle "Bulgar ulusunun dışında herhangi bir unsurun kalmadığı" ifadesi daha önce bahsedilen "soya dönüş" politikasının hedefi olduğunu göstermektedir.

1.2. Türkçenin Kullanılmasının Yasaklanması

Bir ülke insanını birbirine görünmeyen bağlarla bağlayan hususlar, o topraklarda yaşayan insanların ortak bir tarihi, kültürel mirası, dini değerleri, dili ve yer isimleridir. Bulgaristan bu bakış açısından hareketle 1984-1985 yıllarının kış aylarında gerçekleştirdiği zorunlu isim değişikliğinin ardından Bulgar topraklarında var olan

yerlerin adlarında geçen Türkçe ifadeleri kaldırıp yerine Bulgar isimleri vermiş, Türkçe konuşulmasını yasaklamış, Türkçe eğitim veren kurumları kapatmıştır.

Zorunlu isim değişikliğinin ardından Türk azınlıkların kamusal alanlarda Türkçe konuşmaları yasaklanmış ve bu yasağa uymayanlar hakkında para cezaları uygulanmıştır. Bulgaristan devletinin gerçekleştirdiği bu yasaklara diğer devletlerden ve kamuoyundan gelebilecek tepkileri önleyebilmek için yasağa uymayanlardan toplanan para cezalarına karşılık, yüksek sesle konuşma cezası başlığı altında bir makbuz verilmesine kararlaştırılmıştır. Tüm bu yasaklara rağmen Türk azınlıklar Türkçe konuşmaya devam ederek gerek iş yerlerinde gerekse sosyal çevrelerinde yerli Bulgarlar tarafından bir dışlanmayla karşı karşıya kalmıştır.

Türkçenin konuşulmasını engellemesine dair resmi bir yasa olmamasına rağmen kamu daireleri, pazarlar, otobüslerde, caddelerde ve halka açık diğer alanlarda Türkçe konuşanlar cezalandırılmıştır. Bu “yasaklama” elbette sadece kamu alanlarında denetlenebilmiş sadece Türk azınlığın bulunduğu evler kahvehaneler vs. denetlenememiştir.

Bulgaristan yönetimi Türkiye’de basılmış kitap, dergi ve gazetelerin Bulgaristan’a sokulması yasaklanmış ve Türkçe yayın yapan radyoların frekanslarını bozarak bu radyoların dinlenmesini engellemeye çalışmıştır. İnginar (2010), Türkçe yayın yapan radyoların dinlenmesini önlemek amacıyla Bulgaristan’ın Türkçe yayınları bozma girişiminde bulunduğu, Federal Almanya’nın Ankara Büyükelçiliği’nin yaptığı bir açıklama ile de dile getirilmiştir. Büyükelçilik Bulgaristan’dan da dinlenebilen Almanya’nın Sesi Radyosu’nun Türkçe yayınlarının bir süreden beri sistemli bir biçimde bozulduğunu belirterek, Türkçe yayınları bozan istasyonların Sovyetler Birliği ile Bulgaristan topraklarında olduğunu ileri sürmüştür. Büyükelçilik, radyonun yaptığı Türkçe yayınların Bulgaristan’da Türk azınlığın yaşadığı yerlerde de dinlenebildiğini ve yayınları bozma girişiminin Bulgaristan’da yaşayan Türk azınlığının haber alma hürriyetine karşı yapıldığını tahmin ettiklerini açıklamıştır. Ayrıca Almanya’nın Sesi Radyosu, Amerika’nın Sesi Radyosu ve BBC’nin Türkçe yayınlarına karşı bozucu istasyonların devreye sokulması, Doğu Bloku yöneticilerinin sınırlar ötesi radyo yayınlarını ve haberleşme hürriyetini engelleme çalışmalarına kanıt olarak gösterilmiştir

1.3. Dini Faaliyetlere Getirilen Yasaklar

Bulgaristan'ın azınlık Türklere yönelik uyguladığı asimilasyon politikasının en önemli engellerden birisi de İslam dini gelenekleridir. Homojen Bulgar ve sosyalist bir toplumu oluşturmayı hedefleyen Bulgar hükümeti, İslam dininin gelenekleri kırmaya yönelik bireyin dini özgürlüklerini yok sayan bir dizi yasaklamalar getirmiş ve bu yasaklamalar ile asimilasyonist politikaların en ağır şekilde ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bahsi geçen yasaklar camilerin kapatılması, kurban kesiminin, sünnet olmanın, İslami usullere uygun cenaze merasimlerinin yapılmasını, mevlit ve kuran okumanın yasaklanmasını içermektedir. Diğer yasaklamalarda olduğu gibi bu yasaklara uymayanlara da para cezası ve başkaldıranlara da hapis cezası verilmiştir.

Bulgar hükümeti Bulgar adetlerinin uygulanmasını ve bayramlarının kutlanmasını zorunlu hale getirmiştir. Komünist rejim evlenme, ölüm ve doğum gibi olaylara şekil olarak Hristiyan adetlerine benzeyen fakat hiçbir dini öge içermeyen bazı usullere göre belirlemiştir. Burada Türk azınlığı en çok etkileyen ve sarsan ölüm olayları sırasında yaşanan Hristiyan usullere göre cenaze törenleri olmuş ve bunun ardından Bulgaristan'da hiçbir Türk olmadığını göstermek amacıyla Türk mezar taşlarının kırılması hadiseleri yaşanmıştır. Mezar taşlarının kırılması ve isimlerinin Bulgar isimleriyle değiştirilmesi ile ilgili saha çalışmasında “Çifte vatandaşlık sizin için önemli mi?” sorusuna cevap olarak bir katılımcının ifadesi dönemin Bulgar yöneticilerinin uygulamalarını göstermektedir.

“Tabii önemli çünkü dede topraklarımız sonra bir zamanlar bizim haklarımızı elimizden alındı isimlerimiz alındı mezarda dedelerimizin dahi isimleri değiştirildi. Şimdi biz o hakları geri almak için önemli dede topraklarına sahip çıkmak orasıyla bağımız var yani” (B7, Erkek,59).

Öte yandan bu süreç içerisinde Bulgar hükümeti camilerin üzerinde özellikle durmuştur. Camiler *resmi* ve *resmi olmayan* olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Camiler üzerinde gerçekleşen sözü geçen ayırım Dayıoğlu “resmi camiler, Bulgar yetkililerince faaliyet gösterilmesine izin verilen ve Bulgar yetkilileriyle iş birliği yapan imamların görev aldığı camiler iken, resmi olmayan camiler ise Bulgar yetkililerin isteği doğrultusunda hareket etmeyen imamların olduğu camilerdir. Bulgar yönetimi camilerin yanı sıra evlerde de birtakım ibadetlerin yapılmasını yasaklamıştır. Örneğin, evlerde Kur'an ve dini kitapların bulundurulmasına izin verilmeyerek yapılan aramalarda bu

kitaplar toplatılmıştır. Ayrıca asimilasyon döneminde Bulgaristan yönetimi Müslümanların hacca gitmelerini de yasaklamıştır” (2005: 352-353). Camilerin kapatılması ve sözü edilen baskılardan sonraki cami sayılarına ilişkin Lütem, dini yaşamı kısıtlamaya yönelik olarak camiler çeşitli bahanelerle kapatılırken yerlerine farklı mekânlar açılmıştır. Örneğin Bulgaristan’ın kurulduğu ilk yıllarda 82 cami bulunan Sofya’da 1985 yılı başlarında sadece bir cami (Banyabaşı Camii) kalmıştır (2000, s. 441).

Yukarıda ifade edilen yasaklamaların yanı sıra kıyafetler konusunda da bazı yasaklar getirilmiş ve kadınların geleneksel Türk ve İslam geleneklerine uygun giysilerinin giyilmesine dair yasaklar da getirilmiştir. Bulgar yöneticilerin hayata geçirmeyi amaçladığı büyük uyanış süreci isim değişikliği ile başlamış ve Türk azınlığın dini değerlerinin yok edilmesi amacıyla devam etmiştir ancak bu baskılar amaçlananın aksine bölgede yaşayan Türklerin değerlerine daha sıkı sarılması ile vuku bulmuştur.

1.4. Eğitim Alanındaki Baskılar ve Uygulamalar

Bulgaristan’da yaşayan Türk azınlığın her alanda olduğu gibi eğitim alanında da Çiftçi Partisi’nin Türklere uyguladığı ılımlı politikası haricindeki faşist yönetimlerin baskıları yüzünden zorluklarla kısıtlamalarla karşı karşıya kalmıştır. Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulması ve harf inkılabının ardından Bulgaristan’daki Türk okulları 1930 yılında Latin harfleriyle eğitime geçmiştir. Bulgaristan Türkleri harf değişimi ile anavatana ayak uyduruyor ve yeni harflerle okul kitapları, gazeteler basılıyordu.

Şimşir, 1934 yılında iktidara gelen faşist yönetim Bulgaristan Türklerinin bu eğitimde Türkiye’ye ayak uydurma çabalarını tersine çevirerek bir yandan Türk okullarını kapatırken diğer bir yandan kapatılmayan diğer okulların eski yazıya geçişini sağlamıştır. Yeni yazıyla çıkan gazeteler kapatılmış kitapların baskıları sonlandırılmıştır (1986: 152).

Bulgar yönetiminin yeni harfleri yasaklaması yeterli gelmeyecek okulların iç yönetimine de doğrudan müdahale edecekti. Şimşir, Bulgar yönetiminin ilk işi, seçimle başa gelmiş olan Türk okul encümenlerini dağıtmak oldu. Bu encümenler genellikle genç ve Atatürkçü üyeler tarafından seçilmiş kişilerdi. Bu gençler, Türkiye’deki Atatürkçü atılımları adım adım izliyorlar ve Türk okullarını da bu yöne doğru götürüyorlardı (1986: 153).

Görevinden alınan encümenlerin görevden alındığı esnada Türk asıllı olan ancak koyu tutucu bir molla olan Hüseyin Hüsnü Efendi adlı kişi Bulgaristan Baş müftülüğünün başına getirildi. Atatürk devrimlerine kökten karşı çıktığı bilinen ve bu özelliğinden dolayı Bulgar hükümeti tarafından bilhassa bu göreve Hüseyin Hüsnü Efendi, dağıtılan Atatürkçü encümenlerin görevleri kendisi ve yandaşlarının kontrolüne geçti. Türk eğitim sisteminde kullanılan harfleri tekrar Arapçaya döndürmek için Bulgar yöneticiler Hüseyin Hüsnü Efendi'den sonuna kadar faydalandılar. (Şimşir, 1986: 153-155).

Daha sonraki süreçte Bulgar hükümeti Türk okul encümenlerinin kasalarını, Türk okul tarlalarını, okulların diğer mallarını, mülklerini, parasını Bulgar okul fonuna devretti. Okul binaları içerisindeki tüm demirbaşı, araç ve gereçleriyle birlikte “karşılıksız olarak” belediyelere teslim ediliyordu. Bu tam anlamıyla bir ihtilaldi. Bulgaristan Türk azınlığın en değerli varlığı olan okulları, bir çırpıda Bulgarların eline geçiyordu (Şimşir, 1986: 193-194)

BKP'nin 1956 Nisan toplantısında hükümet, okullarda Türkçeyi zorunlu ders olmaktan çıkartarak seçmeli ders olarak uygulamaya koymuştur. 1959 yılına gelindiğinde ise Türk ve Bulgar okullarını birleştirmiştir. Bu uygulamanın temelinde Türk çocuklarının üzerinde komünist ideolojinin etkisini arttırmak yatıyordu. Bu birleşmeyle birlikte Türk çocuklarının aldığı eğitim Bulgarca olmuş ve öğretmenlerin tamamı da Bulgar öğretmenler olmuştur.

Türk okullarının el konulması daha sonrasında Bulgar okullarıyla birleştirilmesi sürecine paralel olarak, BKP'nin getirdiği anayasa değişiklikleriyle imam ve müftü atamalarını kendi kontrolü altına almış ve 1960'lara gelindiğinde Müslüman din adamlarının sayılarında önemli bir düşüş yaşanmıştır. Tüm bu asimilasyonist politikalar yaşanırken Todor Jivkov'un iktidardaki gücünü artıyor olması Türk azınlıklar için durumun daha da vahim hale gelmesine neden olmuştur. Bu baskıcı yönetimin gücünün arttırması Türklerin Bulgaristan'dan göç etme konusunda daha çok istekli olmasına neden olmuştur. Şimşir, Eylül 1963'ten Mart 1964'e kadar 380.000'in üzerinde Türk soydaş Bulgaristan'daki Türk temsilciliklerine, Türkiye'ye göç etme isteklerini belirten dilekçeler vermiştir (1986: 268). Komünist Parti, sorunla yakından ilgilenerek durumu tartışmış ve sonuçta BKP yönetimi, Türklerin, diplomatik temsilciliklere girişini

yasaklayan bir karar yürürlüğe koymuştur. Eğitim alanında uygulamaya konulan bu politikalar ve yaklaşımlar Türk azınlığa kendi kimliklerinin silinmeye çalışıldığını hissettirmeye gayet yeterli olmuştur ve bu, bir dizi göçün zorunluluk olarak kapıyı çaldığını hissettirmeye yeterli olmuş ve Türk kimliğinin silinmesine yönelik adımlar ayyuka çıkıp derinden hissedilmeye başlanmıştı.

Bulgaristan hükümetinin oluşturmak istediği türdeş bir Bulgaristan ve Balkanlarda yalnızca Slavların hâkim olması gerektiği hayallerine dayanan tüm bu asimilasyon politikaları ülkedeki en büyük azınlık olan Türkler için artık hayatlarını idame ettirebilecekleri bir ortam bırakmamıştır.

1.5. Çeşitli Yasaklamalar ve Baskılar

Bulgar yöneticilerin ilk olarak, Türkçe isimlerin değiştirilmesini, Türkçenin yasaklanması, dini faaliyetlere getirilen yasaklamalar, eğitim alanında yapılan baskılar ve değişiklikler takip etmiştir. Bulgaristan Türklerine karşı yapılan zorunlu asimilasyon politikaları bunlarla kalmamış ve Türk-İslam kültürünü ve aidiyetini kırmak için Bulgar yöneticiler çeşitli yasaklamalar getirmiştir. Bunlardan biri Türk müziğinin dinlenmesinin yasaklanması olmuştur. Dinleyenlere karşı Bulgar yöneticiler tüm yasaklarda olduğu gibi cezai yaptırımlar uygulamıştır. Bu önlemin kontrol edilmesi zor olduğu kısa sürede fark edilmesine rağmen yürürlükten kaldırılmamış ve Bulgaristan'daki Türk müziği kasetlerin fiyatlarının artmasına sebep olmuştur. Bu durum başladıktan sonra Türkiye'den Avrupa'ya giden tır şoförlerinin kaçak yollardan kaset satışı yapıldığı bilinmektedir.

“Küçüklükten beri evde konuşulan bir şey vardı o da Türkiye'ydi. Ben lise dönemlerinde Türk hasretliği çoktu yani mesela Türkçe müziği yasakladılar. Ferdi Tayfur'lar, Orhan Gencebaylar, bir Barış Mançolar olsun biz bunlar için tırlarla geçiyorlar ya Almanya'ya bir kaset almak bir top kaşar veriyorduk. Gizli gizli dinliyorduk” (B7, Erkek, 59).

Bulgar hükümetinin Türk kimliğini zorla asimile etmek için getirdiği yasaklardan birisi de şalvar, başörtüsü gibi geleneksel kıyafetlerin giyilmesini yasaklamak olmuştur. Fakat genellikle tarlalarda giyildiği ve kontrolü zor olduğu için bu yasağa dair bir cezai işlem hakkında bilgiyle karşılaşılmamıştır.

Zorunlu asimilasyonun sonraki adımı çocukların Bulgarlaştırılması üzerine olmuştur. Bu noktada, Türk çocuklarının küçük yaşta Bulgar milliyetçiliğini ve ateizmi

öğrenmelerine önem verilmiştir. Bu uygulamanın kreşlerin yetersiz olması nedeniyle ve Türk kültürünün evde aileden alınmasından dolayı etkisinin büyük olmadığı anlaşılmaktadır.

2. ZORUNLU GÖÇ 1989

Asırlardır Türk toprağı olarak Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliğı altında olan Bulgar toprakları 1989 yılına gelindiğinde yaklaşık bir asırdır Bulgar yönetimi altındaydı. Çok kısa bir dönem haricinde bu döneme kadar Bulgar yöneticiler bilhassa Todor Jivkov, asimilasyonist politikalarını süratle uygulamaya koymuş ve artık Bulgaristan Türkleri için Bulgaristan topraklarında kendi kimlikleriyle, dinleriyle ve diliyle yaşama olanağı kalmamıştır.

Tüm bu şartlar ve baskılar altında yaşamlarını idame ettiremeyeceğini düşünen Türk azınlıklar için tek seçenek Türkiye'ye göç etmek düşüncesi olmuştur. Fakat Bulgar hükümeti bu noktayı da düşünmüştü. Lütmen, acil bir şekilde asimilasyon kampanyasından önce de her koşulda Türkiye'ye göç olmayacağı, yeni bir göç anlaşması yapılmayacağı dillendirilmiş, böylelikle çok güçlü olan göç etmek isteğı önlenmeye çalışılmıştır. İsim değıştirme faaliyetinden sonra bu konu ısrarla ele alınmaya başlanmış ve böylelikle bölgedeki Türklere, artık Bulgaristan'da yaşayacakları için, Bulgarlaşmaları gerektiğı anlatılmaya çalışılmıştır 1989 yılında yüz binlerce Türkün göç etmesi bu konudaki çabaların gereksiz olduğunu ispatlamıştır (2012: 88).

Göç isteğini kırmak amacıyla yapılan bir başka eylem ise basında Türkiye'yi kötüleyen yazılar yayınlamak olmuştur. Bu yazılara göre Türkiye'de fakirliğin çok yüksekti, sağlık koşullarının çok kötüydü, işsizlik yüksekti ve kadınlar ile çocuklar istismar ediliyordu gibi söylemler yer alıyordu. Bu propaganda ile Türkiye'ye göç etme fikrinden Türk azınlıkları vazgeçirmek ve Bulgarlaşma sürecini hızlandırmak amaçlanmıştır.

Öte yandan uzun süredir kendisine özellikle Bulgar halkından taraftar toplayan başka bir argüman ise Türk azınlıkların aslında Bulgar oldukları ve Osmanlı İmparatorluğu tarafından Müslümanlaştırıldığı asimile edildiğidir. Bu iddianın zorlayıcı asimilasyon süreçleri içerisinde sık sık gündeme getirilerek basında geniş yer verilmesi sağlanmıştır.

Yapılan tüm baskılar, zorlamalar ve cezai yaptırımlar kuşkusuz hiçbir hukukta geçerliliği yoktu ve Bulgar hükümetinin keyfi uygulamalarıydı. Türk azınlığın yapılan tüm zorunlu asimilasyondan travma derecesinde etkilendiğini ve hayatlarını Bulgaristan coğrafyasında idame ettiremedikleri yukarıda ifade edilmiştir. Fakat gerek saha çalışmalarında süreci bizzat deneyimleyenlerin aktardıkları gerekse alanyazında değinildiği üzere tüm bu zorunlu asimilasyon sürecini benimseyen Türk azınlığın olduğu hatta kendilerinin bizzat bu sürecin içinde sayılarının az olmasına rağmen rol aldığı belirtilmektedir.

1980’li yılların sonuna yaklaşıldığında Bulgaristan Komünist Partisi (BKP) başkanı Todor Jivkov’un Türk azınlıklara karşı uyguladığı asimilasyon politikalarına şiddet olaylarının eklenmesiyle birlikte konu Türkiye’nin gündeminde kendine yer bulur hale gelmiştir. Bulgaristan ve Türkiye arasında siyasi ilişkiler Türk azınlığa yönelik artan baskılara paralel olarak gerilmeye başlamıştı. Bu gerilim öyle bir noktaya gelmişti ki, Turgut Özal Bulgaristan’ı soykırım yapmakla suçlamış ve savaşa tehdit etmişti. Öte yandan Türkiye Bulgaristan’ın asimilasyonist baskılarına karşı uluslararası bir kamuoyu oluşturmak için çaba göstermiş ancak bu çabalar büyük göçü engelleyecek bir ortam oluşturamamıştır. Gerek Türkiye’nin siyasi çabaları gerek Bulgaristan’daki Türklerin demokratik gösterileri ve direnişleri istenilen ortamı oluşturmaya yetmemiştir. Nihayetinde Turgut Özal, Türkiye-Bulgaristan sınır kapısını açmış ve sayıları yaklaşık 1,5 milyon olarak tahmin edilen Türklerin tümünü kabul etmeye hazır olduklarını beyan etmiştir. (Kurtuluş, 2019)

Türkiye’nin Bulgaristan’daki Türk azınlığa yönelik sahiplenici tutumunun ilanından sonraki süreçte Türkiye’ye yaklaşık 345.960 göçmenin giriş yaptığı belirtilmektedir.

Tablo 4: Bulgaristan’dan Türkiye’ye Gelen Göçmenlerin Sayısı (1989-1990)

Aylar	Vizeli	Vizesiz	Toplam	Genel Toplam
Mayıs 89	-	1630	1630	1630
Haziran 89	22	87.599	87.621	89.251

Temmuz 89	79	135.237	135.316	224.567
Ağustos 89	512	87.369	87.908	312.475
Eylül 89	1.859	-	1.859	314.475
Ekim 89	3.619	-	3.619	317.953
Kasım 89	4.531	-	4.531	322.489
Aralık 89	4.843	-	4.843	327.327
Ocak 90	2.779	-	2.779	330.106
Şubat 90	3.645	-	3.645	333.751
Mart 90	4.595	-	4.595	338.346
Nisan 90	4.360	-	4.360	342.706
Mayıs 90	3.254	-	3.254	345.960
Toplam	34.098	311.862	345.960	345.960

Kaynak: Bilal N. Şimşir; Bulgaristan Türkleri, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2012: 457

Yukarıdaki tabloda da gösterildiği gibi bir yıllık zaman diliminde Türkiye 345.960 göçmene kapılarını açmış ve akrabaları olanları akrabalarının bulunduğu şehre, olmayanları ise tüm bu nüfusu belli bir noktaya yüklememek açısından farklı şehirlere gitmeleri için organizasyonu gerçekleştirmiştir.

Göç her açıdan farklı dinamikleri içinde barındıran bir süreç olduğu aşîkardır özellikle kitlesel göçlerin bambaşka dinamikleri vardır. Yaşanılan 1989 göçü özelinde, literatürde atılan bir unsur olan; “göçü kabul edenin tutumu”, çok önemlidir. Çünkü gerek Türk hükümeti gerekse Türk toplumunun büyük çoğunluğu, Türk soydaşlara her konuda yardım etmeye çalışmıştır. Elbette yardım etme gayesi taşıyanların yanında farklı olumsuz durumlar da yaşanılmış fakat genel yaklaşım kucaklayıcı olduğu iddia edilebilir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUMLAR

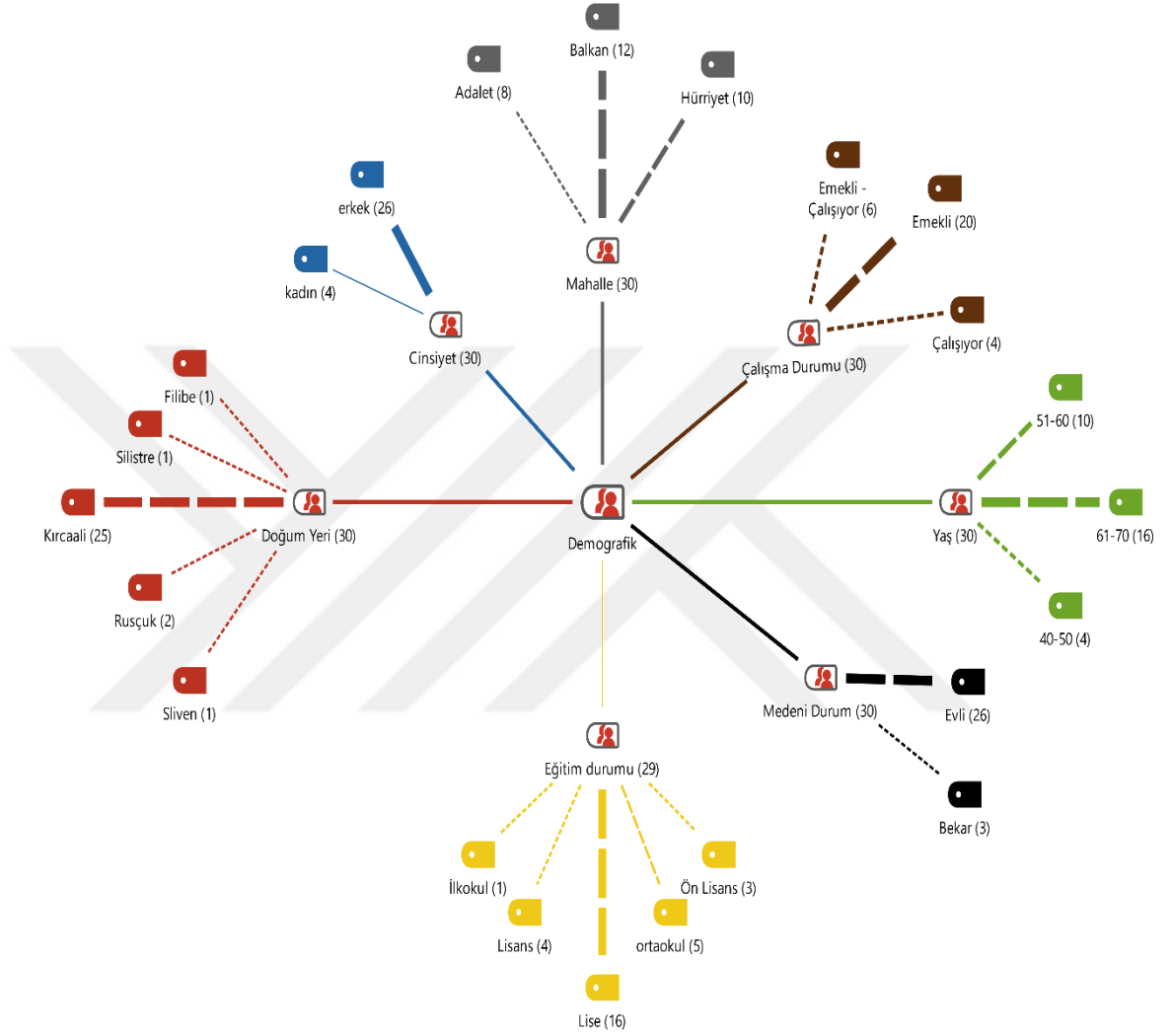
Bulgaristan göçmenlerinin ötekileştirilmesiyle ilgili mevcut alan yazında, Durmaz'ın (2019) gerçekleştirmiş olduğu çalışma Bulgaristan göçmenlerinin damgalanma ve entegrasyon süreçlerine odaklanmıştır. Öte yandan Durmaz, çalışması içerisinde Erving Goffman'ın damga ve Georg Simmel'in Yabancı adlı kavramından yola çıkarak “muhacirlik” statüsünün göçmenlerin uyum sürecine olan etkisini sorgulamıştır (Durmaz, 2019). Mevcut çalışmanın Durmaz'ın çalışmasında metodolojik dayanağı olan George Simmel'in Yabancı kavramdan yola çıkılmış olması ortak yönüdür. Ancak Durmaz çalışmasını sosyolojik temellerden incelerken bu çalışmada ötekileştirme çalışma hayatında ve toplumsal hayatta meydana gelip gelmediği yönünde olmuştur. Çalışmanın diğer bir özelliği literatürde 1989 Bulgaristan göçmenleriyle ilgili literatürde hem Bulgaristan göçmenlerinin göç ve ötekileştirme süreçlerinin araştırılmamış hem de geçici koruma statüsünde bulunan Suriyelilerle ilgili yaklaşımlarının ölçülmemiş oluşudur. Bu çalışma bu iki kapsamı içerisine alması yönünden diğer alan yazından farklı bir yeri olduğu ileri sürülebilmektedir.

1. ANALİZ VE BULGULAR

1.1. Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular ve Yorumlanması

Şekil 2'de araştırmaya katılan katılımcıların cinsiyet, doğum yeri, eğitim durumu, medeni durumu, yaşı, çalışma durumu ve çalışmaya katıldığı mahalle bilgileri Maxqda Kod-Teori Modeli ile gösterilmektedir. Öte yandan katılımcılara görüşmeler esnasında verilen güvenceden dolayı, katılımcıların isimlerine yer verilmeyecektir. Katılımcıların ayrışması için sırasıyla görüşmenin yapıldığı mahallenin baş harfi, katılımcının o mahallede görüşme yapılan kişi sırası, cinsiyeti ve yaşına yer verilecektir. Örneğin (B1, Erkek, 60) Balkan mahallesi birinci katılımcı erkek ve 60 yaşında şeklinde kodlanmaktadır.

Şekil 2: Katılımcıların Demografik Özelliklerinin Maxqda Kod-Teori Modeli ile Gösterimi

Çalışma kapsamında toplamda geçerli 30 kişi ile gerçekleştirilen saha araştırmasına katılanların 26'sı (%86,6) erkek, 4'ü (%13,4) kadındır. Bu noktada belirtmek gerekir ki, görüşmelerin gerçekleştiği zamanda Covid-19 salgınının etkisinin yoğun olması nedeniyle kadın katılımcılara ulaşmakta güçlük yaşanmıştır, ancak erkeklerle yapılan görüşmeler daha çok kiraathane, dernek ve lokallerde gerçekleştirilmiştir. Bu sebepten ötürü erkek katılımcıların çalışmaya katılımı yüksektir.

Öte yandan saha çalışmasının birbirinden farklı 3 mahallede 30 kişiyle yapılmış, buna göre, Bulgaristan göçmenlerinden 25'i (%83,3) Kırcaali, 2'si (%6) Rusçuk, 1'i

(%3,2) Filibe, 1'i (%3,2) Sliven ve 1'i (%3,2) ise Silistre doğumlu olduğunu belirtmiştir. Kırcaali nüfusuna kayıtlı göçmenlerin oranının yüksek olmasının sebebi, Kırcaali'nin dönemin Türk azınlığın yoğun olarak yaşadığı bölge olmasından kaynaklanmaktadır.

Katılımcıların eğitim düzeyi ile ilgili verdiği cevaplar incelendiğinde 29 kişiden 16'sının (%55,17) lise, 5'inin (%17,24) ilkokul, 4'ünün (%13,79) lisans, 3'ünün (%10,34) ön lisans, 1'inin (%3,4) ilkokul mezunu olduğunu belirtmiştir. Görüşmeye katılan bir kişinin eğitim düzeyi ile ilgili soruya cevap vermek istememiştir. Eğitim düzeyleri ile ilgili bulgular incelendiğinde, dönemin şartları göz önüne alındığında göçmenlerin eğitim düzeylerinin nispeten yüksek olduğu açıktır. Bunun sebebi ise Bulgaristan'ın eğitim konusunda halkını geliştirmeye yönelik tutumu olduğu burada ifade edilebilir.

Katılımcıların medeni durumları ile ilgili soruya verdikleri cevaplarda 30 kişinin 26'sı (%86,6) evli, 4'ü (%13,4) bekâr şeklindedir. Diğer bir taraftan çalışma kapsamı 1989 yılı içerisinde Türkiye'ye göç etmiş göçmenleri kapsadığından, katılımcıların yaş grupları çeşitlilik göstermektedir. Katılımcıların cevapları yaş kategorilerine ayrılmıştır. Bu bağlamda 30 katılımcının 16'sı (%53,3) 61-70 yaş aralığında, 10'u (%33,3) 51-60 yaş aralığında ve 4'ü (%13,3) 40-50 yaş aralığında olduğunu belirtmiştir. Gözüktüğü üzere katılımcıların yaş ortalaması yüksektir. Saha çalışması kapsamında katılımcıların 1989 göçünü yaşamış bireyler olması şartından ve göçün 32 yıl önce yaşanmış olması bu durumu açıklamaktadır.

Katılımcıların çalışma durumu ile ilgili soruya verdikleri cevaplar incelendiğinde, 30 katılımcının 20'sinin (%66,6) emekli, 6'sının (%20) emekli-çalışıyor, 4'ünün (%13,4) ise çalıştığı ancak emekli olmadığını belirtilmiştir. Yukarıda değinildiği üzere çalışma kapsamında seçilen katılımcıların yaşlarının yüksek olması emekli oranının daha fazla belirtilmesine neden olmasına rağmen emekli olduğu halde çalışmaya devam eden göçmenlerin oranı da yüksek denilebilecek düzeydedir. Bu konu saha çalışması sırasında görüşmecilere ayrıca sorulmuş ve genelde “göçmenlerin çalışkan bir toplum olduğuna” dair karşılıkla bu durumu açıklamışlardır.

“... genel anlamda bizim göçmenler daha bir çalışkan olduğu için daha bir işe yatkın olduğu için benim için iki adım daha önde olur göçmen.” (B8, Erkek, 58).

“Hiç zorluk yaşamadım önemli olan çalışkan olman gerisi hiç önemli değil. Bizim muhacir insanı çalışkandır o yüzden hemen severler bizi” (H1, Erkek, 75).

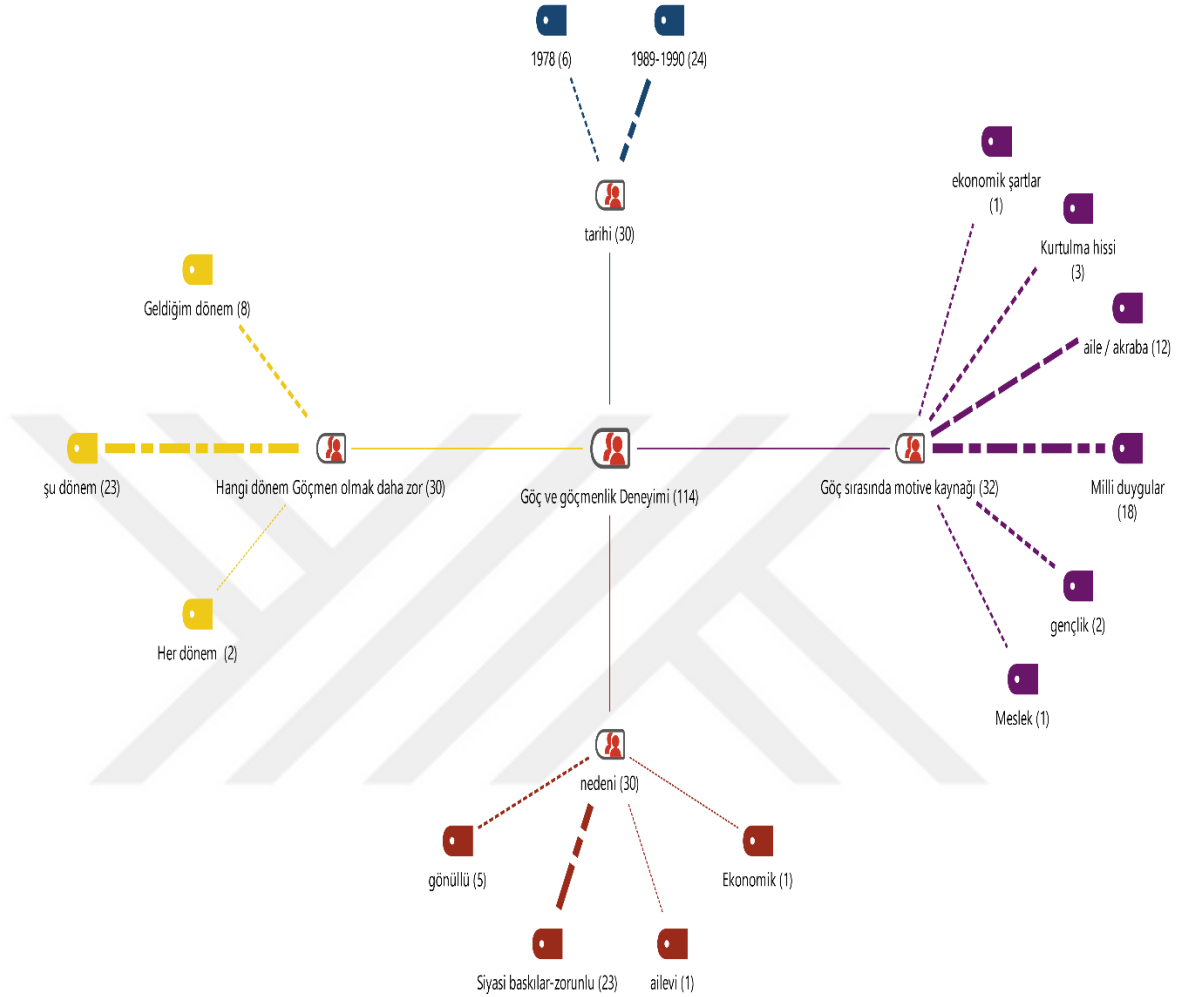
“... bak herkes bilir göçmenler çok çalışkandır falan ama şu anda gelmiş olsaydı ne evimizi alabilirdik ne başka bir şey o zamanlar bunları yaptık ama paranın da değeri vardı” (H9, Erkek, 44).

Çalışmanın saha araştırması planlanırken Balkan, Hürriyet ve Adalet mahallelerinden her bir mahalleden 10’ar kişi ile görüşme yapılması öngörülmüştür. Saha çalışmasında Hürriyet ve Balkan mahallelerinde minimum 14-15 görüşme yapılmış ancak Adalet mahallesi aşamasında Covid-19 salgınının getirmiş olduğu etkilerden dolayı, saha çalışmasının Türkiye tekrar kapanma sürecine girmiş seyahat kısıtlaması, kafe, restoran, kıraathane gibi işletmelerin kapatılması gibi önlemlerden dolayı öngörülen sayıya ulaşamamıştır. Bu sebeple 30 katılımcının 12’si (%40) Balkan, 10’u (%33,3) Hürriyet ve 8’i (%26,7) Adalet mahallesinden araştırmaya katılmıştır.

1.2. Katılımcıların Göç Deneyimlerine İlişkin Bulgular ve Yorumlanması

Demografik soruların ardından katılımcılarla yapılan görüşmelere göç deneyimlerine ilişkin sorularla devam edilmiştir. Bu başlık altında katılımcılara Türkiye’ye göç ettikleri yıl, göç nedeni, göç sırasında onları motive eden olgular ve geldikleri dönem ile araştırmanın yapıldığı yıl olan 2021 yılı kıyaslanması istenmiş ve hangi dönem göç fenomeninin daha zor olduğuna dair sorular yöneltilmiştir. Katılımcıların bu sorulara yönelik cevapları Maxqda Kod-Teori Modeli olarak şekil 3’te gösterilmektedir.

Şekil 3: Katılımcıların Göç Deneyimlerine İlişkin Bulguların Maxqda Kod Teori Modeli ile Gösterimi

Geçerli sayılan toplam 30 kişiyle yapılan saha çalışmasında katılımcıların 24'ü (%80) 1989 döneminde meydana gelen büyük göç sırasında, 6'sı (%20) Yakın Akraba Göç'ü anlaştmasının son yılı olan 1978 yılında Türkiye'ye göç ettiğini belirtmiştir.

Katılımcılara yöneltilen göç etme nedeni ile ilgili soruya katılımcıların 23'ü (%76,6) Bulgaristan yönetiminin Türk azınlığa yönelik baskılarından dolayı, 5'i (%16,6) herhangi bir baskıdan yahut zorlamadan ziyade gönüllü olarak, 1'i (%3,3) ailesinin göç etmesinden ve 1'i (%3,3) ise ekonomik sebeplerden dolayı Türkiye'ye göç ettiğini belirtmiştir. Katılımcıların belirtmiş olduklarından yola çıkılarak anlaşılmaktadır ki dönemin Bulgar hükümetinin uygulamış olduğu baskılar Türklerin bölgeden göç

etmelerinin ana sebebidir. Katılımcıların göç etme sebepleri ile ilgili detaylı yanıtlarına aşağıda yer verilmiştir.

“Şimdi 1974’de isimleri değiştireceğiz falan diye söylüyorlardı. Pomakları değiştirmişlerdi. O 1989’da olan göçten önce de baskılar vardı bizde kaçtık geldik anavatana. Biz kendi isteğimizle geldik sonra gelenler (1989’da) onlar soydaş onları sürgün ettiler” (A3, Erkek,67).

“İsimlerimizi değiştirmeye kalktılar ve baskılardan dolayı geldik bizde” (A6, Erkek,62).

“Siyasi sebeplerden dolayı baskı gördüm, cezaevinde yattım en sonunda kovuldum oradan. Bizim bu baskılara karşı ilk kalkışma bizim Cebel’den oldu bunu tarih yazdı. Hatta Cebel’deki o kalkışmamız Berlin Duvarı’nın yıkılmasına vesile oldu, kıvılcım oldu yani. Bizzat işin içindeydik sonra tutuklu kaldık, sokağa çıkma yasakları geldi” (A8, Erkek, 60)

Tüm bunların yanında özellikle belirtmek gerekir ki Bulgaristan’da yaşayan Türklerin ne komünist sistemle ne de Bulgar hükümetinin altında yaşamaktan yana sorun olmadıkları açıkça ifade edilmektedir. Bölgedeki Türklere yönelik baskıların ve asimilasyonun dozunun artması çoğu katılımcı için ana göç sebebidir.

“Oradaki olayları herkes biliyordur. İsimlerin değiştirmesiyle Bulgar hükümetiyle aramıza solgunluk girdi o yüzden geldik. Bunlar olmasaydı oradaki hayatta şikâyet edilebilecek bir şey yoktu” (B1, Erkek, 59)

“İsimlerimi değiştirdiler orada bizim, onu da Amerika yaptı Bulgarlara yaptırdılar. Siyasi sebeple geldim. Bir de komanizma bozuldu herkes dışarda kaldı. Ama komanizma benim için bir numara dünyada. Beraberlik, saygı sevgi birbirine, sekizi (ilkokulu) bitirmezsen gece okuluna gidiyorsun mecbursun eğitim almaya. Herkes birlik içinde yaşırdı birbirimize laf söylemeye korkardık öyle saygı vardı komanizmada. Huzuru kimse bozmazdı nasıl komanizma yıkıldıktan sonra olay bitti. Orada komanizmada hamile kadıncağz doğurdu mu 3 sene işe gitmiyordu maaşını alıyordu evine getiriyordular. İnsana değer veriyorlardı. Sonra kreşe gönderirsin hepsi bedava. Seni 15 gün tatile gönderirdi bedava yine, ne diyeyim sana evladım komanizma çok başkaydı” (H2, Erkek 73).

Göç sebeplerine yönelik sorulara verilen cevaplarda, Bulgaristan hükümetinin Türk azınlığa karşı uyguladığı asimilasyonun ve şiddetin ne ölçülere vardığını gösteren ifadeler şu şekildedir;

“Biz Türklük mücadelesi için Belen ’de (toplama kampında) yattık oraya gönderildik. 4 yıl boyunca mahkeme huzuruna çıkarılmadan yargılanmadan suçumuzun ne olduğunu söylenmeden bilmeden orada tutulduk. Oradan döndüğümüzde bizleri o hareketin lideri olarak gördüler. 30 Mayıs 1989’da gece polis arabası evime gelerek bizleri Avusturya sınırından bizleri sınır dışı etti. Avusturya’da Türkiye Elçiliği’nin sayesinde uçakla anavatanımıza geldik” (B3, Erkek, 69).

“Zorunlu göç bir de Belene kampında yattığımdan daha erken sınır dışı ettiler bizi” (B6, Erkek, 68).

“Orada zulüm gördük siyasi baskılardan, isim değişikliğinden o amaçla Bulgaristan’ı terk ettik vatanımıza geldik Türkiye’ye” (B12, Erkek, 66).

Yukarıda değinildiği üzere katılımcıların göç etme sebeplerinin büyük çoğunluğunun temelini Bulgar hükümetinin baskıları oluşturmaktadır. Türk azınlığa uygulanan asimilasyonların artması yahut Şimşir’in belirttiği üzere asimilasyon sırasının küçük azınlıklardan büyük azınlık grubu olan Türklere gelmesi ve bu asimilasyonun ayyuka çıkması Türklerin hissettikleri baskıyı arttırmaya ve artık hayatlarını idame ettirebilecekleri bir ortam kalmamasına sebep olmuştur (Şimşir, 1986).

Katılımcılara yöneltilen bir başka soru ise göç sırasında göçmenlerin motive kaynaklarının ifşaatına yöneliktir. Katılımcıların 18’i (%56,25) milli duyguları, 12’si (%40) aile bağlarını, 3’ü (%9,37) kurtulma hissini, 2’si (%6,25) gençliğini, 1’i Türkiye’deki ekonomik şartların daha iyi olması ve 1’i (%9,37) mesleğinin olması onları göç konusunda motive ettiklerini ifade etmişlerdir.

Göç ile ilgili literatür incelendiğinde özellikle iktisadi temelli göçlere atıf yapılmakta ve meydana gelen/gelebilecek göçlerin motive kaynağını iktisadi temellere dayandırmaktadır. Bilhassa Ravenstein’in göç teorisi ve Lee’nin İtme-Çekme teorisi bu temele dayanmaktadır. Ancak mevcut araştırma kapsamındaki 1989 Zorunlu Göç’ünün bulguları incelendiğinde ana motive kaynağının milli duygular ve Yakın Akraba Göçünden birbirinden ayrı kalan ailelerin bir araya gelmesi hususları öne çıkmaktadır. Bu

bağlamda 1989 Zorunlu Göçü literatürde farklı bir yer kaplamaktadır. Bu noktada katılımcıların göç etmelerine motive kaynakları ile ilgili ifadeleri şu şekildedir;

“Kendi vatanımıza geldiğimiz için uğraştık çabaladık yani yoksa diğer ülkede (Bulgaristan) kendi vatanın değil sonuçta” (A5, Erkek, 59).

“Bizi o dönem motive eden şey insanın kendi bayrağının altında, vatanında olması oldu” (A7, Erkek, 59).

“Tam 1 sene iş bulamadım çok zor oldu. Ama Türklüğüm gelir ilk bana destek veren şeylerin başında” (A8, Erkek, 60).

“Sevinçten mutluluktan ülkemize, anavatanımıza geleceğimiz için zaten içimiz çok mutluydu. Bu milli duygularım çok yoğunudur benim. Anavatanıma geldiğim için ömrüm dahi arttı benim” (B3, Erkek, 69).

“Bizler zaten Bulgaristan’da kolay değil bir ecnebi memlekette Türk gibi yaşamak, Türk’üm demek kolay bir dava değildi. Sosyalist ülkelerde Türküm demek zordu bir de zaten bir asimilasyon başlatmışlardı bize karşı. Bu asimilasyon bize epey de bir travma yaşattı, biz de dedik ki ne olursa olsun anavatanımıza dil, dil, örf adet ve kültürümüzü yaşayabilmemiz için anavatanımıza geldik. Hiçbir zaman Türklüğümüzden endişe etmedik, isim değişikliğinden olsun diğer baskılardan. Buraya gelince bize güç veren Türk gibi yaşamak hür yaşamak kendi vatanımızda yaşamak güç verdi. Bizden 10 sene önce abim gelmişti şöyle ki; Bulgar devletinin politikasıydı, 1951 yılından bu yana periyodik olarak Türk nüfusunu azaltmak adına 1951’den 1958, 1968 1973, 1978 ve en son halka 1989’da o 360 bin ve bu 2. Dünya savaşından sonra en kapsamlı göç Avrupa tarihinde. Bundan da gocunmadık yani anavatanımıza geldiğimiz için ama bu sürede de o toprakları da unutmadık” (B4, Erkek, 57).

“Kendi bayrağın altında olmak, öz ve özgür hissetmem beni daha motive etmiştir. O yüzden belli bir başarıya da ulaşmışımdır yani kendi açımdan, kendi çapımda” (B8, Erkek, 58).

“Bizi ay yıldızlı bayrak ve Türk toprağına gelmemiz en önemli unsurlardan birisiydi zaten sahip çıkıldı bize. Allah bin kere devletimizden razı olsun, rahmetli Özal döneminde geldik kira yardımıdır gıda yardımıdır bu konutlar işte Türkiye’nin birçok yerinde göçmen konutları adı altında 20 sene ödemeli olarak yani çok iyi karşılandık, bağırılarına bastılar bizi devlet de Bursa’nın yerlileri de bağrına bastı” (B6, Erkek, 68).

Göç gerek eylemi gerçekleştiren birey/topluluk bakımından gerekse kaynak ve hedef ülke bakımından birçok unsuru içerisinde barındıran bir süreçtir. Göçmenin kaynak ülkeden hedef ülkeye hareketliliği olarak özetlenebilecek bu süreçte kaynak ülkenin göçe köken olan etkileri kadar hedef ülkenin “cazibesinin” de etkileri son derece önemlidir. Ancak göçün bir diğer önemli ve bir o kadar da göz ardı edilen bir unsuru ise göçmeni kabul eden “yerli halkın” tutumudur. Bu tutum öyle kritiktir ki göçmenin “öteki” mi yoksa “biz” mi olduğunu dair bir konumlandırmayı ortaya çıkarmaktadır. 1989 göçünde çalışma kapsamında yapılan saha araştırmasında katılımcıların gerek daha önce göçmenlerin Bursa’ya gelmiş olmaları ve doğal olarak yerli halkın onlara karşı olumlu tutumları gerekse kendilerinin çalışkan, dürüst ve yerli halkın sosyal değerlerini zaten paylaşıyor olmaları gibi değerlendirmesinden ötürü “göçü kabul eden yerli halk tarafından olumsuz bir tutum içinde olmadıklarını belirtiyor. Burada önemli bir husus da Bulgar topraklarının yüzyıllar boyunca Osmanlı İmparatorluğu’nun egemenliği altında var olmuş ve oradaki Türklerin soydaş olmaları, yerli halkın göçmene yönelik “öteki” konumlandırmasından “biz”e geçiş yapmasını ve kabul görmelerini sağlamıştır. Yerli halkın kabulü noktasında katılımcıların ifadeleri ilgili bölümde genişçe yer verilecektir.

Göç konusunda katılımcıları motive eden bir husus da aile/akrabalarının Türkiye’ye daha önce gelmiş olmalarıdır. Network (ağ) göç teorisi bu noktada katılımcıların motive kaynağını daha anlaşılır kılmaktadır. Teori temelinde uluslararası iş gücünde etkili bir etmen olarak değerlendirilen göçmenler arasında bir ilişki network (ağ) sağlar. Kaynak ülkeden hedef ülkeye göç etmeden önce göç edecek kişiler daha önceden hedef ülkeye göç etmiş kişilerden bilgi alır ve onlarla bir ağ kurarken bu ağ onlara bilgi sağlamanın yanında göç için cesaret verir. Öte yandan kişilerin göçe dair daha rasyonel bir karar vermelerinde deneyime dayalı bilgi aktarımı oluşturur. Göçmen ağı teorisine göre, göç öncesinde yaşadıkları kaynak ülkelerinde ve hedef ülkelerindeki kişiler arasında ortak köken, soydaşlık ve dostluk bağlarından oluşturmaktadır. Bulgaristan’dan özellikle faşist yönetimlerin baskılarından sonra yaklaşık her 10 yıl da bir kitlesel olarak Bulgaristan’dan Türkiye’ye yönelik göçlerin olması teoride bahsi geçen ağ kurulacak kişilerin mevcudiyetini sağlamıştır. Sonuç olarak teori temelde göç edecek kişilere motive kaynağı olur ve göç için bireylere/topluluklara cesaret verir.

“Vallahi biz çok ümitli geldik buraya ama hayal kırıklığına da uğradık. Ama akrabalarımın dayım vardı burada onların durumu da çok iyiydi onlar

bana dayalı döşeli evi bize verdiler. 5 sene ne kira ne elektrik ne su ödedim o konuda çok avantajlıydım ben yani. Kimisi okullarda kaldı bilmem nerelerde kaldı çok sıkıntı yaşadılar yani. O konuda ben şanslıydım” (B1, Erkek, 59).

“Bizim az çok burada hısım akrabalarımız vardı, kardeşlerimiz vardı. Onlar yardım etti bize” (B2, Erkek, 70).

“1951 yılında akrabalarım ananemler geldi benim Bursa’ya onlar çok yardımcı oldular bana zaten 10 gün içinde iş buldum düzenimi kurdum” (H1, Erkek, 75).

“Toplu göç olması bütün akraba ve arkadaşlarımızın aynı anda gelmiş olmamız bana çok büyük destek sağladı. Yabancılik çekmeme sebep olmadı yani” (H4, Kadın, 47).

“Kardeşlerimin burada olması, açıkçası onlar sayesinde göçmenlik yaşamadım, geldiğimde ablalarda kaldım 5-6 gibi çalışmak istedim ama eniştem sağ olsun dinlen acele etme yat dinlen biraz dedi rahat geçirdim o dönemi” (H6, Erkek, 53).

“Bütün akrabalık bağları ailemin burada olması beraber olmamız yardımcı oldu bana. Ama herkes kendi çabasıyla bir yerlere geldi biliyorsun memlekette kimse kimseye maddi yönden olsun başka yönlerden olsun yardımcı olmaz çok fazla” (H7, Erkek, 64).

1989 yılında baskılardan dolayı göç deneyimini yaşamış olan katılımcıların mevcut dönem ile göç deneyimini gerçekleştirdikleri dönemi kıyaslanmasına yönelik soruya katılımcıların 23’ü (%69,69) mevcut dönemde göç etmenin daha zor olacağını, 8’i (%24,24) göç ettikleri dönemin daha zor olduğunu ve 2’si (%6,7) göçün her iki dönemde de zor olabileceğini ifade etmiştir.

Katılımcıların çoğunluğunun mevcut dönemde göçün vuku bulmasının daha zor olacağı yönünde ifadeleri mevcuttur. Bunun başlıca sebebinin Türkiye’nin ekonomik durumu ve iş bulma zorluğu gibi nedenleri belirtmişlerdir. Öte yandan 2011 yılında meydana gelen Suriye iç savaşından bu yana Türkiye’ye yönelik kitlesel Suriyeli göçünün de mevcut dönemde göç etmenin daha zor olacağı belirtilmiştir. Katılımcıların bahsi geçen soruya ilişkin detaylı ifadeleri şu şekildedir;

“Şimdi göçmen olmak daha zor. Biz o zaman geldiğimiz de Türkiye’de iş vardı güç vardı. Şimdi bak sizin gibi gençler işsiz yani. Belki iletişim konusunda daha zorluk çekilirdi. Mesela bir düşünün burada elma olmuş orada alma kalmış. Orada bubaymış buraya baba gelmiş. Sadece bunlar değil o kadar komik şeyler yaşandı ki karşıdaki sana bir şey söylüyor sen onu bambaşka bir şey anlıyorsun. Şimdi konuştuğumuz da o kadar komik geliyor ki o zamanlar ama bunları da yaşadık” (A1, Kadın, 59).

“Dürüstlükten yana Bulgaristan’da kimse kimseyi aldatmıyor Avrupalı da öyle. Memlekette çok kötü niyetli insanlar var sahtekarlık almış başını gidiyor artık. Bir de geldiğimizde ucuzluk vardı yaşam vardı yemek içmek vardı şimdi bir şey alamıyorsun her şey pahalı. Hayat çok zorlandı şimdi gelen daha zorlanır” (A3, Erkek, 67)

“Şimdi daha zor olur. Şimdi enflasyon kalktı ekonomik şartlardan dolayı daha zor. Şimdi bir de işsizlikte var hastalık (Covid-19) girmeseydi bile her şey 2-3 kat pahalandı” (A4, Erkek, 60).

“Şimdi daha zorlu çekerdik. Hayat şartları pahalı oldu artık. Ben geldiğimde 2 sene de evimi yaptım şimdi birisi gelse hayatta yapamaz” (A6, Erkek, 62).

“Bence şu an daha zor. Çünkü hayat şartları daha zor şimdi. Ekonomik olarak çok zor. Mesela Suriye’den 5-6 milyon kişi geldi hepsine maaş veriliyor bizim zamanımızda 300 bin kişi geldi insanlar kaldıramayız dedi ki hepsi tahsilli doktoru var öğretmeni var tahsilli hepsi. Buna rağmen kaldıramayacağız diye kapattılar sınırı. Öte yandan göçmene bakış hep aynı o zamanda zorluk çektim şimdi gelsem şimdi de zorluk çekerdim” (A8, Erkek, 60).

“Şimdi gelecek olan daha çok sıkıntı yaşar. Ülkenin durumu malum yani, şimdi geldi birisi göç çoluğu çocuğunu aldı geldi bize en azından geldiğimizde devlet el uzatmıştı yardımcı olmuştu ama ona şimdi kimse yardımcı olacağını sanmıyorum ha belki akrabaları varsa burada onlar biraz yardımcı olursa eyvallah. Başka türlü zor başa çıkar 89’da imkanlar daha elverişliydi. Ekonomik olarak da duygusal da her konuda da zorlanır şimdi gelecek olan. Çünkü bu kapitalist sistem gittikçe azdı yani, şimdi kardeş kardeşe bakmaz ya sen kapitalizmin ürünüsin artık. Göçmen olmak toplumun kabul etmesi şimdi de o zamanda da aynıdır ama. Ben Bursa’da hiç şahit olmadım; sen göçmensin sen Kafkasya’dan gelme bilmem nereden gelme hiç görmedim öyle bir şeyi” (B1, Erkek, 59).

*“Biz ilk geldiğimiz zaman bir vatan değiştirmek ağır mesele,
Peygamberimiz de kovulmuş sıfırdan başlamış tabii insanları üzüyor zor
geliyor. Şu anda biraz daha zorluk çekebilir şimdi vatandaşlık almak da
vatandaş olmadığı için iş bulamaz çalışamaz. Bir de o zamanlar daha bir
problemliydi şimdi millet alıştı artık göçmene o kadar sorun çıkmaz şimdi”
(B3, Erkek 69).*

*“Şimdi o dönemde iktidar olan Türkiye’yi yöneten kişilere Anavatan
dönemiydi onlara biz minnettarız. O dönemde bizlere 360 bin kişiye sahip
çıkmaq ve belli bir süre bizim kiramızı ödediler, gıdamızı verdiler bu
mercimek olur patatesi olur bilmem nesi. Allah bin kere razı olsun
onlardan. Sahip çıktılar bizlere ama şu anki ekonomik koşullarda daha zor
olurdu” (B4, Erkek, 57).*

Katılımcıların büyük çoğunluğunun içinde bulunduğumuz dönemde göç etmenin daha zor olduğuna dair yaklaşımları yukarıda yer verilmiştir. Ancak bu yaklaşımlarla beraber göçmenliğin dönem fark etmeksizin bir zorluk olduğunun da altını vurgulamak gerekir. Bu noktayı en iyi açıklayan ifadeyi katılımcılardan biri şu şekilde ifade etmiştir;

*“Şimdi göç olayı her dönemde zordur çünkü ülkeni vatanını toprağını evini
barkını bırakıp geliyorsun ve geldiğin yerde sıfırdan bir yaşam
başlatıyorsun. Şöyle tarif edeyim memleketinde bir ağaca tırmanırsın 50
metre tekrar başka bir ülkeye gittiğin zaman tekrar o ağaçtan düşersin ve
sıfırdan başlarsın tekrar tırmanmaya başlarsın ve o yolu tekrardan kat
etmek zorundasındır. Göçmenlik başlı başına zordu hele ki mesleğin yoksa
eğitim seviyen düşükse bu güç şartlarda nasıl ki işsizlik oranı fazla
ülkemizde başlı başına bir problemdir, ekonomik olarak daha zorlanırlar.
Tabii ki de devlet sahip çıkamıyorsa göçmenlere bu göç daha da zor olur.
Ancak kalkınma sürecinde olan bir ülke göç kabul ederse bunun bedeli
zaman içinde daha da ağırlaşabilir” (B11, Erkek, 63)*

Katılımcıların göçmen olmanın göç ettikleri dönemde daha zor olduğuna dair yaklaşımlarının da mevcut olduğu yukarıda ifade edilmiştir. Bu görüşte olan katılımcıların ifadeleri şu şekildedir;

*“Şu anda daha kolaydır bence. Teknoloji ilerledi mesela her tarafta bilgi
var nerede ne var nasıl bir ortam var öğrenebiliyorsun görebiliyorsun.
Şöyle bir şey biz Türkiye var ama ne olarak nereye geldiğimizi tam
bilmiyorduk. İyi mi kötü nasıl karşılayacaklar davranacaklar orada öyle bir*

bilgimiz yoktu şu anda internet üzerinden her ülkeyi görebiliyoruz. Tabii şimdi insanlar birbirine kaynaştı artık herkes kimin ne olduğunu biliyor dışarıdan biri gelse mesela bir Suriyeli gelse hırsız mıdır dürüst müdür çalışkan mıdır bilemiyorsun ama göçmenleri artık herkes ne kadar dürüst çalışkan olduklarını biliyorlar” (A5, Erkek 59).

“O zaman daha zordu. Şu anda maaşını kiranı veriyor her şeyini veriyor söz misali. Suriyelilere söz misali her şeyi yapıyor devlet” (B2, Erkek, 70).

“O zaman daha zordu. Ben buraya geldiğimde cebimde 20 lira para vardı. Uludağ’a çıkıp da bağurdım; “Enver sen bu hale düşecek adam mısın diye”. Orada evimi yaptım 6 ay yaşadım. Şu an gelmiş olsaydım yine mücadele ederdim ama daha kolay olurdu. O zamanlar komonüzma daha yoğundu şimdi kalmadı gelecek olan daha kolay alışır buraya arada bir fark kalmadı çünkü” (B5, Erkek, 68).

Bu yönde ifadelerden anlaşılacağı üzere göçmenlerin geldikleri dönemde Türkiye’nin sosyal ve ekonomik yapısına hâkim olacak düzeyde bilgilerinin ve bu bilgilere ulaşabilecek bir ortamın olmadığı anlaşılmaktadır. 1989 göçü sırasında Bulgar yetkililerin göçü engellemeye yönelik uygulamalarından birisi de Türkiye’ye dair yalan bilgilerin ifade edilmesi ve bunların dilden dile dolaşmasını sağlamaktır. Bu amaca bilerek yahut bilmeden katkı sağlayan Türk kökenli vatandaşların da olduğu görülmektedir.

“...Ben Bulgaristan’a geri dönenleri karşıladım köyümde hepsini, neler neler konuştular. Benim hanım, çocuk ve annem Türkiye’ye gitmişler idi, ben babamla 3 aylığına geri geldik Bulgaristan’a. Dönenler dediler Türkiye’de elektrik yok, dediler Türkiye’de geliyor adam alıyor karını gidiyor dediler, dönenler söylüyor bunu bize. Akşam gittim babamın yanına dedim baba böyle diyorlar babam da dedi “gidelim görelim Atatürk’ün milletini beğenirsek kalırız beğenmezsek de döneriz geri”. Sonra benim hanım mektup yazmış gelin diyor bizi çağırıyor ben de oradan babama dedim gidelim. Babamda bir deneyelim görelim bakalım dedi sonra geldik ve onun sayesinde geldim ben onun sayesinde yaşadım. Geldik baktık sonra geri dönenler hep yalan etmişler kötülemeye çalışmışlar hiç dedikleri gibi bir şey olmadı burada” (H2, Erkek, 73).

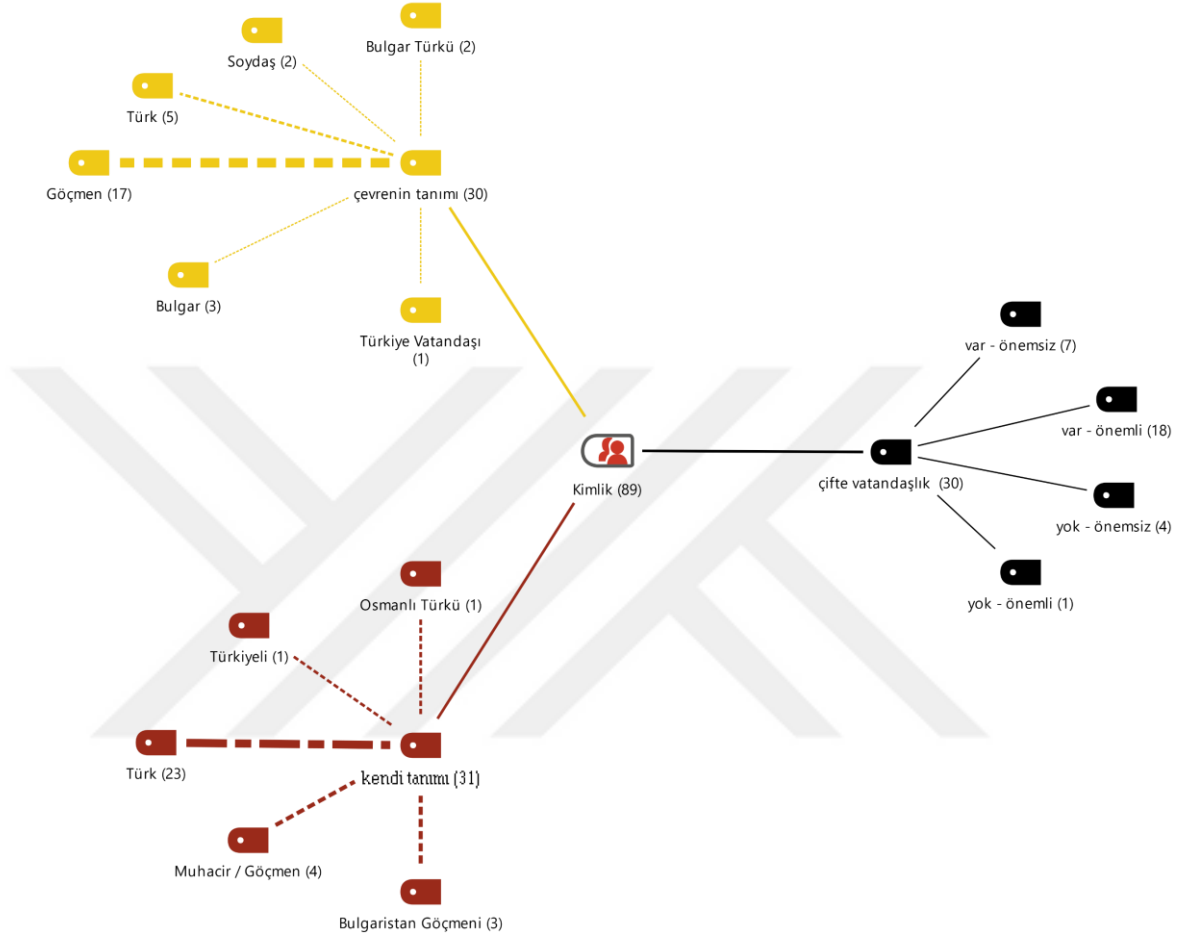
1.3. Katılımcıların Kimlik Tanımlamalarına İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Kimlik, bireylerin kendilerini tanımlamada, değer yargılarını veya sahip oldukları/olmak istedikleri sahiplikleri ifade etmede kullandıkları soyut bir kavramdır. Connolly, kimlik, seçip istediğimiz yahut rıza gösterdiğimiz şeylerden çok, ne olduğumuz ve nasıl tanındığımızla ilişkilidir. Aynı zamanda “kimlik” var olmak için farklılığa gereksinim duyar ve kendi kesinliğini güven altına almak için farklılığı ötekiliğe dönüştürür” (2020: 55).

Bauman, kimlik belirsizlikten kaçışın adıdır: Kişi, ne zaman kendisinin nereye ait olduğundan kuşku duyarsa, kimlik üzerine o zaman düşünüyor. Yani ortada, görünen davranış biçimleri ve kalıpları arasında kendisinin nerede durduğundan ve etrafındaki insanların kendisinin bu duruşunu / yerini doğru ve uygun nasıl kabul edeceklerinden nasıl emin olacağından emin olmadığı zaman. Kimlik, işte bu belirsizlikten kaçış arayışına verilen addır. Dolayısıyla bir ad gibi görünen kimlik bir yüklem gibi davranıyor: yalnızca gelecek zamanda görülüyor. Çoğu zaman maddi bir varlığın bir sıfatı olarak görülse de aslında kimlik bir proje ve bir koyutun ontolojik statüsüne sahiptir. Kimlik, istenen ve / veya aranan şeyin “olan” şey üzerine yansıtılmasıdır; fakat bir şartla: “aranan / istenen”e karşı, kendi gayretiyle direnmek “olan”a kalmıştır; ya da daha doğrusu, kimlik, “olan”ın yetersizliği ve natamamlığının dolaylı bir biçimde onaylanmasıdır” şeklinde ifade etmiştir (2001: 22).

Yapılan saha çalışmasının bu bölümde katılımcılara kimlikleri ile ilgili sorular sorulmuştur. Bu başlık altında katılımcılara kendilerini nasıl tanımladıkları, çevrelerinin onları nasıl tanımladıkları ve çifte vatandaşlıklarının var olup olmadıkları ve çifte vatandaşlığın onların için önemli/önemsiz olduğuna dair sorular yöneltilmiştir. Katılımcıların bu sorulara yönelik cevapları Maxqda Kod-Teori Modeli olarak şekil 4’te gösterilmektedir.

Şekil 4: Katılımcıların Kimlik Tanımlamalarına Yönelik Bulguların Maxqda Kod Teori Modeli ile Gösterimi

Katılımcıların kendi kimlik tanımlamaları hakkında 30 kişiyle yapılan görüşmelerde, katılımcıların 23’ü (%74) kendisini Türk, 4’ü (%12,9) muhacir/göçmen, 3’ü (%9,6) Bulgaristan göçmeni, 1’i (%3,25) Türkiyeli ve 1 kişi (%3,25) de kendisini Osmanlı Türkü olarak tanımlamıştır. Burada belirtilmesi gereken bir husus muhacir/göçmen ve Bulgaristan göçmenini ayırma hususudur. Çalışma kapsamına bakıldığında aynı başlık altında toplanabilecek gibi görülen bu başlıklar ayrılmıştır. Sebebi ise katılımcıların Bulgaristan göçmeni olarak kendilerini Bulgaristan’dan gelen biri olarak aidiyetini vurgulayıp vurgulamayacağını görmektir.

Kendisini Türk olarak niteleyen katılımcıların büyük çoğunluğu oluşmaktadır. Saha çalışması sırasında katılımcıların kendilerini özellikle “soydaş” gibi vurguları da özellikle

yapmıştır. Böyle bir tanımlama kabul görmek isteyenin kendisini kabul ettirme mekanizması olarak kabul edilmektedir. Katılımcıların bu değerlendirmelerine ilişkin ifadeleri şu şekildedir;

“Oraya varıyorsun “fes” diyorlar buraya varıyorsun “gavur” diyorlar. Biz de bilemedik ama biz kesinlikle Türk’üz. Bizden temiz Türk yok ki zaten” (B1, Erkek, 59).

“Bizler öz ve öz Türk’üz. Bizler Yörük Türkleriyiz, Konya karamandan ve yalnız Konya da değil tokat yöresi, Biga, aydın yöresinden göç edenler yani Osmanlı zamanında akıncılar olarak gönderilen öz ve öz Türkleriz yani” (B4, Erkek, 57).

“Ben kendimi Türk olarak kabul ediyorum çünkü asırlar önce atalarımız bu topraklardan oraya göç ettiklerini bildiğim için kendimizi öz ve öz Türk, akıncı olarak görüyoruz” (B6, Erkek, 68).

“Türküm başka bir tanımım yok” (B7, Erkek, 59).

“Türk’üz çok şükür. Karamanoğulları beyliğinden dedelerimiz zamanında oradan gitmiş Türk’üz” (B9, Erkek, 46).

“Türk’ün dışında tanıtamayız kendimizi. Biz Türklük için mücadele ettik, Türk’üz” (B10, Erkek, 74).

“Tam yerli Türk olarak tanımlıyorum kendimi” (B11, Erkek, 63).

“Osmanlı Türküyüm. Bizim orası (Kırcaali) Edirne vilayetine bağlıymış bizde Osmanlı Türküyüz” (H1, Erkek, 75).

“Yaşım 73, daha kimseyle kavga etmemişim. Gelene geçene de sevgimi saygımı göstermişimdir kimseden de bir fenalık görmemişimdir. Kendim Bulgar desem o da lazım ama ben Türküm ötesi berisi yok” (H2, Erkek, 73).

“Biz Türk’üz. Osmanlı torunu dedelerim benim” (H3, Kadın, 51).

“Bulgar asla değilim. Orada (Bulgaristan) da Türk burada da Türk olarak tanımlıyorum kendimi” (H4, Kadın, 47).

“Türk tabii ki. Türk olduğumuz için buraya geldik. Benim dedelerim Osmanlı askeri olarak Kurtuluş Savaşı’na gitmiş savaşmış sağ olarak yanımıza dönüyor” (H6, Erkek, 53).

Görüldüğü üzere katılımcıların büyük çoğunluğu kendisini Türk olarak tanımlamakta ve Türklük aidiyetini ön plana çıkarmaktadır. Bu noktada kuşkusuz katılımcılara yönelik Bulgaristan topraklarında yaklaşık bir asır boyunca yapılmak istenen, Türklük aidiyetlerini silme girişimlerinin son raddede şiddet ve baskı ile gerçekleşmesinin etkisi vardır.

Öte yandan katılımcıların bazıları kendilerini muhacir/göçmen olarak tanımlamakta ve ön plana çıkarmaktadır. Bu konuda katılımcıların görüşleri şu şekildedir.

“Muhacir olarak diyorum kendime ben. İstersen buradan başka bir köye git öteye yine muhacirsindir yani. Onda sakınılacak bir şey yok” (A4, Erkek, 60).

“Muhacir biliyoruz hep kendimizi ve gurur duyarız bununla” (B5, Erkek, 68).

“Ben bir göçmen kızıyım babam da göçmendi ben de öyleyim” (H5, Kadın, 57).

Göç eden bireylerin/toplulukların göç ettikleri yerde geçirdikleri zamanla paralel olarak, göçmenlik kimliğini aştığı ve “öteki” konumundan “biz” konumlanmasına geçtiğine dair yaklaşımlar literatürde mevcuttur. Katılımcılardan bazıları bu bakış açısından deneyimlerinin şu şekilde aktarıyor;

“Göçmenlik geçti bizden artık muhacir de hissetmiyorum kendimi artık Türkiyeliyiz” (B2, Erkek, 70).

“Zamanla tabii önceden göçmen, muhacir falan söylüyorlardı tabii ama artık adapte oluyorsun kimse bir şey demiyor o yüzden. Pek ilgilenen de yok belki böyle bir samimi bir sohbet edersen nerelisin diye sorulur. Nereli olduğunun bir önemi yok artık bu ülkenin vatandaşıysın artık. Ha kökünün unutmuyorsun tabii doğduğun yeri çocukluğunu ama zamanla onlar da silinecek tabii” (B1, Erkek, 59).

“İlk başta geldiğimizde göçmen diye hitap ediliyordu bize ama şimdi göçmenlik bitti biz tamamıyla Türkiye vatandaşıyız” (B3, Erkek, 69).

Saha çalışması kapsamında çevrelerindeki yerli halkın onları nasıl tanımladığına ilişkin soruda katılımcıların 30’undan 17’si (%56,6) göçmen, 5’i (%16,6) Türk, 3’ü (%10) Bulgar, 2’si (%6) Bulgar Türkü, 2’si (%6) soydaş, 1’i (%3) ise Türkiye vatandaşı olarak nitelendirildiğini ifade etmiştir. Yerli halk tarafından 1989 göçmenlerine yönelik

tanımlamalarda göçmen ifadesinin yoğunluğu oluşturduğu görülmektedir. Bu noktada katılımcıların ifadeleri şu şekildedir;

“Bize hala daha çok göçmen derler” (A5, Erkek, 49).

“Onlar ilk geldiğimizde fabrikalarda işe başladığımızda tabii muhacir dendi, göçmen dendi, soydaş dendi. Aslında biz soydaş, öz ve öz Türk’üz. Bulgaristan’dan geldiğimiz için” (B6, Erkek, 68).

“Göçmen olarak tanınıyorlar. Çok nadir olarak bazı kişiler Bulgar diye tanınıyor. Bu beni rahatsız ediyor çünkü tarih nedir bilmiyorlar benim dedelerim Osmanlı askeri olarak gitmişler Balkanlara buralardan gitmişler yani ama bazı cahiller bunu bilmiyor gibi konuşuyor” (H6, Erkek, 53).

O insanın cehaletine göre değişiyor biliyor musun? Karşındaki biraz kendini geliştirdiyse Türk olarak bakıyor. Cahil birisiyse Bulgar da diyor göçmen de diyor (H9, Erkek, 44).

Çevrenin tanımlamalarının ifşaatına dayalı soruda katılımcıların ifadeleri genellikle kısa ve tek kelimelik cevaplara dayanmaktadır. Ancak burada dikkat çekici bir diğer nokta ise çevrenin tanımlamasına karşılık göç fenomeninin zorluğudur. Burada Hürriyet Mahallesi’nde yapılan 10. katılımcının (H10) ifadesi şu şekildedir;

“O konu çok zor bir şey. Direksiyon eğitmenliği yapıyorum bana bir kere siz Bulgar mısınız dediler. Bu beni başıma vuruyordu. Ordayken sen Türk müsün Bulgar mısın? Ayrı mağdur. Buraya geldik muhacir ayırımı var. Her iki taraflıyız ama hiçbir yerli değiliz” (H10, Erkek, 65).

Hakkında birçok tanımlama, yorum ve literatür olmasına karşılık göçmen olmanın zorluğunu “iki taraflı olup hiçbir yerli olamamak” ifadesi tam manasıyla karşılamaktadır. Yaşadığı topraklardan kökenleri nedeniyle “öteki” olmuş olan Türkler, kimliklerini ve dinlerini silmek isteyen Bulgar yönetimlerinden kurtulmak ve aidiyetlerinden vazgeçmemek için anayurda döndüklerinde ise Bulgar Türkü, Bulgaristan göçmeni, göçmen ve nihayetinde yine “öteki” olarak görülmektedir. Burada önemli olan bir diğer husus ise katılımcıların çoğunlukla kendilerini Türk olarak tanımlamasına karşılık çevrelerindeki “yerli” halkın onlara “göçmen” olarak tanımlamalarıdır. Bu hususta 1989 göçmenlerinin yerli halk tarafından göç etmelerinin üzerinden yaklaşık 32 yıl olmalarına karşılık halen göçmen olarak tanımlanıyor olması ötekinin kabulü noktasındaki konumlandırmanın değişmediğini göstermektedir.

Çalışmanın kimlik tanımlamalarına ilişkin bu bölümünde bir diğer soru ise katılımcıların çifte vatandaşlıklarının olup olmadığı ve bu durumun onların için önemli olup olmadığına yönelik sorulardır. Geçerli olan 30 görüşmenin sonucundan katılımcıların 18'i (%60) çifte vatandaşlığının olduğunu ve önemli olduğunu, 7'si (%23,3) çifte vatandaşlığının olduğunu ancak önemli olmadığını, 4'ü (%13,3) çifte vatandaşlığının olmadığını ve önemli de olmadığını ve katılımcıların 1'i (%3,4) ise çifte vatandaşlığının olmadığını ancak çifte vatandaşlığın önemli olduğunu ifade etmiştir. Burada diğer bir önemli husus da 30 katılımcının 25'inin (%83,3) çifte vatandaşlığının olması ve çifte vatandaşlığa yönelik önem vurgusudur. Katılımcıların bahsi geçen soruyla ilgili ifadeleri şu şekildedir;

“Evet önemli. Biz ne kadar da desek hani orası Bulgaristan diye ama yine de doğduğumuz büyüdüğümüz topraklar. Bağlılığımız, halam var amcam var oralarda” (A1, Kadın, 59).

“Önemli. Orada yerimiz kaldı orada baba yerimiz o evle ilgileniyoruz satmaya kalksak daha rahat hareket edeceğiz” (A4, Erkek, 60).

“Tabii önemli. Şöyle diyeyim yurtdışında okumak için bir engel kalmıyor. Çalışmak istersek Avrupa’da çalışabiliriz” (A5, Erkek, 49).

“Önemli orada da çalıştık oradan da emekliyim” (A6, Erkek, 62).

“Avrupa’ya rahat seyahat için önemli başka herhangi bir şeyi yok” (A7, Erkek, 59).

“Önemli tabii, Sabancı’nın bir hikayesi vardı; bahçıvanı bizdenmiş 89 göçmeni, “ben 2 saat sırada bekliyorum benim bahçıvan sırasız geldi geçti” diyor. İşte ne önemi var dedin bu yüzden işte” (B1, Erkek, 59).

“Önemli. Şimdi ister “pakagonyadan” olsun fark etmez çifte vatandaşlık bir öncülük tanır insana çifte vatandaşlığın olması. Söz misali ben Bulgaristan muhaciriyim benim orada evim barkım toprağım var gelmek gitmek daha bir serbestlik sağlıyor tabii. Söz misali Çiller Amerikan vatandaşı da oldu kötü bir şey olsa ona iş verilmez yani” (B2, Erkek, 70).

“Önemli evet. Çünkü biz orada olan törenlere anma günlerine gidiyoruz. Oradaki şehitlerimizin anma törenlerine gittiğimiz için bu yüzden gerekli bizlere” (B3, Erkek, 69).

“Haliyle. Türk ve Müslüman topluluğun orada var olması ve orada bu amaçla faaliyetlerde bulunduğumuz için önemli. Orada Türklüğün yaşaması

için bizim farklı farklı etkinliklerimiz oluyor yaşatılması unutulmaması için de buradan biz de destek veriyoruz” (B4, Erkek, 57).

“Tabii önemli çünkü dede topraklarımız sonra bir zamanlar bizim haklarımızı elimizden alındı isimlerimiz alındı mezarda dedelerimizin dahi isimleri değiştirildi. Şimdi biz o hakları geri almak için önemli dede topraklarına sahip çıkmak orasıyla bağımız var yani” (B7, Erkek, 59).

“Önemli tabii. Önemli olmasının sebeplerinden biri şu; biz doğduğumuz büyüdüğümüz toprakları bırakmak istemeyiz biz oralarda doğduk, 26 yaşında geldim ben ister istemez bu yerler önemlidir. Eski atalarımızın Osmanlı devletinden gelen topraklarımız var olduğumuz o bölgelerde bırakmak istemediğimiz için vatandaşlığımız var” (B8, Erkek, 58).

“Şöyle önemli; benim babamın annemin orada bir mal varlığı var. Yazları gidiyorum orada vakit geçiyorum onlara bakıyorum bir sürü komşularımız var bir sürü insanımız var orada hala” (B12, Erkek, 66).

“Önemli tabii rahatça istediğimiz ülkeye gidebiliyoruz istediğimiz zaman” (H3, Erkek, 51).

“Önemli. En basiti turistik olarak, turizm olarak düşünersek çok daha rahat Avrupa’ya herhangi bir ülkeye gidebiliyoruz gezmeye bu açıdan önemli” (H4, Kadın, 47).

“Önemli şöyle ki Bulgaristan’a gideceğim zaman mesela ben İstanbul’a gider gibi binip otobüse gidiyorum hiç vize vs. hiçbir şeye ihtiyacım olmuyor sadece yol parası verip Bulgaristan’a gidip gelebiliyorum. Avrupa’ya gitmek istediğimde de kolaylık sağlıyor. Ben Bosch’dan emekliyim orada makine almak için gidiyordum Avrupa’ya kolaylık oluyordu tabii. Artık çıkışlarda havaalanlarında VIP kapıları kullanıyorum kalabalık olmuyor diğer kapılar dolu olduğundan ben hiç uğraşmadan geçiyorum” (H6, Erkek, 53).

Katılımcılardan çifte vatandaşlığı olanlar ve çifte vatandaşlığın, doğdukları topraklara aidiyet, mal varlıklarının olması, Bulgaristan’dan emekli maaşı almaları, seyahat etmede kolaylık, göç öncesinde meydana gelen olaylarda yaşamını kaybetmiş olanları anma ve çifte vatandaşlığın getirmiş olduğu ayrıcalıkların varlığı gibi sebeplerden dolayı çifte vatandaşlığın önemli olduğunu düşünmektedir.

Öte yandan geri kalan katılımcılar için çifte vatandaşlığın önemli olmadığına dair ifadelerde mevcuttur. Ancak burada belirtmek gerekir ki katılımcının kendisi için bir önem arz etmeyen durum çocukları için önem arz ettiğinden katılımcının çifte vatandaşlık

için fikrine etki etmektedir. Çifte vatandaşlığın kendisi için önem arz etmediğini ifade eden katılımcıların görüşleri şu şekildedir;

“Benim için önemli değil de çocuklar için uğraşıyorum onların eğitimi ve isterse başka bir ülkeye rahatça gitmesi” (A2, Erkek, 65).

“Ben istesem alırdım ama istemedim önemli değil istemiyorum” (A3, Erkek, 67).

“Kızım için oldum yoksa çifte vatandaşlığı düşünmüyordum” (A8, Erkek, 60).

“Hiç önemli değil de var işte bazen gidiyoruz ata topraklarına annemin mezarı orada o yüzden” (B6, Erkek, 68).

“Önemli değil benim için fakat benim fakültede çalışan kızım burada doğdu onlar müracaat edemiyor ben müracaat ettikten sonra müracaat edebiliyorlar o yüzden müracaat ettim” (H1, Erkek, 75).

“Yaş ilerledi artık soğumaya başladım ama torunlarına kadar hepsini yaptım çifte vatandaş. Yarın çıkarlar belki dışarı ötesi berisi yok burada ne hale geldi” (H2, Erkek, 73).

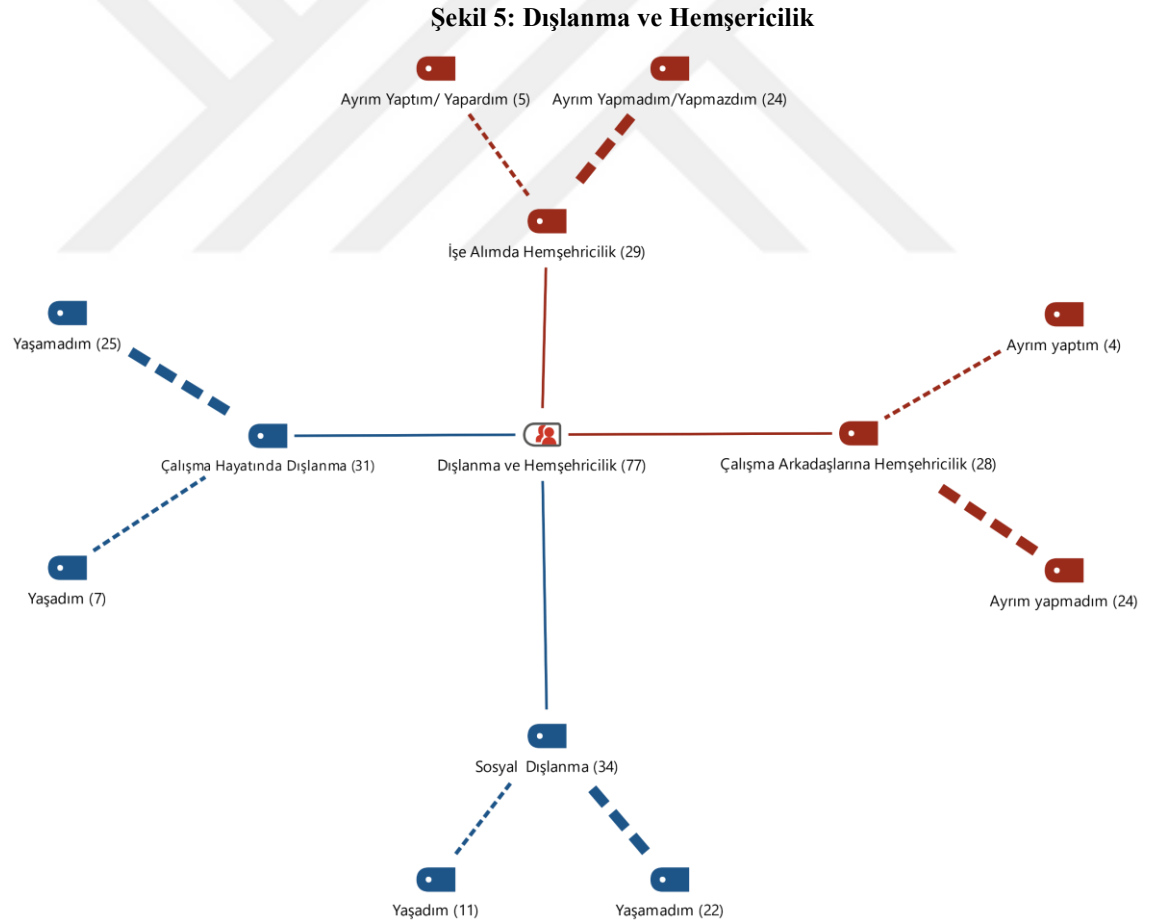
“Açıkçası pek önemli değil benim için çocuklar zorladı birazda” (H5, Kadın, 57).

Çifte vatandaşlığı önemli bulmayan katılımcıların ifadelerinden anlaşılacağı üzere, katılımcıların ailesi ve özellikle çocuklarının eğitimi ve onların vize kolaylığı elde etmesi açısından çifte vatandaşlığa sahiptir. Genel olarak kimlikle ilgili katılımcıların kendilerini tanımlamada kullandığı Türklük vurgusunun yerli halk tarafından kabul görmediği ve karşılığında onları göçmen olarak tanımlamaktadır. Bu durum göçten 32 yıl geçmesine rağmen yerli halkın ötekini kabulünün meydana gelmediğini göstermektedir. Diğer taraftan katılımcıların büyük çoğunluğunun çifte vatandaşlığının olması ve bunu önemli addetmesi dikkate değer bir husustur. Bu önemin çeşitli sebepleri olsa da genellikle Bulgaristan topraklarında mevcut geçmişleri, mal varlıkları, anma ve kutlama gibi organizasyonlara katılmaları, Bulgaristan’ın AB üyesi olması ve dolayısıyla bunun sağlamış olduğu seyahat ve vize kolaylıkları, Bulgaristan’da çalışıp emekli olmayı hak kazanmış olan kişilerin haklarını kaybetmemeleri gibi sebepler çifte vatandaşlığı katılımcılar için önemli kılmaktadır. Çifte vatandaşlığı önemli bulmayan geri kalan

katılımcılar ise aileleri ve çocukları için çifte vatandaşlığa başvuru yapmış ve sahip olmuştur.

1.4. Katılımcıların Ötekileştirme ve Hemşericilik Deneyimlerine İlişkin Bulguları ve Yorumlar

Çalışma kapsamında katılımcılara Türkiye'ye göç ettikten sonra çalışma hayatında ve sosyal hayatlarında dışlanmaya maruz kalıp kalmadıkları, çalışma hayatında iş arkadaşları arasında hemşericilik yapma eğilimi ve işletme sahibi olmasa dahi işe alımında hemşericilik yapma eğilimine yönelik sorular yöneltilmiştir. Şekil 5'te bahsi geçen sorulara karşılık cevaplar Maxqda Kod-Teori Modeli ile gösterilmektedir.

Katılımcılara yöneltilen ilk soru çalışma hayatlarında göçmen oldukları için dışlanıp dışlanmadığıdır. 30 katılımcıyla yapılan görüşmelerde katılımcılar sözü geçen soruya 31 net cevap ve 1 dolaylı olmak üzere 32 cevap vermiştir. Katılımcıların 25'i

(%78,12) göçmen olmalarından dolayı çalışma hayatında herhangi bir dışlanma ile karşılaşmadığını belirtirken, 7'si (%21,88) çalışma hayatında göçmen kimlikleri nedeniyle dışlanma ile karşı karşıya kaldığını ifade etmiştir. Katılımcıların ifadeleri şu şekildedir;

“Benim çalıştığım firma Hollanda firmasıydı. 120 Türk idik bir tek muhacir bendim. Hiç sorun olmadı Lazlar Kürtler kimse laf söylemedi söyletmezlerdi de. Sen iyi oldun mu herkes iyi hiçbir şey olmadı” (A3, Erkek, 67).

“Çalıştığım insanlar Karadenizliydi hiç ayrımcılık olmadı bana karşı hep iyi davrandılar” (A6, Erkek, 62).

“Hayır yaşamadık. Belki de yaşımdan itibaren yaşamadım 15 yaşında gelmem kendim burada evrildim ben o yüzden olabilir” (A7, Erkek, 59).

“..İnegöl’de çalıştığım fabrikada Alevi vardı Sünni vardı Kürdü de Laz da vardı inanır mısın bir sorun yaşamadım. İnsanın ya sonuçta ne mezhebi ne ırkı önemli mi hiç. Bunu siyasi güç sahipleri yaratıyor vatandaş yaratmıyor ki bu durumu. Kardeş gibi geçindik orada biz, hiç unutamıyorum ben orasını çok birlik beraberlik vardı çok hoşuma giderdi. Sonra belediyeye girdim orada da muhacirmişsin falan hiç sorun yaşamadım orada da” (B1, Erkek, 59).

“Öyle bir problem biz görmedik gören belki olmuştur ama biz yaşamadık benim hanem olarak” (B2, Erkek, 70).

“Ben Türkiye’ye geldiğimde çok farklı etnik gruplarla çalıştım. Yani Karadenizlilerle Kürt kardeşlerimizle alevi kardeşlerimizle hepsiyle çalıştım. Hiçbir problemimiz çıkmadı kardeşçe birbirimize ayrımcılık böyle şeylerle karşılaşmadık” (B3, Erkek, 69).

“Hiç yaşamadım kardeş gibi geçindik hala da görüşüyoruz çoğunla” (B6, Erkek, 68).

“Biz öyle bir şey görmedik. Bizden önce biliyorsunuz Bulgaristan’dan göçler biliyorsunuz daha 1900lerde başlamış. 1951’de gelen dayılarım amcalarım vardı onlar bunu çekmişler yaşamışlar ama biz bunları görmedik. Çünkü o zaman onları anlayacak insan yoktu ama biz geldiğimizde 30-40 yıldır burada olan bizim durumumuzu anlayacak insanlar akrabalarımız vardı” (B7, Erkek, 59).

“Hiç birisinden hiçbir laf işitmedim kardeşim. Açık açık söyleyeyim sana beraber işe gittik beraber çalıştık birlik içindeydik” (H2, Erkek, 73).

“24 kişilik bir serviste çalışıyordum herkes farklı yerlerdendi ve biz birbirimizin nereli olduğuna takılmazdık hep beraber huzurlu mutlu şekilde çalıştık kimse birisine sen buralısın şuralısın diye dışlamadı. Özel sektörde de çalıştım orada da sorun yaşamadım hiç” (H5, Erkek, 57).

“Rahatsız eden hiçbir durum olmadı ki hepsiyle çok iyi iletişim kurdum, onlar da benimle çok iyi iletişim kurdular hiçbir sıkıntı yaşamadım” (H6, Erkek, 53).

“Kardeşim şimdi 1000 kişilik koskoca fabrika senin orada ayrıcalık şansın yok ortam neyse sen de o ortama uyacaksın. Bir de sen işini doğru dürüst yaptıktan sonra ne diğer arkadaşlarınla ne müdürlerinle sorun yaşamazsın. Ben de işimi düzgün yaptım hiçbir sorun yaşamadım böylece” (H7, Erkek, 64).

Çalışma hayatında göçmen oldukları için dışlanmayla karşılaşmadıklarını söyleyenlerin yanı sıra bu sürece maruz kalan katılımcıların ifadeleri şu şekildedir;

“Şöyle bir şey var; yüz yüze tamam seviyeli bir münasebetimiz ilişkimiz var tamam ama senden ayrıldıktan sonra bu göçmen bu muhacir gibi farklı bir şey onların tarafından bizim tarafımızdan değil ama onların tarafında nedense bir algıdır onlarla pek fazla yaklaşmayalım onlarla arkadaşlık yapmayalım gibi algı var” (B4, Erkek, 57).

“...bahsettiğim gibi gruplaşma yüzünden sorunlar oluyordu kendini yabancı dışlanmış hissediyordum” (H8, Erkek, 53).

“Oldu evet. Gavur muamelesi gördük. Bize “siz Bulgarlar gidiyorsunuz parayı Bulgaristan’da yiyorsunuz” diyorlardı iş yerinde. Benim orada bir geçmişim var şimdi sen Trabzon’dan Giresun’dan geliyorsun çalışıyorsun ediyorsun niye gidiyorsun orada yiyorsun gitme o zaman Trabzon’a da. Ben gidiyorum Kırcaali’ye 750 km sen daha fazla yol gidiyorsun Trabzon’a gitmek için” (H9, Erkek, 44).

Katılımcıların birçoğu 1989 göçüyle Türkiye’ye göç etmiş kişilerdir ve yine katılımcıların çoğu göç ettikleri tarihten itibaren çalışmaya, hayatlarını idame ettirebilmek için dahil olmuştur. Bu noktada göçmenlerin büyük kısmının çalışma hayatında yerli halk tarafından ötekileştirmeye maruz kalmadan kabul görmüş ve sorun yaşamamışlardır. Katılımcılar bunun sebebinin yine kendi davranışları ve tutumları olduğunu öte yandan kendilerinin çalışkan olmalarının iş hayatlarında dışlanmaya maruz kalmamalarında etkili olduğunu ifade etmişlerdir.

Katılımcılara yerli halk tarafından sosyal olarak dışlanma ve göçmen olmalarından dolayı olumsuz bir tutumla karşılaşp karşılaşmadığı ile ilgili 30 görüşmeciye yönetilen soruda toplamda 34 geçerli cevap alınmış bunların 33'ü kategorileştirilmiştir. Katılımcıların 22'si (%66,6) sosyal dışlanmaya maruz kalmadıklarını belirtirken 11'i (%33,3) yerli halk tarafından sosyal dışlanmayı yaşadıklarını belirtmiştir. Yerli halk tarafından olumsuz bir tutum görmediğini belirten katılımcıların görüşleri şu şekildedir;

“Sorun yaşamak sana bağlı sen sorunlu olursan senin karşındaki de sorunlu olur, sen sorunlu olmazsan karşındaki de sorun olmaz. Allah razı olsun arkadaşlarımla komşularımla iyi geçindik hatta bile eski iş yerimden 2006’da emekli oldum hala ararlar konuşuruz” (A6, Erkek, 62).

“Hiç hayır hayır yaşamadım. Zaten yerli halk bulamıyorsun ki burada da geldiğimiz zamanda da göçmenler vardı hep” (B1, Erkek,59).

“Yok ben Çalıköy’de oturdum orada komşularımdan arkadaşlarımdan bir sıkıntı görmedim çok şükür” (B5, Erkek, 68).

“Hiç yaşamadım, ilk geldiğimde Beşevler’de kiradaydım hepsi de doğuluydu. Erzurumlu Urfalı komşularım vardı hep. Bak vardiyadan 3-11 çalıştığımda gece geliyordum merdivenin otomatik lambaları vardı yakmadan giriyordum birinci katta oturuyordum zaten boşuna yanmasın diye. Onlar da fark etmişler bunu demişler “ulan muhaciri bir kere lambayı yaktığını görmedik” diye dediler sonra samimi olduk tabii, ben de neden yakayım bir kişi için 5 kat lamba ikişerden 10 tane ampul ne gerek var dedim. Onların dikkatini çekmiş bu ben hala da tasarrufa özen gösteriyorum” (B6, Erkek, 68).

“Hiçbir zaman için öyle bir durumla karşılaşmadım ne komşularımdan ne oturduğum yerdeki diğer insanlardan” (B10, Erkek,74).

“Hayır hiçbir şey olmadı böyle, zaten Bursa’nın %80’i muhacir kalanı da insanlar muhacirlerin ne kadar düzgün insan olduklarını bildikleri için sorun olmadı hiç” (H1, Erkek, 75).

“Hiç dışlamadılar beni çünkü ben de sevgi saygımı gösterdim hep. Bir insanın duruşundan belli oluyor her şey o yüzden hep dikkat ettim” (H2, Erkek,73).

“Hayır ben yaşamadım. Hatta Elazığlı bir kız bile 4-5 yıl yanımda çalıştı burada doğmuş ama hiç sorun yaşamadım” (H4, Kadın, 47).

Katılımcıların ifadelerinden anlaşılacağı üzere göçmenin yerli halk tarafından kabulü noktasında göçmenin tutum ve davranışlarının önemi büyüktür. Bulgaristan'dan göç etmiş olan katılımcıların ifadesiyle, “muhacirlerin” çalışkan ve sorunsuz insanlar olmasından dolayı yerli halk tarafından kabulünün daha kolay olduğunu ifade edilmektedir. Tüm bu “kabul” sürecinde sorun yaşamayan ve sosyal olarak göçmen olmalarından dolayı dışlanmadığını ifade eden katılımcıların ifadelerine rağmen şu noktada sorun yaşadığını belirten katılımcılar da mevcuttur. Bahsi geçen katılımcıların ifadeleri şu şekildedir;

“Baştan istenmedik bizi tabii de biz de zorunluk geldiğimiz için keyfi gelmedik yani. Az önce de söyledim gördüğüm tepki demeyeyim de şikâyet hep işçi ücretlerini düşürdüğümüz söylendi” (A4, Erkek, 60).

“Baştan istenmedik bizi tabii de biz de zorunluk geldiğimiz için keyfi gelmedik yani. Az önce de söyledim gördüğüm tepki demeyeyim de şikâyet hep işçi ücretlerini düşürdüğümüz söylendi” (A5, Erkek, 49).

“Evet tabii ki vardı. Mesela geldiğim akşam teyzemlerde kalıyordum teyzemin oğlu da babasıyla birlikte kahvehane çalıştırıyorlardı. Mahum 1980 öncesi dönem de sağ-sol diye bir kavga vardı bu ülkede. Onların çalıştırdığı kahvehane de sağ görüşlü bir kahvehaneydi. İşte annesine diyor ki “bu komünistleri getirdiniz” diye serzenişte bulunuyor. En yakın akraba düzeyince hissettiğim bir şeydi hala unutamam onu” (A7, Erkek, 59).

“İş yerinde kahvehanelerde işçi ücretleri düştü size şunlar yapıldı bunlar yapıldı diye şeyler duyduk hep” (A8, Erkek, 60).

“Geldiğimiz zaman o yoğun bir şekilde vardı. Yabancı gibi baktılar kabullenemediler bizi soydaş olarak bakmadılar bize. Onların penceresinden de bakmak isterim şöyle ki; ülkemizin iş istihdamı noktasında sıkıntısı zaten vardı, ucuza çalışıyordu. 360 bin kişi de dile kolay yani gelince, bizlerin burada hayatımızı idam edebilmemiz için normal 100 lira ise 60-70 ne verirlerse tutunabilelim ayağımızın üzerinde duralım diye kabul ediyorduk. Bizim geldiğimizde mahalli bazında eşlerini çalıştırmama noktasında burada genel bir şey vardı algı vardı. “Bu göçmenlerin eşleri niye çalışıyor” diye bir algı sorgu vardı açıkçası. Ama bakıldı kötü bir şey değil ikisi de çalışarak hayat standardını yükseltti, 89'da gelen göçmenler 3-5 senede arsasını aldı evini kurdu, baktı bunlar (yerel halk) hayat şartlarında aşağıda kalmaya başlayınca bunlar yavaş yavaş eşini, gelinini çocuğunu iş hayatına soktu. O da medeni bir ülke olacaksak, Avrupa diyorsak, batı diyorsak bunlara

alışmak zorundayız. Şu an düşünebiliyor musun; genç bir arkadaşımız okumuş olabilir mesleği iyi olabilir ama tek başına o hayat standardını yakalayabilir mi? Yakalayamaz yapamaz o noktada gerekli. Ayrıca bu noktada o kötü bakan kişilere iyi bir katkı sağladığımızı düşünüyorum” (B4, Erkek, 57).

“İnsanlar ilk başta sanki muhacirler şöyledir böyledir esnektir köstektir gibi farklı farklı şeyler duyumlar oldu ama genel anlamda bir şey yaşamadım. Yine de insanlar alttan alta ufakta olsa hep söylendi. Söylenildiği zaman da insanları bilgilendirmeye çalıştık sizin söylediğiniz şey her ülkede her toplumda vardır ama bunu yok efendim göçmenler de şöyledir bunlar hepsi söylenti binde bir tane olmuştur diye anlattım” (B8, Erkek, 58).

“Yani ben Türkiye’ye geldiğimde kadınların hiçbiri çalışmıyordu camdan bakıyordu şimdi herkes çalışıyor O zamanlar göçmenleri kötülediler neden? Göçmen kadınları çalışıyor diye affedersin namussuz oluyordu. Biz Bulgaristan’da adabıyla yetiştik. Buraya geldiğimizde “gavur gavur” deyip durdular bize. Gavur olsaydım “gavuristan’da” kalırdım. Bize o zaman çalıştığımız için kötü gözle bakıyorlardı şimdi çalışan kadınlara benim de farklı gözle mi bakmam lazım? Niye öyle yapayım ki ben bütün kadınların çalışmasını kendi ayaklarının üzerinde durmasını istiyorum. Durumu iyi de olsa çalışsınlar bence. Bir de insanları niye ayırıştırıyorlar ki? Hristiyan da olabilirsin ama bu ülkeye ekonomik katkıda bulunuyorsa, çalışıyorsa hani bir zararı yoktu” (H3, Kadın, 51).

“Şöyle, zorunlu göç olarak geldi ailem ben daha sonra vizeyle geldim hatta vizeyle gelen son kişilerden biriyim, devlet bize göçmen konutları yaptı dağıttı bununla ilgili yerli halk “biz kaç yıldır burada oturuyoruz da evimiz yok siz geldiniz şöyle oldu böyle oldu hemen ev verdiler” şeklinde konuşanlar oldu. Ki biz orada (Bulgaristan’da) yaşadığımız sıkıntıları sizde biliyorsunuzdur az çok, şöyle isim değiştirmeme gibi bir şansın yoktu, isim listesi verdiler herkese buradan isim seç dediler ben hiç kimsenin isim seçtiğini görmedim herkes Türk isimleri ile kalmak istedi ve onlardan bazılarını öldürdüler o olaylarda tankla üzerinden geçilen oldu. Yani biz orada Türk olduğumuz için öldürüldük cezalandırıldık geldik buraya bize ev verdiler dediler” (H6, Erkek, 53).

“Bizi daha çok Türk olarak kabul etmemeleri göçmen olduğumuzu söyleyince sanki anadili Bulgarcaymış gibi öyle kabul etmeleri, nasıl anlatayım... hani devşirme gözüyle bakıyorlar desem doğrudur yani. Ama hiç

*farkında değiller bu insanlar zamanında buradan oraya
Karamanoğulları'ndan gidenler" (H8, Erkek, 53).*

Göçmen oldukları için olumsuz davranışlara maruz kaldığını ifade eden katılımcılara yerli halk tarafından, işçi ücretlerini düşürdükleri, eşlerinin ve kız çocuklarının iş hayatına katılmaması gerektiği ve kendilerinin yıllardır devletten yardım almadıkları halde göçmenlerin gelip ev sahibi olması gibi sebeplerden dolayı dışlanmışlardır. Burada değinilmesi gereken bir diğer konu ise 1980'li yıllarda Türkiye'nin siyasi konjonktüründen kaynaklı "sağ-sol kavgası" ve Bulgaristan'ın komünist rejimle yönetiliyor olmasıdır. Bu durum yakın akrabalar arasında dahi Bulgaristan'dan gelen göçmenlerin dışlanmasına sebep olmuştur.

Mevcut başlık altında katılımcıların hemşericilik yaklaşımlarının ifşaatına dayalı sorularda ise katılımcılara işletme sahibi olduklarında/olmaları varsayımı altında işletmeye alacakları işçi için bir ayırım yapıp yapmadıkları sorulmaktadır. Bu noktada katılımcıya aynı bilgi ve beceri düzeyinde oldukları varsayılan ve biri yerli halktan diğeri ise kendileri gibi Bulgaristan göçmeni olan iki kişi arasında bir seçim yapmaları istenmiştir. Bahsi geçen soruda toplam 29 kişi geçerli cevap sayılan cevap vermiş ve 24'ü (%82,75) ayırım yapmadım/yapmazdım şeklinde cevap verirken 5'i (%17,25) ayırım yaptım/yapardım şekilden cevap vermiştir. Katılımcıların büyük çoğunluğu (%82,75) ayırım yapmadığını/ yapmayacağını detaylı olarak şu şekilde ifade etmiştir;

"Ben daha iyiye onu seçerim. Yerliymiş göçmenmiş hiç önemli değil" (A1, Kadın, 59).

"Hangisi daha temiz ise onu alırdım. Muhacir olup olmamasına bakmam" (A3, Erkek, 67).

"Benim için dürüst olsun bu işi kaldıracak kapasite olsun daha çok nereli olduğu önemli değil" (A5, Erkek, 49).

"Benim için fark etmez hangisi işi güzel yaparsa onu alırım. Ben 22 sene çalıştım 22 laf işitmedim patronumdan ben de bir ayrımcılık yapmadım" (A6, Erkek, 62).

"Ben iş ehliyetine bakarım işin o tarafını (nereli olduğunu) değerlendirmezdim. Ben yaşamımda hiçbir zaman yöresel davranmadım" (A7, Erkek, 59).

“Hiç fark etmezdi kim daha iyiye nereli olduğunu bakmadan alırdım” (A8, Erkek, 60).

“Tamam birazcık şeyimiz vardır o konuda ayrımcılığımız vardır ama inan insanın kalitesine bakarım ha gönül ister hemşerim gelsin ama onun kalitesi düşükse onu alamam. Önceliğim karakter kalitesi olur hep” (B1, Erkek, 59).

“Benim için fark etmez yeter ki dürüst çalışsın bu yeterli benim için ayırım kesinlikle yapmam” (B3, Erkek, 69).

“Burada kriterim liyakat olurdu burada. Ehil midir değil midir ona bakarım” (B4, Erkek, 57).

“Hayatta ayırım yapmam hiç öyle şey yapmam hatta yerlisini alırım. Onlar bizi sahiplendiler çünkü. Vefa borcu ödenmesi lazım kesinlikle” (B6, Erkek, 68).

“Şimdi insan tanıdıkları alır genelde tanıdıkları alır ama karakter her şeyden önemli. Çünkü hiçbir “yerde muhacir iyidir yerli kötüdür ya da yerli iyidir muhacir kötüdür” öyle bir şey yok. Dünyada iki çeşit insan vardır; iyi insan ve kötü insan bitti. Ben öyle bakarım dünyaya kesinlikle ırkçılık hayatımda en istemediğim şeydir” (B7, Erkek, 59).

“Hangisi çalmazsa hangisi dürüstse onu alırım nereli olduğuna bakmam” (B9, Erkek, 46).

“Fark etmez ben disiplinli olan becerisi olan vizyonu olan birisiyle çalışmak isterim bir ayırım kayırm yapmam” (B11, Erkek, 63).

“Hiç fark etmez ayrımcılık yapamazsın. Eğer ayrımcılık yaparsan yarın öbür gün bizim de önümüze çıkar böyle şeyler onlar da bize yaparlar” (B12, Erkek, 66).

“İkisini de işe alırım bir hafta veya iki hafta deneme süresi veririm ve işine bakarım nasıl yapıyor hangisi daha becerikli ona göre alırım kimliği nereli olduğu önemli olmaz beni ilgilendirmez” (H4, Kadın, 47).

“İş becerisine bakardım açıkçası sonra karakterine bakardım ön yargıyla şuralı buralı diye ayırım yapmazdım” (H5, Kadın, 57).

“Ben ayırım yapmam işi yapanı alırım. Bizde böyledir bu memleketçilik yapmadık hiç. Tamam bizde çalışma isteği fazlaydı ama öyle bir ayrıcalık yapmazdık” (H7, Erkek, 64).

“Şimdi iş bilgisi becerisi aynı düzeyde ise ilk önce ikisini de alırdım daha detaylı bir şey arardım. Hemşerim geldi ya bu bilmem nereli şuralı derse bile

bir çalışanım onun işine son verirdim. Kimin nereli olduğuna bakmazdım. Ben bu ayrımcılığı dışlanmayı yaşadığım için buna asla bakmazdım” (H9, Erkek, 44).

Katılımcıların ifadelerine bakıldığında, kimi katılımcılar geldikleri dönemde yerli halk tarafından kendilerine negatif ayrımcılık yapıldığı ve bu durumun hissiyatını bildikleri için kendi hemşerileriyle yerli birey arasında ayırım yapmayacaklarını ifade ederken kimi katılımcılar ise iş hayatında yerli halk tarafından onlara göçmen oldukları için negatif ayırım yapılmadığını bu yüzden onların da böyle bir ayırım yapmadıklarını/yapmayacaklarını ve bunun bir vefa borcu olarak gördüklerini ifade etmektedir. Bahsi geçen soruda ayırım yapacağını belirten katılımcıların ifadeleri şu şekildedir;

“Hemşerilerimi işe alırdım tabii ki” (A2, Erkek, 65).

“Tabii ki insan kendi hemşerisini işe alır hem bizim insanımız daha çalışkandır” (A4, Erkek, 60).

“Kendi hemşerimi seçerim, muhacirle her türlü anlaşıyorsun. Ne kadar da olsa yerlilerle aramızda kültür farkı var, yerlilerle onlarla da çok çalıştım fark vardı. Biz başka görmüş başka büyümüşüz orada daha serbest daha sosyal alışmışız” (B5, Erkek, 68).

“Göçmeni alırdım onlar daha iyi biliyor ticareti” (B10, Erkek, 74).

“Şöyle bir şey var; ayrımcılık olmasın diye her ikisini de tercih etmeye çalışırım ama genel anlamda bizim göçmenler daha bir çalışkan olduğu için daha bir işe yatkın olduğu için benim için iki adım daha önde olur göçmen” (B8, Erkek, 58).

İşe alımda ayrımcılık yaptığını/yapacağını dile getiren katılımcıların ifadelerine bakıldığında, göçmenlerin çalışkanlığı özellikle vurgulanmaktadır. Bu yaklaşımın saha araştırması boyunca araştırmacı tarafından da gözlenmiştir. Göçmenler kendileriyle ilgili özellikle iş hayatıyla bağlantılı bir tanımlama yapmaya kalkıştıklarında çalışkan olduklarını altını çizerek vurgulamaktadır.

Katılımcıların dışlanma ve hemşericilik deneyimlerini ölçmeyi amaçlayan mevcut bölümün son sorusu, “iş hayatınızda kendiniz gibi göçmen olan kişilere karşı pozitif ayrımcılık yaptınız mı?” olmuştur. Bahsi geçen soruya karşılık 30 katılımcıdan 28 geçerli cevap alınmış ve katılımcıların 24’ü (85,71) herhangi bir ayırım yapmadığını ifade

ederken 4'ü (14,29) çalışma hayatında iş arkadaşları arasından kendi gibi göçmen olan kişilere karşı pozitif ayrımcılık yaptığını ifade etmiştir. Kendileri gibi göçmen olmayan kişilere karşı negatif ayrımcılık yapmayan katılımcıların ifadeleri şu şekildedir;

“Hayır. Bir düşünün yani iş yerinde yerli de vardı doğulu da vardı muhacir de vardı. Biz o kadar iyiydik yani. Çok iyi hatta hala da iyiyiz emekli olduk ama beraberiz yani” (A1, Kadın, 59).

“Benim çalıştığım firma Hollanda firmasıydı. 120 Türk idik bir tek muhacir bendim. Hiç sorun olmadı Lazlar Kürtler kimse laf söylemedi söyletmezlerdi de. Sen iyi oldun mu herkes iyi hiçbir şey olmadı” (A3, Erkek, 67).

“Biz gelince açılan bir fabrikada çalıştım ben çalışanların %75-80'i muhacirdi ondan. Ama hiç yerliymiş bu görüşmeyeyim kendi insanımla görüşeyim demedim. Muhacirlerle ne kadar iyiysem onlarla da iyiydim” (A4, Erkek, 60).

“Yok öyle bir şey olmadı hatta ilk çalıştığım yerde daha çok doğuluydu Urfalıydı genelde ve siz oralısınız buralısınız diye bir ayrıma girmedim” (A5, Erkek, 49).

“Benim genelde arkadaşlarım yerliydi aksine onlarla daha iyi anlaştım kasıtlı olarak değil ama bakınca öyleydi” (A7, Erkek, 59).

“Yok yok hepsiyle iyi geçindim yakındım öyle bir ayrım yapmadım hiç. Dağlılarla dağlı olurduk köylülerle köylü olurduk hiç sıkıntım yoktu o konuda ne kimseden ayrımcılık gördüm ne dışlanma görmedim biz de görmedik aynı anda” (B1, Erkek, 59).

“Benim yanımda Karadenizli ustalar çoktu onlara işi ben verdim Diyarbakır Kars tarafından vardı. Beraber çalıştık kardeş kardeş ayrımcılık kimse kimseye yapmadık yani” (B2, Erkek, 70).

“Benim her bir kişiye aynı yaklaşım ayrımcılık kayırmacılık içimden gelen bir konu değildir” (B3, Erkek, 69).

“Ayrım yapmadık yapmıyoruz ama mesela benim iki tane çocuğum var evlendiler torunlarımız oldu birinci tercihimiz yine huyunu suyunu bildiğimiz birisi yerine bizden olursa iyi olur vizyonu ile hareket ediyoruz. Mesela Kürtlere karşı %90'nın üzerinde negatif bakış açısı var. Onlardan zorunlu olmadıkça alışveriş yapılmaz gibi yaklaşımlar da var” (B4, Erkek, 57).

“Yerel de vardı Karadenizli de vardı bilhassa Erzurumlu ve dağ köylerinden vardı. Dedim ya hala görüşüyoruz. Çok sevildik çok iyi davrandılar bize” (B6, Erkek, 68).

“Hayır genellikle göçmenlerle değil ben özel sektörde olduğum için hem Anadolu insanıyla çalıştım hem bizim batı insanıyla çalıştım ama hiçbir zaman yadırganmadım. Onlardan da çok şeyler öğrendim biraz daha hoşgörüyü bakarsan o zaman daha bir başarılı oluyorsun. Genel anlamda bu memleketin her insanıyla çalıştım ve memnunum da o konuda hiçbir sorunum yok” (B8, Erkek, 58).

“Hayır ne göçmenmiş ne Sivaslıymış ne Karadenizliymiş Doğuluymuş hiç bakmadım hiç ayırım yapmadım çalıştığım yerdekiler arasında” (B12, Erkek, 66).

“Hiç öyle bir ayırım yapmadım kardeşim. Biz öyle yetişmişiz orada (Bulgaristan’da) hiç öyle bakmadık. Komanizma bize ayırım yapmamayı öğretti ama sonra bozuldu işte” (H2, Erkek, 73).

“Hayır ben birçok insanla çalıştım herkesle iletişimim iyiydi. Kişi kiminle arkadaşlık kurar senin fikirlerine saygı duyuyorsa anlaşabiliyorsan, sana insan olarak değer veriyorsa arkadaşlık kurarsın. Sorunun aksine benim arkadaşlarımla çoğu burada yetişmiş buralı insanlar. Önemli olan benim fikirlerim uyuyorsa arkadaşlık yaparım yani. Ona bakarsanız böyle bir ayırım yapacak olsam eşim de Sivaslı alevi. Kesinlikle ayırım yapmam insan olsun yeter” (H3, Kadın, 51).

“Her kesimden insanlar var herhangi bir ayırım yapmıyorum asla da yapmam” (H4, Kadın, 47).

“24 kişilik bir serviste çalışıyordum herkes farklı yerlerdendi hiç kimseyi ayırım yapmadım ben de yapmam da zaten insan olması önemli” (H5, Kadın, 57).

“Kesinlikle böyle bir ayırım yapmadım herkesle kardeş gibiydik zaten. Bulgar’da biz zaten komünist düzende herkese eşit davranıyordu böyle gördük orada burada da öyle yaşadık” (H7, Erkek, 64).

“Ben iş hayatında ırkçılığı gördüğüm için ben ırkçılık yapmadım. Ben sadece Türkiye’ye hainlik yapanlara ırkçılık yaptım. Nereli olduğunu etnik kişiliği benim için önemli değildi önemli olan insanlığı” (H9, Erkek, 44).

“Burada işimde muhacirdir, doğuludur, Karadenizlidir bizim hiç, herkes insandır” (H10, Erkek, 65).

İş hayatında çalışma arkadaşları arasında kendileri gibi göçmen olanlara karşı pozitif ayrımcılık yaptığını dile getiren katılımcıların ifadeleri şu şekildedir;

“Çalıştığım yerde 2-3 kişi göçmen vardı. Biz çalışkanız bizim işimizi seviyorlardı. Evet sonuçta aynı yerden aynı sıkıntıları çekip gelmişiz birbirimizle daha bir ayrı iletişimimiz vardı tabii” (A8, Erkek, 60).

“Hep göçmenlerle çalıştım, ekibim göçmendi hep, kardeşlerim komşularımı hep başkalarıyla çalışmak istemedim açıkçası” (B5, Erkek, 68).

“Tabii ki insan kendi halkını daha çok sever mesela Kayserili Kayseriliyi İstanbullu İstanbulluyu da ben de kendi insanıma farklı baktım” (B7, Erkek, 59).

“Göçmenlerle daha yakındık diğerleriyle her ne kadar iş yeri de olsa kültür farkı oluyordu” (H8, Erkek, 53).

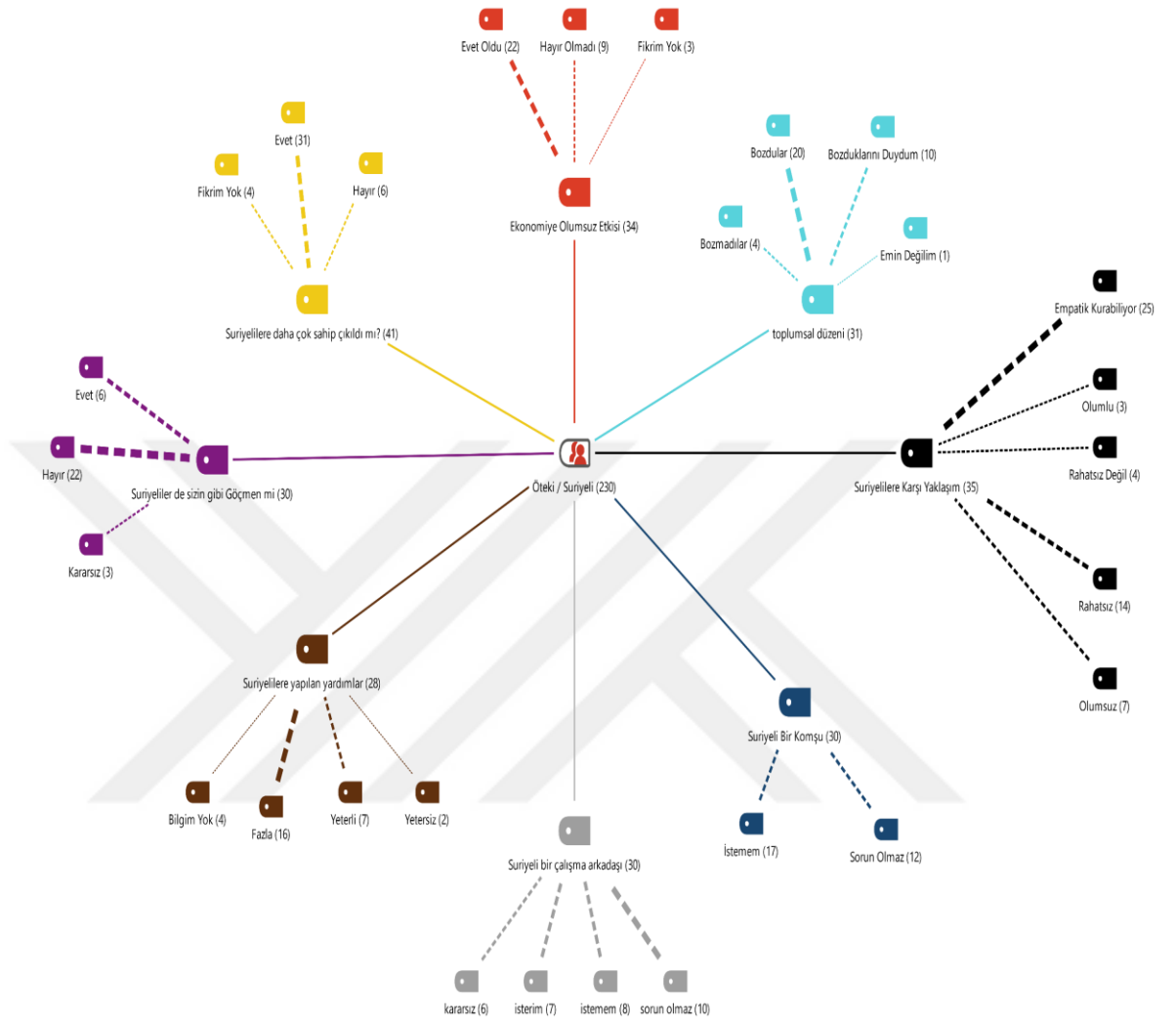
Katılımcılar özelinde insanların ortak bir tarih, kültür ve sosyal ortamları olması kuşkusuz o insanların aralarındaki bağa katkı yapar ancak 1989 göçmenleri üzerinde bu durum çalışma hayatına yansımaları bakımından yerli insanlara karşı negatif bir ayrımın olmadığını katılımcılar dile getirmiştir.

Mevcut bölüm genel olarak değerlendirildiğinde her ne kadar göçmen olmalarından dolayı olumsuz bir durumla karşılaşmadım diyenlerin oranı fazla olsa da katılımcıların sosyal hayatlarında dışlanma oranlarının çalışma hayatlarında dışlanmalarından daha yüksek olduğu görülmektedir. Burada katılımcıların özellikle vurguladığı çalışkanlığının etkisini görülebilmektedir. Öte yandan katılımcıların büyük çoğunluğu işe alımda veya iş arkadaşları arasında yakın ilişki kurma noktasında kişilerin göçmen olmalarının pozitif bir ayrımcılığa sebep olmadığını ifade etmiştir. Bunun başlıca iki sebebi vardır. Birincisi katılımcıların geldikleri dönemde gerek sosyal gerek çalışma hayatlarında yerel halk tarafından hem “öteki” konumlandırılması hem de “biz” konumlandırılmasıdır. Buradaki tezatlığın sebebi katılımcılardan yerli halk tarafından dışlananların bu duyguyu kimseye yaşatmama isteğidir. Diğer taraftan yerli halk tarafından dışlanmayan ve “biz” içerisinde yer alan katılımcıların yerli halka dair hissettiği vefa borcudur.

1.5. Katılımcıların Suriyelilere Yönelik Bakış Açısına Dair Bulgular ve Yorumlar

Çalışma kapsamında katılımcıların çalışma hayatını, sosyal yaşamını ve göçmenlik deneyimleri alanı içerisindeki “öteki” konumlandırılmasından “biz” konumlandırması içerisine girip girmediğini anlamak adına, onlardan yıllar sonra gelen ve soydaş olmayan fakat aynı dine mensup Suriyelilere dair yaklaşımlarını incelenmektedir. Mevcut bölümde katılımcılara Suriyelilerle ilgili 8 soru sorulmuş ve bu sorular, Suriyelilere karşı genel düşünceleri, Suriyelilerin ekonomiye olumsuz etkilerinin olup olmadığı, Suriyelilerin toplumsal düzeni bozup bozmadığı, Suriyelilere onlardan daha fazla sahip çıkılıp çıkılmadığı, Suriyelilere yapılan yardımların onlara göre derecesi, Suriyeli bir çalışma arkadaşının olmasını isteyip istemediği, Suriyeli bir komşularının olmasını isteyip istememeleri, Suriyelilerin katılımcılar gibi göçmen olup olmadığına dair düşüncelerinin ifşaatına dayalı sorulardır. Şekil 6’da bahsi geçen sorulara karşılık cevaplar Maxqda Kod-Teori Modeli ile gösterilmektedir.

Şekil 6 1: Öteki / Suriyeli

Katılımcılara Suriyelilerle ilgili yöneltilen ilk soru Suriyelilerin çalışma hayatı hakkında neler düşündüğü ve buradan hareketle katılımcıların genel olarak Suriyelilere yönelik yaklaşımları açığa çıkartmak hedeflenmiştir. Bu noktada katılımcılardan doğrudan 35 geçerli cevap alınmış ve çalışma kapsamındaki diğer sorular içerisinde de Suriyelilerle ilgili fikirlerini beyan ettiklerinden toplam cevap sayısı 53 olmuştur. Katılımcıların toplam 53 cevaplarından 25'i (%47,16) Suriyelilerin çalışma hayatlarındaki etkileriyle kendi geldikleri dönemde kendilerinin yaptığı etkiyle bağdaştırıp empati yapabildiğini, 14'ü (%26,41) açıkça Suriyelilerin çalışma hayatında olmasından rahatsız olduğunu, 7'si (%13,20) çalışma hayatına olumsuz etkilerinin olduğunu, 4'ü (%7,50) çalışma hayatında olmalarından rahatsız olmadığını ve katılımcıların 3'ü (%5,66) ise Suriyelilerin çalışma hayatında olmalarına dair olumlu

düşünceleri olduğunu ifade etmiştir. Katılımcıların mevcut soruya karşılık ifadeleri şu şekildedir;

“Suriyeliler buraya gelmektense Arap ülkelerine gidecekler. Madem Arap ırkındanlar gidecekler Suudi Arabistan’a. Benim ırkım nasıl Türk geldim Türkiye’ye onlarda gidecekler kendi ırkından olanlara gidip orada çalışacaklar” (A2, Erkek, 65).

“Ben bütün Asya’ya da çok çalıştım İran, Irak, Suriye, Ürdün, Katar, Abu Dabi’ye kadar. Saddam’ı astıklarında da oradaydım. Saddam bir söz söyledi; “halkıma son sözüm şudur; Suriyelilerden uzak dursunlar” dedi. En büyük sahtekâr onlar. Geldiler buraya 5 milyon diyorlar oldular 6 milyon. 1 milyon çocuk doğurdular mecbur muyuz biz onlara bakmaya” (A3, Erkek, 67).

“Ekonomiye pek katkısı olmadı bence zarar görmüştür onların çalışmasıyla” (A4, Erkek, 60).

“Şöyle bir şey normal Türkiye vatandaşı çalışanlarının aldıkları ücretlerin altında çalıştıklarını düşünüyorum ve Türkiye’de ki diğer vatandaşların hakları yeniliyor. Duyuyoruz bir de adamlar fabrikalara bir sürü insan sokmuşlar sigorta yok asgari ücretin altında çalıştırıyor adamlar” (A5, Erkek, 49).

“6 milyon kişi kardeşim hırlısı var hırsızı var dilencisi var... Sen hiçbir tane göçmen duydun mu gördün mü dilenirken. Biz onlara göre hatta yerli halktan bile daha çalışkanız” (A8, Erkek, 60).

“Onların Suriyelinin bir yerde çalıştığını bilmiyorum ben hazırcı onlar. Bize onlara yapılan yardım gibi yapılmadı bize. Elektriğini suyunu gidip bankadan parasını çekiyor ne çalışması hiç ya. Muhacir bizim hiçbir kimsenin eline bakmadı ki. Benim hanım orada ana okul öğretmeniymiş geldik buraya konfeksiyoncu oldu tabii başka iş yok gitti konfeksiyoncu oldu. Benim kızlar liseye burada başladı yazın dış işlere giderlerdi bütün kırmaya çalışırlardı, bunlarda öyle bir şey yok ki” (B5, Erkek, 68).

“Burada işsizlik çoğaldı onlar yüzünden. Onlara devlet de destek veriyor, 89 göçmenlerine nakit destek devlet vermedi bu bir gerçek yani. Bulgaristan göçmenleri o zaman geldikten sonra dışıyla tırnağıyla çalıştı evini de aldı arabasını da aldı her şeyini de aldı. Suriyelilerle biz kıyaslanamayız çünkü onlar burada bizim statümüzde değil. Biz Türk’üz biz hep Anadolu’dan gitmeyiz, Bulgaristan’a Anadolu’dan gitmeyiz. Türk oğlu Türk yani, onların

hiç alakası yok Türkiye ile hiç ama hiç. Arap kökenli onlar” (B10, Erkek, 74).

“Bak kardeşim o yanlış bir politika, bak şimdi bizim bir akraba var Demirtaş’ta ip imalatı yapıyor. 20 kişi çalışıyor yanında 15-16’sı Suriyelidir. Bunlar şimdi Türk insanına bir zararı var. Adam (Türk vatandaşı) bunlar yüzünden iş bulamıyor bunlar kendi görüşüm” (H1, Erkek, 75).

“Şimdi Suriyeliler çok büyük zarar verdiler bize iş hayatında olsalar da olmasalar da. Bir memlekette yaşayan vatanında kaçmaz orada savaş varken” (H2, Erkek, 73).

“Çalışma hayatına katılımı mı? %90’ı çalışmıyor ki. Keşke çalışsalar da amenna. %10’u çalışıyor geri kalanına devlet bakıyor. Biz destek görmedik çalışarak kazandık onlar şimdi hazır bizim paramızı yiyerek yaşıyor” (H3, Kadın, 51). ”

“Çok fazla bir bilgiye sahip değilim ama kıyas yapılması gerekiyorsa Bulgaristan göçmenleri ile Suriyeliler arasında; (Suriyelilerin) çalışmayı sevmedikleri görülüyor. Daha hazırcı daha tembeller bence onlar” (H4, Kadın, 47).

“Suriyeliler hepsi çalışıyorlar sonra gelip bana ağlıyorlar ben de diyorum ki devlet size çocuk parası veriyor gidip gidip çekiyorlar ziraat bankasından biliyorum çocuk başına 300 lira alıyor. Suriyelilerde de çocuk 5-6 çocuk 1500-1800 lira para çekiyor ziraat bankasından, göç idaresine gidiyorlar onlara 2021’e kadar geçici kimlik verdiler onlara bizimkiler gibi değil pembe bir kimlik verdiler bir de herkes oy kullanıyor diye biliyor ama onlar oy kullanamıyorlar. Yardım alıyorlar onlar ama mesela ben de kuzey Iraklılar var onlara kimse yardım etmiyor ondan daha zor” (H5, Kadın, 57).

“Güzel şeyler düşünmüyorum açık söyleyeyim. Bizde asgari ücret tam olarak bilmiyorum ama 2800 lira civarında ve onlar 1500 liraya çalışıyorlar ve işyeri sahipleri onları tercih ediyorlar. Bizim vatandaşımız işsiz kalıyor doğal olarak” (H6, Erkek, 53).

“Çalışınlar bir şey dediğimiz yok ama biz şimdi 1989’da geldik aynı Suriyeliler gibi hatta onlar daha fazla sayıda geldi. Ben bir muhacirin ne lambalarda (trafik ışıklarında) ne dursun para dilensin ne de mendil satsın ben bilmem yani. Bunlar kesinlikle entegre olamıyorlar topluma adapte olmada sıkıntı yaşıyorlar. Bu da hep almadıkları eğitimden kaynaklanıyor. Onlar insan sonuçta tabii ama adapte de olmak zorundasın şimdi Almanya nasıl tepki veriyor Türklere adapte olmuyorsun geri çevireceğiz seni diye

haklı sen uyum sağlamak zorundasın. Suriyeli de bize uyum sağlamak zorunda. Onlar neredeyse 10 seneyi geçti birazcık toparla kendini bak 10 senede bizim (göçmenlerin) herkesin evleri vardı. Kolaycı var şimdi Suriyeliye devlet veriyor tamam bize de devlet verdi bazı şeyleri ama 1 seneyi bulmadan kestiler her şeyi başının çaresine bak dediler” (B1, Erkek, 59).

“Biz insani boyutta bakıyoruz, Arap olmuş Kürt olmuş hani zorda zarda olan bir Müslümana yardım edelim bu noktada hiçbir ön yargımız yok ama ben şuna bakarım; Türkiye’ye ne getirir ne götürür? Yarın öbür gün o Arap dese ki; “Buradan ayrılmak istiyorum Suriye’ye katılmak istiyorum” dese öyle bir olasılık yok mudur bence vardır. Bu balkan ülkelerinden gelen göçmenler “Ne mutlu türküm diyene” diyor, benim bayrağım ay yıldız diyor ben bu ülkeye ne katabilirim diyor. Benim anadilim Türkçedir ne Bulgarca ne Ermenice ne Arapça biz öz ve öz Türk’üz. Biz ne Suriye’den ne Irak’tan gelen kişilerle aynı keşeye koyulmasını istemeyiz onu da doğru bulmam yani.

“Şöyle biz de göçmen olarak geldik devlette bize belli bir yardım yaptı, tamam onlara da yapsın bir şey demiyorum ama kendi halkı aç dururken mesela Suriyeli bir hastaneye gidiyor hiçbir katkı payı ödemiyor tercümanı geliyor lazım olduğunda VIP insan gibi oldu. Kim olursa olsun “misafir” ev sahibine uyar. Sen bu ülkede misafirsen ev sahibine uyacaksın. Bana bir kanun geçerliyse onlara da geçerli olacak. Tamam yardım edilsin bir şey demiyorum ama bir kanuna riayet ediyorsam, ben çalışıp da işte ilacın yüzde 30-40’ını ödüyorsam Suriyeli ödesin niye ödemiyor? Eşitsizlik var burada. Türk insanı hani ben Türk’üm diyen dördüncü beşinci sınıf insan haline düştük. Ben ayırım yapmıyorum” (H9, Erkek, 44).

Katılımcıların Suriyelilerin çalışma hayatına katılımları ile ilgili yukarıda verilen ifadelerine bakıldığında katılımcılar genel olarak Suriyelilerin ücretlerin düşmesine sebep olduğunu, kendilerine yapılmayan yardımların onlara yapıldığını ve yapılan yardımlara onların çalışmayı sevmediğini, kendilerine göre ise çok tembel olduklarını ve Suriyelilere birçok kamu hizmetlerinde devlet tarafından öncelik verildiğini ifade etmişlerdir.

Yukarıda yer verilen olumsuz düşüncelerine rağmen katılımcıların çoğunluğu Suriyelilerle empati kurabildiklerini dile getirmektedir. Bu yaklaşımda olan katılımcıların ifadeleri şu şekildedir;

“Evet bizim mahallede çok yaşayan Suriyeli var. Bana bir etkisi olmadı ben şimdi emekli oldum evimdeyim ama şimdi bir düşünün işsizlik var aslında

aynı şey biz geldiğimizde de oldu biliyor musun? Mesela o gelen insanlar keyif için gelmedi buraya birtakım şeyler oldu da geldi. Kim ister ki doğduğu yeri bıraksın buraya gelsin. Biz bile Türk'üz buraya geldik ne kadar zorluklar yaşadık. Bir düşün o gelmiş bambaşka Türk de değil. Bizden daha da sert tepkiyle karşılaştılar onlar” (A1, Kadın, 59).

“Bir alt sektörü Türkiye’de birilerinin taşıması lazımdı. Nasıl bu alt sektörün taşınmasıyla ilgili 1960’larda Almanya bu göçü aldıysa aynı şekilde de bizim devletimiz bu yönde bu kişilere kapıyı açmış olabilir. Hem biraz ensarlık olayı biraz da bu söylediğim sebep. Bakıyorum şimdi benim çocuğum da bu işlerde çalışma ama bu insanlar çalışıyor. Zamanında benim babam da hemşerilerim de zamanında bu alt yapı işlerinde çalıştı yaptı” (A7, Erkek,59).

“Onlar da insan, doğduğun yeri bırakmak kolay bir dava değildir. Onlar da merakla gelmek istemez buraya. Hiçbir zaman Suriyelileri kötülemem onların orada ne bıraktıkları neyden kaçtıklarını yaşadıklarını farkına varan bir kişiyim” (B2, Erkek, 70).

“Benim için bir etki düşünmüyorum tabii onlar için de zor dönemden geçtiler, canını kurtarma amacıyla vatanımıza sığındılar. Ee tabii ki Türkiye’imiz de onlara sahip çıkıyor yardımcı oluyor olacak, biz Türkiye olarak her bir Müslüman kardeşlerimize sahip çıkıyoruz, ta Filistin’e kadar bak Azerbaycan’daki kardeşlerimize de sahip çıktık (görüşmelerin yapıldığı dönemde Azerbaycan- Ermenistan arasında ki askeri çatışmalar henüz sonlanmamıştı)” (B3, Erkek, 69).

“Onlarda göçmen sayılır onlar da savaştan kaçan insanlar, onları da sahiplenmemiz lazım ben doğal karşılıyorum. Çok insan dışlamayı istese de bence normal görmemiz lazım biz yaşadık çünkü onu. Biz de o dönemlerden geçtik yani anlamamız lazım” (B6, Erkek, 68).

“Faydası olduğu kadar zararı da oldu ama faydası oldu. Ekonomiye çok şey kattı bu arkadaşlar bu iş sahibi olarak kendi bünyemde hiç çalıştırmadım. Sebepleri de sigortalı yapamıyorsun problem yaratsın istemedim. Devletimiz dedi ki bunları çalıştıramazsın bunların çalışma izinleri yok. 4 milyon kişi geldi diyorsun bunlar illa ki çalışacak ya da çalıp çırpacak. Ucuz iş gücü olarak ekonomimize çok katkısı oldu. Mesela bu eteğin maliyeti 14 lira üretici bunu diken adam işçi gideri düştü otomatikman maliyeti 10 liraya 11 liraya düştü bu da alım gücünün artmasını sağladı. Zararı da adam şimdi mecbur sigortasız çalıştırıyor bu insanın primi sigortası vergisi yatmıyor bunu da ülke olarak taşımak zorunda kaldı işte sağlık harcamaları eğitim

harcamaları olarak. Öte yandan eğitim düzeyleri bir balkan bölgesinden gelen insanlarla oradaki Suriye bölgesinden gelen insanın eğitim düzeyi aynı değil” (B8, Erkek, 58).

“Çalışırlar, haklarıdır da savaştan kaçmışlar mağdurlar gelirler çalışırlar bence mahsuru yok” (B9, Erkek, 46).

“Suriyelilerle iç içe bir çalışma hayatım olmadığı için çok fazla bilgiye sahip değilim ama şöyle bir şey söyleyebilirim; sanki bir Avrupa’dan Bulgaristan’dan gelen bir göçle bir Suriyelinin ıraktan gelenin göçmenin piyasada tutunmaları da eğitim seviyeleri de onların daha düşün olduğunu düşünüyorum ve daha fazla zorluklarla karşılaştıklarını görüyorum” (B11, Erkek, 63).

“Onlar geldikten sonra ben fazla çalışmadım. Onları da suçlayamayız onlar da orada dışlanmış gibi oldu. Tabii kimse iyi olup da vatanını memleketini bırakmaz. Cenabı Allah İnşallah onlara da yardımcı olsun, Cumhurbaşkanımız kucak açtı iyi yaptı ama biz dilimi bildiğimiz için zorluk çekmedik ama onlar hiç dili de bilmiyor ne dediğini de anlamıyor. O yüzden dil olarak çok zor oluyor” (B12, Erkek, 66).

“Geçen akşam haberlerde vardı kardeşim Esad çağırıyor gitmiyorlar vatanlarına, biz ne zorluklarla geldik çalıştık. 8 sene gelmeye çalıştık ülkeye vatan diye. Bir beklentimiz olduğu için değil vatanımız diye geldik. Ama şu da var; zor şartlarda düşük ücretlerde çalıştırılıyorlar onları iyi işveren de olsa bir yerde kullanıyor onları her türlü düşük işleri onlar yapıyor” (H7, Erkek, 64).

Göç öncesi dönemde bireylerin/toplulukların yaşamları boyunca sosyal ve maddi kazanımlarının tümünün büyük ihtimalle kaybolması şüphesiz göç deneyiminin en zor ve akılda kalıcı tarafıdır. Bu noktada 1989 yılında bu acı deneyimi yaşamış olan katılımcıların Suriyelilere yönelik düşüncelerinin oluşmasında göç deneyimlerinin büyük etkisi vardır. Göç ardı edilmemesi gereken bir husus ise katılımcıların Suriyelilere empati kurduğu açıktır ancak bu durum birçok noktada yine Suriyelilere yönelik eleştirilerin varlığını engellememektedir.

Mevcut bölüm kapsamında katılımcılara yöneltilen sorulardan birisi de Suriyelilere yapılan yardımların ölçüsü hakkında düşüncelerinin ne olduğudur. Katılımcılardan doğrudan soru karşılığı alınan 28 ve diğer ifadelerinden alınan 1 cevap

ile birlikte toplam 29 cevap alınmıştır. Suriyelilere yapılan yardımlar hakkında katılımcıların 16'sı (%55,17) fazla, 7'si (%24,13) yeterli, 4'ü (%13,79) fikrinin olmadığını ve 2'si de yetersiz olduğunu ifade etmiştir. Katılımcıların burada yapılan yardımların fazla olduğuna dair görüşleri ağırlık kazanmakla birlikte doğrudan ifadeleri şu şekildedir;

"Bence fazla yapıyorlar. Bizim kendi halkımızdan burada neleri var Suriyelilerden önce kendi halkına yardım yapsınlar önce" (A2, Erkek, 65).

"Fazla tabii ya. Emekli burada açlıktan sürünüyor biz onları besliyoruz bu kadar basit" (A3, Erkek, 67).

"Yeterli değil fazla bile ben başka bir ülkeye gideyim bakalım bana Türkiye'nin dışında kim yardım eder kimse etmez" (B10, Erkek, 74).

"5 milyon geldi tabii biz geldik 380-400 bin, şimdi kamplarda da kalanlar var sayıları daha fazladır belki ama yapılan yardımlar fazla bence" (B12, Erkek, 66).

"Yapılan yardımlar fazla tabii ki. Dünyadan para geliyor buraya Türkiye'ye, onlara gidiyor bu paralar. Bizim milletimize ne kalıyor?" (H2, Erkek, 73).

"Fazlasıyla yapıyorlar. Yerli halkına yapmıyor, vatandaşına. Geçen gün birisiyle konuştum adamın karısı maaş alıyor diye yardımını kesmişler adam zor yürüyor. Sizce bu hak mı? Suriyeliler 8-10 kişilik ailede herkese yardım var devlet besliyor. Tamam savaş olabilir memleketinden kaçmış olabilir Müslüman olabilir ama o zaman çalışacak. Çalışarak kazansın en azından devlet kapısını onlara açıtsa eğer çalışıp bir şeyleri kazanabilirsin. Bence sadece yiyorlar bir de doğuruyorlar başka bir şey yapmıyorlar" (H3, Kadın, 51).

"Fazla değil mi? Ben kesinlikle fazla buluyorum bize hiç yardım yapılmadı. 1989 yılında gelenlere yapıldı biz 1990'da geldik hiçbir yardım almadık. O ilk furyada Mayıs-Haziran-Temmuz 89'da gelenler kısa bir süre yardım aldılar biz 90'da Eylül'de geldiğimizde yardım kalmamıştı ne konutlara yazıldık konut çıktı ne hiç hiçbir yardım yok yani bize" (H4, Kadın, 47).

"Erzaklarını da alıyorlar devlette sahip çıkıyor onlara bence yeterince hatta fazla yardım yapılıyor bazılarına benim şahit olduklarım var" (H5, Kadın, 57).

"Gerekmeyen bir yardım onlara yapılan yardımlar onlar vatan haini çünkü. Bunlar orada (Suriye'de) bir suçu olan insanlar hatta buraya geldiklerin de

Esad çıktı dedi ki “Biz kurtulduk bunlardan Erdoğan uğraşsın artık bunlarla”. Bize gelenler hep sorunlu olanlar. Bayramlarda bayram kutlamak için gidip gelebiliyorlar ama artık. Onlar vatan haini. Şimdi Allah korusun Türkiye’de savaş çıksa ben kaçmam hatta bana 1989 yılında bana bütün dünya açıldı benim bütün arkadaşlarım Avrupa’da çalışıyor şu anda Almanya, Hollanda, İngiltere, Amerika’ya gidenler oldu ben burasını seçtim neden burayı seçtim ben Türk’üm çünkü” (H6, Erkek, 53).

“Çok fazlası yapıyor kardeşim. Geçen arkadaşımla konuşuyorum Suriyeliye 2400 lira maaş veriyormuş 2500 lira da devletten yardım alıyorlar. Bugün hangi aile 5000 lira alıyor? Fazla yardım yapıyor bence onlara” (H7, Erkek, 64).

“Kendi halkına vermediğini Suriyeliler 40 milyar dolar para harcadım diye söylüyor yani... Bak şu pandemi döneminde 40 milyar dolar esnafa veya başka bir yere yardımı var mı? Yok. Bence çok fazla yardım ediyorlar onlara” (H8, Erkek, 53).

“İnternette çok yalan haber de dönüyor çok doğru haberler de dönüyor. Bireysel olarak çok itimat ettiğim insanlardan güvendiğim insanlardan yapılan yardımları duydum ve gördüğüm kadarıyla inan ki bizim şehit düşen ailelerin evlerini görüyorum içler acısı ülkesi için böyle bir fedakârlık yapanın ailesine bu yardımların binde biri yapılırsa inan ki durum daha farklı olurdu” (H9, Erkek, 44).

“Ailesine göre artık nüfus başına göre bence değişiyordur. Ama 40 milyar dolar yardımı duyduk fazla bence. Bir de onların bayanları hazır bekliyorlar habire çocuk yapıyorlar, bizim gelen vatandaşlar muhacirler öyle değildi bayanların hepsi çalıştı ama onlar çalışmıyor. Adam 8 tane çocuk yapmış devletten yardım bekliyor çalışmıyor” (H10, Erkek, 65).

Önceki bölümde katılımcıların Suriyelilere yönelik empati kurabildiğini ve bu görüşteki ifadelerle yer verilmişti fakat Suriyelilere yapılan yardımlarla ilgili büyük çoğunluğun yardımları fazla bulduğu yukarıda yer verilen ifadelerden açıkça anlaşılmaktadır. İfadelerden anlaşılabacağı üzere katılımcıların Suriyelilerle ilgili en büyük rahatsızlığının sebebi onlara verildiği iddia edilen ayrıcalıklardır.

Öte yandan katılımcıların Suriyelilere yönelik yapılan yardımların miktarını yeterli bulan katılımcıların görüşleri şu şekildedir;

“Ben yeterli diye tahmin ediyorum. Mahallemdeki Suriyelilerden biri de gelip ihtiyacım var yardım için gelmediler. Yaklaşık 30 aile var yaşayan

burada. Şu oluyor bazen kömür, erzak yardımı için isim yazdırıyorlar ama gelip de ya biz ne yapacağız açız vs. gibi şeylerle karşılaşmadım” (A7, Erkek, 59).

“Vallahi ne aldıklarını bilmiyoruz da bence yeterlidir. Duyduğumuza göre; sağlıkta bedava tedavi görüyorlar, eğitimde yardımcı oluyorlar. Duyduklarımıza göre yeterli artık yapılan yardımlar” (B5, Erkek, 68).

“Onlara genelde AB’den gelen yardımlar geliyor gibi de burada da herhalde sahiplenildi diyorum. Doktora gittiklerinde olsun her yerde destek olunuyor yani. Yardımlar yeterli bence, kendileri de iş kurdular zaten hurdacı piyasası olsun kâğıt toplama piyasası olsun hep çalışıyorlar. Çalışkan insanlar bence” (B6, Erkek, 68).

Katılımcıların dördü yapılan yardımlarla ilgili bilgilerinin olmadığını ifade ederken iki katılımcı ise yapılan yardımların yetersiz olduğunu dile getirmiştir. Buradaki önemli nokta ise yapılan yardımların Türkiye’deki Suriyelilerin nüfuslarına bir gönderme yaparak azlığının vurgulanmasıdır.

“Çok fazla göç geldiği için yapılan yardımların yeterli olduğunu düşünemiyorum. Bakıyorum bazı bölgelerde çocuklar, işsiz Suriyeliler bunları haberlerde izliyoruz. Bunlar da bende olumsuz bir etki yaratıyor yani sahip çıkamayacaksak bunları ülkemize gelmesini engellememiz gerekiyordu” (B11, Erkek, 63).

“Yapılan yardımlar onların ihtiyaçlarını karşılayamaz çok fazlalar ama devlette çok yardım etti onlara 60 milyar dolar para verdi onlara burada bak üniversiteliler mezunlar dışarıda işsiz” (H1, Erkek, 75).

Katılımcılar ister Suriyelilere yapılan yardımları yeterli bulsun ister fazla olarak değerlendirsin hemen hemen hepsi Suriyelilere verildiği iddia edilen ayrıcalıklardan şikayetçidir. Özellikle hastanelerde sıra önceliğinin verilmesi, katkı payı ödememesi ve eğitim alanında yaratıldığı iddia edilen öncelikler katılımcıların ifade ettikleri şikayetlerinin ana gövdesini oluşturmaktadır.

Bölüm kapsamında katılımcılara Suriyelilerin toplumsal düzeni bozduklarına dair iddialar hakkında katılımcılara fikirleri sorulmuş ve buna karşılık 31’i doğrudan 4’ü diğer sorulardan dolayı olmak üzere toplamda 35 cevap alınmıştır. Katılımcıların 20’si (%57,15) Suriyelilerin toplumsal düzeni bozduklarını, 10’u (%28,57) toplumsal düzeni bozduklarını duyduklarını ancak kendilerinin bu durumu deneyimlemediklerini, 4’ü

(%11,43) Suriyelilerin toplumsal düzeni bozmadıklarını ve son olarak katılımcılardan 1'i (%2,60) ise toplumsal düzene etkilerinden emin olmadığını ifade etmiştir.

“Genelde gelenlerin hepsi eğitimsiz, okumuşları gitti zaten Avrupa'ya bize kaldı kör cahilleri. Suçlular bize kaldı o da bizim toplumumuzun düzenini bozdu” (A2, Erkek, 65).

“Eğitim eğitim eğitim. Adamların hepsi eğitimsiz okumuşlar hepsi Avrupa'ya gitti. Burada kalanlar hepsi “çingeneler” o kadar basit (A3, Erkek, 67).

“Huzur bozdukları doğru, atıyorum bak benim buraya çöp toplamaya geliyor, çöp poşetini açıyor döküyor gidiyor uyardırmamıza rağmen böyle yapıyor. Belki bunlar orada (Suriye'de) alışık olmadıkları için belli bir kültür, disiplin şeyine o yüzden oluyor bozuyorlar yani” (A5, Erkek, 49).

“Şimdi tabii ki aralarında yani bizim Bulgaristan'dan gelen kişilerden biraz farklı, kültürü de biraz olay çıkarmaları da var bu işler görüyorum, biliyorum, duyuyorum. Bak beri bizim kültürümüz burayla çok farklı değildi ama onların çok farklı. Bir de onların dil farkı da var” (B3, Erkek, 69).

“Yine söylüyorum; Suriyeliler orada bombalar altında olması insanı boyutta belli bir süredir ev sahipliği yaptık sahip çıkmamız lazımdı insani görevimiz icabı ama 360 bin neresi 5 milyon 6 milyon Arap yani altını çizerek söylüyorum Arap kökenli bunlar Türk değil. Bunlar yarın öbür bize katkı mı sağlayacak zarar mı verecek bunu hem bizler hem devletin üst kademesi düşünmesi lazım çünkü bizim darala darala bu anavatanından başka bir toprağımız kalmadı maalesef. Arap ben Türk ile evlenmek Türkçe konuşma istemem der yani ve yapıyorlar da bunları zaten” (B4, Erkek, 57).

“Bozdu abi çünkü hazır alışmışlar. Ben geldiğimde her muhacir yarın hava yağarsa işe gidemezsem ne yaparım diye düşünüyordu bunlar plajda geziyorlar yakmışlar mangalı geziyorlar. Nerede pis işin altında bir Suriyeli çıkıyor. Bakkala varıyor veresiye istiyor adam vermezse adam çingar çıkartıyor orada. Ben hiçbir muhacirden görmedim ki.” (B5, Erkek, 68).

“Tabii ki abi kolay olur mu? Bugün hangi ülke bu kadar göçmeni kaldırabilir? Çok doğal bozulması çünkü bir kere bizim Bulgaristan göçmenleri çok farklı biz geldik 360-370 bin kişi girdi Türkiye'ye. Sen bir yerde bir lambada bir dilenci göçmen gördün mü? Bizimkiler köpek gibi çalışır evsiz duramaz evi olmayan muhacir çok azdır. Adam uyumaz gece gündüz ülkesine zarar vermeden çalışır daha da faydası olur evini de yapar dilenmez de yani. Şimdi farklı farklı sistemlerden gelen insanlar farklı oluyor. Dediğim gibi bu kadar göçmeni hiçbir ülke kaldıramaz. Bu kadar

Suriyeli başka bir ülkeye gitse orası kaldıramaz daha çok zorluklar olur yani Türk Milleti kaldırıyor biliyorsun biz çok şükür demeyi bilen insanlarız” (B7, Erkek, 59).

“Şimdi belli yerlerde bozuldu, bozulmadı değil ama bu Suriyelinin problemi değil. Biz ülke olarak bunları kabullendiysek biz ülke olarak bunları taşıyız belli bir hale getiririz dediysek bunu devletimiz ülkemiz yapması gerekiyor. Toplum içine hasar veriyorsa zarar veriyorsa alacaksın geri göndereceksin adamı” (B8, Erkek, 58).

“Bozdu tabii televizyondan gördüm. Onlar tacizler macizler, dövüşler onlar da bilmem ne yapma onlarda. Misafir böyle mi yapması lazım? Misafirin böyle olmaması lazım, biz Bulgaristan’dan 89’da 90’larda geldik de herhangi bir şeye karıştık mı? Asla. Bak 1992 ya da 93’de yerli bir Türk ile beraber İç işleri bakanlığına gittik onun işi vardı neyse Terörle mücadele daire başkanının yanına girdik. Kahve içerken ben de sordum dedik “Hiç göçmen teröre karışmış mı?” o da “Sıfır kayıt yok” dedi. O konuda dosya temiz yani. Bu çok önemli yani bir ülke için” (B10, Erkek, 74).

“Bozdular tabii, hırsızlık ahlaksızlık aldı başını gitti onlar yüzünden” (H1, Erkek, 75).

“Bunlar yüzde bin doğru bence. Şimdi benim kendi arkadaşlarımla kurye motorları çalındı, hırsızlık, günde kaç kere kapıya gelip dilenenler huzur bozuyor mu bozuyor. Lambalarda (trafik ışıklarında) cam yıkamalar dilenen çocuklar falan filan yani bir sürü şey var. Suriyeliler gelmeden önce de vardı bu söylediklerim ama Suriyeliler geldikten sonra bunlar 3-4 kat arttı ve artık bu işleri sadece Suriyeliler yapıyor” (H4, Kadın, 47).

“Doğruya doğru gerçekten içlerinde çok asi olanlar var zaten diyorlar ki bizim korkacak hiçbir şeyimiz yok, biz keseriz asarız diyorlar suç oranları çok fazla. Düzenimizi bozdular onlar yani” (H7, Erkek, 64).

“Bizim burada Çarşamba mahallesi var yukarıda işim düştü birkaç kez gittim oraya gerçekten bir arada çok oldukları sürece sosyal yaşamı bozuyorlar... Çarşamba dediğim mahalle Bursa’nın eski mahallelerinden biri nitekim de adamların (orada yaşayan Bursalıların) dezavantajı var. Ben birkaç kişi tanıyorum Çarşamba’da dairesi olup Suriyeliye kiraya verip sonradan kirayı ödemedi oradan kaçtıklarını biliyorum” (H9, Erkek, 44).

Katılımcıların birçoğunun ifadesi Suriyelilerin asayiş bozan eylemlere girmeye eğilimli bireyler olduğu ve bu konuda şahit oldukları olayları içermektedir. Öte yandan

katılımcıların kira artışına sebep olduklarına dair ifadeleri de bulunmakla beraber bu yaklaşıma dair ifadelere Suriyelilerin ekonomiye olan etkileri hakkında detaylıca yer verilecektir.

Günümüzde yaşanan olayların gerek sosyal medya gerekse konvansiyonel medyada kısa süre içerisinde kendine yer bulabiliyor olması, bireylerin olaylar hakkında bilgi almasını hızlandırmaktadır. Bu durum elbette Türkiye’de yaşayan Suriyelilerin karıştığı olayların geniş kesimler tarafından görülmesini ve yerli halkın haklı ya da haksız bir şekilde Suriyelilerin toplumsal düzene etkileri hakkında fikir sahibi olmalarını sağlamaktadır. Bu bağlamda katılımcılar kendilerinin şahit olmadığı ancak sosyal medya, televizyon gördüklerine dayanarak Suriyelilerin toplumsal düzeni bozduklarına dair ifadeleri mevcuttur. Bahsi geçen ifadeler şu şekildedir;

“Ben onları görmedim çok yaşayan var mahallede ama hiç şahit olmadım. Ama duymadık mı? Duyduk insan öldürmüşler dediler bir şeyler dediler. Benim kapı komşularım var nasılsın iyiyim onlar da Türkçe biliyor zaten ben görmedim bir kötülük bir bozukluk. Ashında benim gördüklerim çok düşkün de değil bir de o kadar güzel giyimli o kadar süslü ki... Mesela deseler onlara artık dönün deseler bence dönerler” (A1, Kadın, 59).

“Evet bozdular. Haberlerde duyuyoruz işte, bizim bölgede pek Suriyeli yok ama duyduğlarımız kadarıyla öyle bir etkileri oldu” (A8, Erkek, 60).

“Benim mahalleimde öyle bir sıkıntı yok yaklaşık 6-7 aile var. Çocuklarını da okula gönderiyorlar bakıyorum öyle bir sıkıntı olmuyorlar bize adapte oluyorlar bir de çok azınlıklar. Git şimdi Çarşamba’ya git Suriyeliler akşamları falan hiç rahat edemezsin hırlyı hırsız orada diyorlar. Gerçi ben şahit olmadım ama o dokuyu bozuyorlar” (B1, Erkek, 59).

“Benim yaşadığım bölgede Suriyeliler ile temas halinde değilim. Benim şahsi hayatımı etkilediğini düşünmüyorum ama bazı bölgelerde bunların yoğun olarak yaşadığı yerlerde yerli vatandaşlarla iç içe yaşadıkları bölgelerde böyle birtakım sıkıntıların olduğunu haberlerden izliyorum görüyorum” (B11, Erkek, 63).

“Evet evet bozuyorlar açıkçası, Vallahi ben de (mahallesinde) yokta benim Altıparmak muhtarım anlattı orada bıçaklamalar yaralamalar oldu Suriyeliler tarafından, bir sürü sıkıntı oldular. Bendekilerde sıkıntı yok çalışıyorlar bir tanesi mermercide çalışıyor kaç senedir yani memnun

olmasa çalıştırmazdı patronu yani. Onlar deli gibi çalışıyor” (H5, Kadın, 57).

“Düşünüyorum. Saldırıda bulundular geçen sene Bağlarbaşı’nda bir kişiyi bıçaklayıp öldürdüler. Genelde duyuluyor bunlar ben duyduğumu söylüyorum 1 yıl önce falandı. Ki İstanbul, Ankara gibi diğer şehirlerde de bunlar her zaman oluyor. Suç oranını arttırdılar” (H6, Erkek, 53).

“Pek böyle Suriyelilerin yoğun olarak yaşadığı illerde televizyonlarda, haberlerde duyduğumuz kadarıyla bayağı bir kavgalar, huzuru bozmalar, kadınlara rahatsızlık vermeler... haberlerden duyduğumuz kadarıyla bozuyorlar huzuru. Ama bu bölgede ne pek fazla Suriyeli var ne de onların huzuru düzeni bozduğuna şahit olmadım. Ama suça meyilliler bence” (H8, Erkek, 53).

Katılımcıların 4’ü (%11,42) Suriyelilerin toplumsal düzeni bozmadıklarını/olumsuz bir etkilerinin olmadığını ifade etmiştir. Bahsi geçen görüşmelerde geçen ifadeler şu şekildedir;

“Niye bozacak toplumsal düzenimizi dürüst çalışan emeğiyle çalışan bozmaz bence bozmadılar da” (A6, Erkek,62).

“Çok kalaba olan yerlerde nasıllar bilmiyorum ama bu herkesin içinde var belli kesim uçlar ama ben mahallemizde yaşayanların öyle bir şey yaptıklarını hissetmedim” (A7, Erkek, 59).

“Bence bozulmadı çok güçlü bir ülkeyiz 83 milyon kişiyiz. Ben ilk geldiğimde Bursa’ya 100-150 bin kişi geldi dedim ki ekmek sıkıntısı yiyecek sıkıntısı görürüz diye tahmin ettim Bulgaristan ile kıyasla. Bir geldik geldiğimiz anlaşılmadı bir yerde bir eksiklik yok. Onlar da bir huzursuzluk görmedik” (B6, Erkek, 68).

“Benim huzurumu bozmadılar hiçbir şeye de denk gelmedim açıkçası” (B9, Erkek, 46).

Suriyelilerin toplumsal düzene etkileri hakkında katılımcılara yöneltilen soruya verilen cevaplar değerlendirildiğinde, katılımcıların büyük çoğunluğunun (%85,71) asayışı bozan bir olaya denk gelmiş olsa da olmasa da Suriyelilerin toplumsal düzeni bozduklarını ifade etmiştir. Burada değinilmesi gereken bir diğer husus da saha çalışmasının yapıldığı alanlarda yaşayan Suriyelilerin nüfusunun çevredeki merkezi ilçelere nispeten az olmasına karşı toplumsal düzeni bozduklarına dair düşüncelerinin yaygın olmasıdır. Yukarıda da ifade edildiği gibi sosyal ve konvansiyonel medya ile

katılımcıların etraflarındaki insanlardan duydukları, kendilerinin direkt bir olayla karşılaşmasa bile bu konuda fikirlerini etkilemektedir.

Katılımcılara, Suriyelilerle ilgili genel düşünceleri, onlara yapılan yardımlar ve toplumsal düzene olumsuz etkilerinin olup olmadığının ardından Suriyelilerin ekonomiye olumsuz bir etkilerinin olup olmadığına dair düşüncelerinin ifşaatı amaçlanmış ve bu bağlamda katılımcılara “Suriyelilerin işçi ücretlerini düşürdüğü, konut ve dükkân kiralarının artmasına sebep olduğu yönündeki iddialar hakkında ne düşünüyorsunuz?” sorusu yöneltilmiştir. Bu noktada 30 doğrudan ve 4’te diğer ifadelerden alınan cevaplar meydana çıkmış ve katılımcıların 22’si (%64,70) Suriyelilerin ekonomiye olumsuz etkileri olduğunu, 9’u (%26,47) olumsuz etkilerinin olmadığını ve son olarak katılımcıların 3’ü (%8,83) ise bu konuda fikirlerinin olmadığını ifade etmiştir. Burada özellikle belirtmek gerekir ki, katılımcıların Suriyelilerin ekonomiye olumsuz etkisi olup olmamasının yanında katılımcılara geldikleri dönem zarfında yöneltilen eleştiriler de bu minvalde olduğu için bu soru özellikle seçilmiş ve katılımcıların kendi yaşadıklarıyla bir kıyaslamaya gidip gitmeyeceğini ortaya çıkarmak amaçlanmıştır.

“Biz geldiğimizde de aynı şeyler olmuştu. Mesela bir işçi biz geldiğimizde birtakım haklar kazanmış atıyorum 100 liraya çalışıyor biz geldik e işin yok evin yok ne yapıyorsun 50 liraya da çalışıyorsun. Bu defa ne oluyor karşındakinin yıllarca o sosyal hak için direnmiş o parayı kazanmak için birdenbire kaybetmiş. Şimdi de aynı şey oldu bence. Ne yapsın aç duracak hali yok yani... Aslında insanlar her konuda fırsatçı. İnsan mağdur burada” (A1, Kadın, 59).

“Onlar normal hayat şartları onlar gelmeseydi yine oraya (ücretlerdeki artışı veya düşüşü kastederek) gidecekti. Ama 1989’da soydaşlar geldi işçi ücretleri düşmedi ama kiralar arttı. İşçi ücretleri düşmezdi zaten o zaman taşeron yoktu. Bunlar şimdi hep taşeron oldu her yer bedava çalıştırıyorlar milleti” (A2, Erkek, 65).

“İşçi ücretlerini düşürdü demiyorum ben mesela fabrikalarda neyse odur. Gelen kişinin iş bulması konusunda illa ki sıkıntı çekilir bak biz geleli 30 sene olmuş o zaman da sıkıntı çekmiştik. Suriyeli mağdur burada tabii” (A4, Erkek, 60).

“Ben öyle olduğunu düşünmüyorum açıkçası çünkü onların var olduğu sektörde öyle bir rekabet yok. Yani işgal ettiği sektörler genelde yapılmak istenmeyen işler olduğu için öyle olduğunu düşünmüyorum” (A7, Erkek, 59).

“Bizim geldiğimizde de aynı şeyleri söylediler biz de yaşadık bunları duyduk. Göçün olayı bu belki de normal. Şimdi insanların (Suriyelilerin) açısından bakarsan normaldir savaştan kaçtılar ama biz savaştan kaçmadık ülkemize anavatanımıza göndük. Bir Türk olan herkesin kalbinin bir köşesinde hep Türkiye vardır” (A8, Erkek, 60).

“O biz geldikten sonra da aynı muhabbet oldu. Türkiye’de hiç kimseye lütufla para vermez organize olacaksın en iyi maaşı alacaksın, organize olamazsan hiç bu geldi maaşı düştü şu geldi de bu oldu falan yok öyle bir şey. O kendi beceriksizliğimizi organize olamamamızı başkasının üzerine atmayalım. Organizasyonu yapacaksın sendikalara üye olacaksın birlik oluşturacaksın hakkını söke söke alacaksın. Almanya’da bir adam yüksek ücret alıyorsa patronunun lütuflundan almıyor söke söke hakkını alıyor. O Suriyeliler gelmişse düşmüşse bilmem de falan ya sen bir birlik oluştur bakalım Suriyeliler düşürebilecek mi?” (B1, Erkek, 59).

“Biz geldiğimizde de bizim için de denildi bu laflar. Şimdi aslı da var, eve ekmek götürmeye bakıyorduk biz. Söz misali yevmiye 150 ise sen 50’ye çalışıyorsun 75’i aramıyorsun. Evine ekmek götürmek için namusunla yaşamak için bu herkes için böyle. Ha Türkiye’den Avrupa’ya gitmiş bir kimse o da aynısını yapar. Göçmenliğin tabiatında var bu nerede olursan ol” (B2, Erkek, 70).

“Bizim zamanımızda da vardı doğrudur. Biz de mağdur olduk o zaman ama onlar mağdur değil, onlara şartlar daha başka oldu bize o kadar tolerans tanımadılar. Herkes kendi işini aradı işini bulamayan ne iş olursa çalıştı. Benim yanımda mühendis de çalıştı doktor da çalıştı inşaatta, adam geldiği gibi iş bulamayınca gece gündüz amelelikte yaptı çalıştı ama. Biz gündüz çalışıp gece gemiye Gemlik’e gidip mal indiriyorduk” (B5, Erkek, 68).

“O mecbur olacak abi bizde de oldu. Göçün doğal bir olayı bu. Abi savaş olmamış olsa Suriye’de adamlar daha güzel yaşamak için alırlar başını gelirler buraya suçlarsın ama orada savaş var adamlar keyif için gelmedi buraya. Şimdi çocuklara yaşlılara çok daha fazla hak veriyorum ama gençler öyle ülkesine faydalı olabilecek askerlik çağında olan gelip de burada yani öyle kral gibi yaşamaları ülkelerinde bunlar varken biraz ters geliyor bana yoksa Suriyelilere karşı olduğum için değil” (B7, Erkek, 59).

“Bunlar bizim zamanımızda da oldu ayrıca bunlar gerçek olan şeyler. Sadece söylentide değil yaşadık bunları. Çok abartılmış değil ama zaman içinde bu kendi içerisinde olması gereken yere oturdu bu durumlar. 1989’da yılında hatırlıyorum kira bedelleri iki kat artmıştı. Bizim insanımızın

çalışkan olduğu bilindiği için de arttı nasıl olsa ödeyeceğini biliyordu ev sahipleri. Fakat Suriyelilerden dolayı olan kira artışları, bakıyorsun şimdi Suriyeliler nerede oturuyor bölgesi olarak bakın bakalım, hep kenar semtlerde biraz daha böyle oturdukları evlerin kiralarına bakarsanız ucuz yollu 300 lira 500 lira yani düşük yerler, bir Özlüce bölgesinde bir Nilüfer bölgesinde Suriyeli göremiyorsunuz var yok değil ama belli etmiyorlar kendilerini o kadar adapte olmuş oraya” (B8, Erkek, 58).

“Bizim dönemimizde de oldu. Ona inanmıyorum ama olsa bile olması gereken budur. Adam memleketinden gelmiş atıyorum sen 2000 lira maaş alıyorsan adam ona 1500 teklif ediyor o kabul etmek zorunda kalıyor çünkü ihtiyacı var. Bu normaldir yani” (B9, Erkek, 46).

“Şimdi patronlar onları bir ekmeğe çalıştırıyor onlar kurnazlık yapıyorlar. Kendi Türk milleti de sokakta geziyor. Bunlar hep patronlar yüzünden oluyor. Öbüründe de ev sahiplerinin kurnazlığı yüzünden oluyor” (H2, Erkek, 73).

“Burada patronların ve ev sahiplerin bir kurnazlığı var bence” (H3, Kadın, 51).

“Bunu Suriyeli yapamaz bence bunu yapan devlet kimin kontrolü altındayız halk olarak devletin. Düşük maaşlı çalıştırma yasak olsa gerçekten denetlense yapabilirler mi bunu? Ne Suriyeli yapar ne patronlar” (H4, Kadın, 47).

“Patronlar kullanıyor o konuda onları onlar da ne yapsınlar ki yaşamaya çalışıyorlar bazıları öyle mağdur bence. Kiralık evlerin fiyatlarını arttırmadılar zaten yaşadıkları yerleri görsen yazık günah dersin ucuz muhitlerde yaşıyorlar o yüzden kiralari arttırmadılar bence” (H7, Erkek, 64).

Yukarıda yer verilen ifadelerine bakıldığında, katılımcılar işçi ücretlerinin düşmesini geldikleri dönem içerisinde de yaşandığını ve bunun göç fenomeninin doğal bir parçası olduğunu ifade etmektedirler. Öte yandan bazı katılımcılar meydana gelen konut kiralalarının artışından ve işçi ücretlerinin düşüşünden ev sahiplerinin ve işverenlerin faydalandığını kendilerinin geldiği dönemde onların şu an ise Suriyelilerin mağdur olduklarını ifade etmiştir. Başka bir bakış açısı da Suriyelilerin gelişi ile birlikte yerel halk çalışanlarının yıllar içinde elde etmiş olduğu haklarının ellerinden alındığını ve bunun sonucunda işsizliğin meydana geldiği yönündedir. Görüldüğü üzere katılımcılar her ne kadar Suriyelilerin ekonomiye olumsuz etki ettikleri yönünde ifadeleri olsa da

mevcut ekonomik olumsuzlukların göçün doğasında olan bir durum olarak nitelendirdikleri ve kendilerinin de geldikleri dönem zarfında bu yönde iddialarla karşı karşıya kalmaları sonucunda Suriyelilere yönelik daha ılımlı bir tutum içerisinde olmalarını sağlamıştır.

Çalışma kapsamında katılımcılara Suriyelilerle ilgili yöneltlen bir diğer soru Suriyeli bir çalışma arkadaşı isteyip istemedikleridir. Toplam 31 cevap alınan mevcut soruda katılımcıların 10'u (%32,25) Suriyeli bir iş arkadaşıyla çalışmanın sorun olmayacağını, 8'i (%25,80) böyle bir iş arkadaşını net bir şekilde istemediğini, 7'si (%22,58) Suriyeli bir çalışma arkadaşı olmasını istediğini ve son olarak katılımcıların 6'sı (%19,37) bu konuda net bir cevabının olmadığını ifade etmiştir. Suriyeli bir kişi ile iş arkadaşı olmak istemediğini belirten katılımcıların soruya vermiş oldukları detaylı cevapları şu şekildedir;

“İstemezdim, tembeller onlarla çalışılır mı?” (A3, Erkek, 67).

“Hayır onlarla çalışmayı istemiyorum çünkü ne dediğimi anlar ne ben onun dediğini anlarım o yüzden” (A5, Erkek, 49).

“Ben çalıştırmazdım. İş yaptırmazdım onlara çalışmıyorlar çünkü. Biz Bulgaristan'da askerde her ne mesleği yaparsa yapsın adam gelir herkesle aynı işi yapardı onun için zorluk çekmedik inşaat işi de yaptık. Onlardan bir şey olmaz” (B5, Erkek 68).

“Asla istemem nasıl isteyeceğim. Düşman onlar adam gibi adam olsalar tamam. Misafir gelmiş 1 sene 3 sene artık onların geri gitmeleri gerekiyor. Onların buraya sokulması yanlış tampon bölgede olacaktı benden o zaman 500 lira aidat kessinler ama tampon bölgede tutacaklardı” (B10, Erkek, 74).

“Derdimizi anlatamayacağımız için istemezdim” (B12, Erkek, 66).

“İstemem. Her milletten isterim onlardan istemem. Çünkü çok pisler bir kere aşırı pisler. 5 vakit namaz kılıyorlar ama affedersin pantolonları pislik içinde gidip o pantolonla namaz kılıyor bana göre onlar Müslümanlık o değil. İkincisi arkadaşlık yapamam çünkü kendi ülkesinden kaçarak terk etmiş, savaş varken burada yan gelip yatarak benim paramı yiyorsa bana göre arkadaş olmaz o. Bence onlar insanlık değerlerini yitirmişler benim şahsi görüşüm. Tamam onlar da kötü şartlarda yaşamış insanlar olabilir ama birçoğu da nasıl olsa memleket (Türkiye) besliyor diye çıkıp ülkesinden buraya geliyor. Göç farklı bir şeydir; gelirsin buraya çaba gösterirsin, ayakta durmaya çalışırsın ama X memleket bedava para veriyor diye kendini

ülkeni olmaz o. Demek ki rahat yaşıyorsun ki her sene rahat 9 ayda bir çocuk doğuruyorsun. Ben bir tane çocuğa ancak bakabiliyorum. O yüzden ben istemem öyle insanlar arkadaş da olmayı çalışmayı da. Bana ne faydası olacak ki kendi memleketine faydası olmayan, geldi bak burası da onun memleketi sayılır bir faydası olmuş mu yok” (H3, Kadın, 51).

“Bunlar aslında karışık, çok genel düz bir genelleme yapmak doğru olmaz muhakkak onların arasında düzgün insanlar vardır ama genel olarak ürkütür mü ürkütür ve tercihim olmaz” (H4, Kadın, 47).

Katılımcılar ifadelerine bakıldığında, Suriyeli bir iş arkadaşı istememenin sebepleri olarak; aynı dili konuşmamaları, Suriyelilerin yeterince çalışkan olmamalarını ve temizliklerine özen göstermediklerini ifade etmiştir.

Katılımcılardan Suriyeli bir iş arkadaşının olmasında bir mahsur görmeyenlerin vermiş oldukları cevaplar şu şekildedir;

“Olabilir tabii herkes insan ayırım olmaz” (A2, Erkek, 65).

“Olsun hiçbir kimseyi ayırmadım ben burada onu isterim” (A4, Erkek, 60).

“Ben herkesle çalışırım Kürtlerle, Lazlarla çalıştım hepsiyle, Allaha çok şükür onlar da benden memnun ben de onlardan memnundum. Suriyelilerle de çalışırım hiç sorun olmaz” (A6, Erkek, 62).

“İş icabı gerektiğinde çalışırız hiç sorun değil hiç rahatsız olmam” (A7, Erkek, 59).

“Genelde bunlar kâğıt falan topluyorlar, onlara el arabaları var ya onlara ben verdim yaptırdım demircide. Problemlı insanlar geneli. Belki Suriyeli diyorum benden daha kaliteli nereden bileceksin ama düzgün insan olsun yeter benim için çalışırım” (B1, Erkek, 59).

“Suriyelilerle çalıştım iş verdim onlara. Şimdi Türkiyeliye kaç paradan verdim ona da aynı paradan verdim o konuda bir şey yapmadım yani zaten o illa ki bir yerden çıkar o 3 kuruş kar ettim sanırsın ama fazlası çıkar haramdır. Adamlar saate bakmazdı 8 saat icabında 12 saat çalışırdı. İşini yapardı zaten işini iyi yapmasa kaliteli yapmasa baştan almıyorsun” (B2, Erkek, 70).

“Şöyle bir şey insani boyuta bakarız. Ülkeye benim işletmeme, vatana katkı sağlayacaksa benimseyecekse olur olabilir yani” (B4, Erkek, 57).

“Çalışır olsam isterdim neden istemeyeyim. İnsan olsun insan ben ön plana koyuyorum” (B6, Erkek, 68).

“Benim için sorun değil insan olması önemli ilişkilerinde iyi olması yeterli” (H6, Erkek, 53).

“Dört dörtlük bir insan olsun benimle düşünceleri aynı olan birini bulsam hiç fark etmez ister gavur olsun ister Yunan olsun” (H7, Erkek, 64).

“Olabilir neden olmasın. Mesela ben oto tamirhaneye gittim orada çalışan çocuğun Suriyeli olduğunu sonradan öğrendim. Samet’ti ismi. Gayet de güzel Türkçeyi öğrenmiş adapte olmuş. O konuda sorun olmaz” (H8, Erkek, 53).

“O da adam gibi çalışıp ekmeğine bakıyorsa neden olmasın. Daha önce de belirttim ben insanın etnik şeyine bakmam önemli olan o değil” (H9, Erkek, 44).

“İsterim tabii ne olur. Uyum sağladıktan sonra disiplinli olduktan sonra hiç sıkıntı olmaz hatta dediğim gibi olursa da kimseye bu Suriyeli diye ezdirmem de yani” (B8, Erkek, 58).

Katılımcılar yukarıdaki ifadeleri özetlendiğinde, ayırım yapmadıklarını ve yapmayacaklarını, Suriyelilerin çalışması ve uyum sağlaması halinde birlikte çalışmalarında hiçbir sorun olmayacağını belirtmiştir. Yukarıda yer verilenlerden son ifadede (B8, Erkek, 58) uyum sağlaması ve disiplinli olması şartıyla Suriyeli bir kişiyle çalışmasında hiçbir sorun olmayacağını ve etnik kökeni farklı olduğu için kimseye onu *ezdirmeyeceğini* ifade etmiştir. Bu tür yaklaşım saha çalışması sırasında katılımcılardan karşılaşılmamış olması ve katılımcının iş arkadaşına karşı koruyucu yaklaşımı önemlidir.

Katılımcılara yöneltilen sorularda “Suriyeli bir çalışma arkadaşınızın olmasını ister misiniz?” sorusunun ardından “Suriyeli bir komşunuz var mı? Yoksa olmasını ister misiniz?” sorusu gelmekte ve bu art arda gelen sorular araştırmacıya, katılımcıların çalışma hayatlarında yaptıkları/yapmadıkları Suriyeli ayırımını sosyal yaşam alanlarında yapıp yapmadıklarını görme ve bunların arasında kıyaslama olanağı sunmaktadır.

Katılımcılara yöneltilen “Suriyeli bir komşunuz var mı? Yoksa olmasını ister misiniz?” sorusuna 30 katılımcıdan 29 geçerli cevap alınmıştır. Katılımcıların 17’si (%58,62) Suriyeli bir komşusunun olmasını net bir şekilde istemediğini belirtirken 12’si (%41,38) bu durumun onlar için bir sorun olmadığını belirtmiştir. Katılımcıların çoğunluğu Suriyeli bir komşularının olmasını istemediğini belirtmiştir ve bahsi geçen soruya ilişkin ifadeleri şu şekildedir;

“İstemem. Kafa bağdaşacak bir defa. Bir defa kendilerine çeki düzen verecekler. İnsan gibi giyinecekler, uyum sağlayacak önce. Gitsin bakalım Avrupa’da nasıl uyum sağlıyorlar. Bir tanesi Türkçe bilmez niye önce Türkçe öğrenmiyorlar öğretmiyorlar?” (A3, Erkek, 67).

“Yok. Şu anda istemem. Kültür olarak farklı bir de şöyle bir şey biz belli bir yerden gelmiş ve onun bize uymayı lazım bizim ona uymamamız lazım” (A5, Erkek, 49).

“Yok. İstemezdim. Ben kendim Suriyeli bir komşu istesem evi gider Yavuz Selim’e (mahallesine) yapardım” (A8, Erkek, 60).

“Tanışıklar var komşum yok. Bizim blokta Suriyeli olmasını istemem” (B2, Erkek, 70).

“Yok. İstemem çünkü kültürümüz farklı bizim için sadece Müslüman kardeş” (B5, Erkek, 68).

“Yok. Yok istemem hiçbir zaman için. Neden isteyeyim ahlaksız onlar neden isteyeyim. Onlarla insanın başı belaya giriyor yani. En önemlisi Türkiye’nin demografisini bozdular. Bak şimdi mesela Bulgaristan’a Yunanistan’a veya herhangi bir Avrupa ülkesinde desinler size 100 milyar Euro veriyoruz nakit olarak siz 1 milyon 2 milyon Suriyeliyi alın desek, hayır bakın işinize diyecek kabul etmeyecek. Bak en aç ülke olsun almayacak. Ülkelerin demografisini bozuyor kardeşim ben olayım CB 500 milyar versinler, Türkiye’nin borcunu ödüyoruz desinler ben hayır derim. Sen devleti satmış oluyorsun öyle şey olur mu” (B10, Erkek, 74).

“Yok. İstemezdim dedim ya adam dilini bilmiyor senin, nasıl anlaşacağım onunla? Kültür olarak da çok farklı o da bir sıkıntı tabii” (B12, Erkek, 66).

“Suriyeli bir komşum yok olmasını da istemem” (H1, Erkek, 75).

“Kesinlikle istemem. “Ayı mı canavar mı” her şey çıkabiliyor beni öldürecek mi? Kocamı mı alacak? Hayatta istemem aç gebersem de evimi vermem kiraya, onlarla komşu da olmam hayatta. Bak bir de bizim göçmenlerden kimseye zarar gelmez, %99’undan zarar gelmez tabii ki her millette iyisi kötüsü var ama hiçbir göçmende ne hırsızlık ne tecavüz ne çoluğuna çocuğuna ne karına kızına kötü baksın ama Suriyeliler de öyle bir şey yok. Hiçbir güvence yok öldürebilir de kesebilir de çocuğunu da kaçırabilir karını da alabilir kocanı da alabilir. 10 tane evim olsa ne komsu olurum ne kiraya veririm onlara. Verenler de bence çok paraya tama edenler insanlardır yani paradan başka bir şey umurunda olmayan insanlardı” (H3, Kadın, 51).

“Hayır mahallemde çok var ama kendi sokağında yok. Olmasını da istemem açıkçası çünkü farklılar çok. Temiz değiller, pisler. Geliyorlar kokuyorlar kadına dedim siz banyo yapmıyor musunuz? Yıkıyorum diyor. Nasıl yıkıyorsun kokuyor çocuklar. İnsan temizliğine dikkat eder canım Elhamdulillah Müslümanız diyorsunuz ama dedim temizlik imandan gelir” (H5, Kadın, 57).

“Hayır. İstemem açık söyleyeyim. Hem hoşnut değilim onlarda artı kültür seviyeleri bizden çok düşük, gürültü patırtı enteresan bir hayat yaşıyorlar” (H6, Erkek, 53).

“Yok şu an da. Ben istemem şöyle istemem bunlar Türkçe bilmiyorlar ben nasıl anlayacağım küfür mü ediyor selam mı veriyor. Hepsini de dahil etmiyorum ama anlamadığım insanla nasıl olacak?” (H7, Erkek, 64).

“Var. Seçme şansım olsaydı... Şimdi şöyle bir şey onların içinde iyileri de var kötülerini de var. Mesela bizim sokakta 2-3 aile var bildiğim kadarıyla. Kendilerini hiç gördüğüm yok çalışıyorlar büyük ihtimal eşlerini ve çocuklarını görüyorum. Kendilerinden bir şey görmedim zararsızlar yani... Ama geneli için aynı şeyi söyleyemem bizim sokakta yaşayanlar düzgünleri ama diğerleri için istemezdim” (H8, Erkek, 53).

“Yok şu anda. Şöyle bir şey söyleyeyim; kadının çoluğu çocuğu gelsin başının üstünde yeri var hani eli ayağı tutan bir insan kendi ülkesini bırakıp da kaçıp buraya geliyorsa, eliği ayağı silah tutan bir insan kaçıp ülkesinden o halktan çok bir medet ummam, güvenip itimat edilecek bir insan değil. Tabii kadının çocuğun kendilerini korumak gibi bir şansı yok onları ayırıyorum. Çok fazla geriye gitmeye gerek Bosna’da demir perde ülkelerinden kaç tane eli ayağı tutan insan kaçtı? 14-15 yaşında çocuklar dağda şehit oldular vatanlarını savundular” (H9, Erkek, 44).

Katılımcılar Suriyeli bir komşu istememesinin sebepleri olarak farklı kültürlerle ve dillere sahip olmaları ve katılımcıların ifadesiyle “pis” olmalarını ifadelerini kullanmışlardır. Öte yandan katılımcıların bazılarının Suriyeli komşuları mevcuttur ve katılımcılar bu konuda komşularını iyi olanlar olarak nitelemekte ve geri kalan Suriyelilerle komşu olmak istememektedir. Burada meskunlarda yaşayan Suriyelilerin oranı önem arz etmektedir. Saha çalışmasının yapıldığı üç mahalle arasında Suriyelilerin nispeten az yaşadığı Balkan Mahallesinde ki katılımcıların Suriyeli bir komşularının olmamasına rağmen bu soruya cevap olarak “sorun olmayacağını” ifade etmektedir. Bahsi geçen yanıtlara ilişkin katılımcıların ifadeleri şu şekildedir;

“Evet. Bu konuda rahatsız değilim. “Bizimkiler” orada hiç öyle kural dışı bir şey yapsın hiç görmedik olmadı yani” (A1, Kadın, 59).

“Hayır. İsterim tabii ne fark eder onlar da insan” (A2, Erkek, 65).

“Yok. Olsun hiçbir zararı olmaz herkesin evi ayrı sonuçta gelip de benim evimde yaşamayacak ya” (A4, Erkek, 60).

“Sokağında yok mahallede var ama. Olabilir dünyada insanlar her türlü komşuya sahip olabilir çingene de gelebilir Suriyelide gelebilir. Ama şey herkes birbirinin hukukuna saygı gösterdiği zaman bir sıkıntı olacağı sanmıyorum. Mesela Azeri kökenli var Türkmenistanlı da var Suriyeliye gördüm Suriyeliyi de hanımları da kendileri de şık düzgün insanlar. Belki benim mahalleme iyileri geldi ama bir sorun görmedim” (A7, Erkek, 59).

“Yok. Olsun normal insan olsun fark etmez. Yeter ki insan gibi insan olsun ister 5 tane komşun olsun” (B1, Erkek, 59).

“Yok. Benim için fark etmez yeter ki insan olsun Suriyeliymiş Afganistanlıymış yok benim için fark etmez” (B3, Erkek, 69).

“Yok. Fark etmez iyi insan olsun yeter ki. İnsansa nereden olursa olsun komşum olsun” (B7, Erkek, 59).

“Yok. Tabii insan o da neden olmasın ama bölgenin yapısına uyacak önce. Farklı olduğumuzu düşünüyorum ama açıkçası zamanla da bunun aşılacağını düşünüyorum” (B8, Erkek, 59).

“Yok. Olsa da olur bir ön yargım yok açıkçası zamanla görüşebiliriz de” (B11, Erkek, 63).

Yukarıda Suriyeli bir komşusunun olmasını isteyemeyen katılımcıların kullandığı “bizim mahalleye iyileri geldi galiba” ifadesi burada da (A7, Erkek, 59) karşımıza çıkmaktadır. Öte yandan katılımcıların *bölgenin yapısına* uyma ön şartıyla Suriyelilerin komşu olmalarında bir sorun görmemektedir. Bir göçmen derneğinde yönetici olan katılımcının ifadesi mevcut cevaplar içerisine farklı bir bakış açısı katmaktadır. Katılımcı soruya karşılık, *“Evet var. Şöyle az sayıda olduğunda çok fazla bir şey olmuyor ama kaygı taşıyoruz haliyle çok fazla çocuk, giyim kuşamlar, ideoloji çok fazla şeriat felsefeyle yetişmişler. İleride ne getirir ne götürür entegre olur mu o kaygıyı taşıyorum”* ifadesini kullanmış ve geleceğe yönelik mevcut yapıya karşı bir tehdit oluşturmalarından duydukları endişeyi ifade etmektedir. Araştırmacının katılımcılara yönelttiği Suriyelilerle ilgili sorularda katılımcıların Bulgaristan’da yaşadığı komşuluk

ilişkinde değinmiş ve şu ifadeleri kullanmıştır, “Yok şu anda. Olsun ne fark eder ister Suriyeli ister doğulu olsun önemli olan insan olsun. Irk hiç önemli değil biz çünkü Bulgar’da da yaşadık. Benim bir Bulgar komşum vardı Hristov rahmetli oldu öldü adamcağız. Bak kendi öz kardeşi var aynı yan apartmanda ondan ödünç para almaya çekinirdi benden alırdı. Ben seni daha yakın görürüm derdi, gözlerim doldu öldüğünde. 1994’de geri gittim gördük birbirimizi sarmaştık ağlaştık bana giderken bereketi de götürdünüz beraberinizde insanlık da gitti dedi” (B6, Erkek, 68). Suriyeli bir komşuya karşı yaklaşımlarını ölçmeyi hedeflenen soruda önceki bölümlerde değinilen, Bulgar kökenli vatandaşların Türk azınlıklarla ilişkilerinin gayet iyi olduğunu meydana gelen *zorunlu göçün* siyasi bir fikre dayandığını ve yerli Bulgar vatandaşları arasında karşılığının az olduğu gerçeğidir. Öte yandan 1989 zorunlu göçünden önce Türk azınlıkların neredeyse tamamı tarlalarda çalışıyordu ve komünist sistem içinde bu gayet normal bir durumdur. Ancak toplu şekilde göçe tabi tutulan Türk vatandaşların bölgeden ayrılmasıyla Bulgaristan’da yapılan üretim planlananın altında kalmış ve tarım ürünlerinde sıkıntılar yaşanmıştır. (B6, Erkek,68) kodlu katılımcının komşusunun *kastettiği giderken bereketinizi de götürdünüz* ifadesi buradan kaynaklanmaktadır.

Suriyeli bir çalışma arkadaşı ister misiniz ve Suriyeli bir komşunuz var mı? Yoksa olmasını ister misiniz soruları kıyaslandığında başka bir durum vuku bulmuştur. Katılımcıların Suriyelilerle birlikte çalışmaya karşı daha ılımlı olduğunu ancak komşuluk seviyesindeki bir ilişkiye nispeten daha az ılımlı olduğu ortaya çıkmıştır. Suriyeli bir komşu istemediğini ifade eden katılımcıların sayısı on yediyken Suriyeli bir çalışma arkadaşı istemeyen katılımcıların sayısı 8’dir. Buradaki farklı tutumlar *ötekinin* özel hayatlarına yakınlığı ile ilgilidir ve öteki ne kadar *bize* konum itibariyle yaklaşırsa o kadar istenmemekte ancak çalışma hayatı gibi amacın sadece hayatını idame ettirebilecek ve kalitesini arttırabilecek geliri kazanmayı amaçlandığı bir ortamda ötekilerin varlığı o denli rahatsız etmemektedir.

Saha çalışması sırasında mevcut bölüm dahilinde katılımcılara yöneltilen bir diğer soru ise katılımcıların geldikleri dönem zarfında yapılan yardımlar ile Suriyelilerin 2011 yılında Türkiye’ye gelişinden itibaren yapılan yardımlarının kıyaslanmasına yöneliktir. *Suriyelilere sizden daha çok sahip çıkıldı mı?* Sorusuna katılımcılardan toplamda 41 geçerli cevap alınmıştır. Katılımcıların 31’i (%75,60) Suriyelilere onlardan fazla sahip

çıkıldığı ve yardım edildiğini, 6'sı (%14,63) Suriyelilere daha fazla çıkılmadığını belirtirken 4 kişi bu konuda fikrinin olmadığını belirtmiştir. Mevcut soruya verilen cevaplarda katılımcıların büyük çoğunluğunun Suriyelilere onlardan daha fazla yardım edildiğini ve sahip çıktığını düşünmektedir. Katılımcıların bu soruya yönelik verdikleri cevapların detayları şu şekildedir;

“Duymamıza göre çalışmadan para veriliyor onlara deniliyor. Herhalde çocuk parası veriliyormuş bize verilmedi yapılmadı bunlar onlara daha çok sahip çıkılıyor” (A4, Erkek, 60).

“Evet hala bankamatiklerde kuyruklarında bak bekliyorlar. Burada yaşlılar pazarın başında ot toplamış satmaya çalışıyor Suriyeliler bankamatik kuyruğunda. Ben bizzat gözümle gördüm, erzak yardımı aldılar Yeşil'de yardımı aldı taksiye bindi. Ya senin taksiye binmeye paran varsa neden erzak yardımı alıyorsun ihtiyacın var mı?” (A8, Erkek, 60).

“Bizden daha fazla sahip çıkıldı çıkılsın da onda da gözümüz yok ama belki bu kadar fazla sahip çıkılmasa kendilerine çeki düzen verebilirlerdi. Bu tarz onları haylazlığa götürdü gibi geliyor bana. Sen devletsin iyi niyetini göster 1 sene kadar bak sonra onlar kendileri başının çaresine baksın adam akıllı çalışsın. Bak ülke büyük çalışacağım dedikten sonra herkes ayakta durabilir. Orada birazcık devlet hata yaptı bizim için önemli değil 20 sene daha bak ama böyle topluma kazandırmada sıkıntı yaşarsın. Ne okumaya özen gösterir ne çalışmaya gösterir yani bir sosyal patlamaya neden verirsin bir zaman sonra” (B1, Erkek, 59).

“Evet pozitif bir ayrımcılık yapılıyor onlara. Çünkü şöyle bir şey; biz geldik gelir gelmez entegre olmak burada kendi işini kurabilmek katma değer yarattı. Ben biliyorum burada 89'da gelmiş çok önemli sanayicilerimiz iş adamlarımız var bunlar müthiş bir katma değer sağlıyor. Suriye'den gelenler arasından da var paralı pullu kişiler ama kantara koyduğunuz zaman geliri gideri 5 milyonu da istihdam etmek sabah öğle akşam sağlık giderlerini karşılamak filan büyük bir külfet getirdi bütçemize diye düşünüyorum. Bize şu andaki TOKİ'ye denk gelen o zamankilere göçmen konutları falan verildi ama bunlar ne oldu ödeme kaydıyla göçmenler bunların hepsini kuruşu kuruşuna ödedi” (B4, Erkek, 57).

“Biz 1989 göç ettiğimizde yardım almadık desek nankörlük olur. Gıda yardımı, 6-8 aylık kira yardımı yapıldı. Herkes aldı mı bilmiyorum ama ben aldım. Olanı biteni bize yapılan yardım bu kadar. Ben şimdi Suriyelilerin tam ne yardımlar aldıklarını bilmiyorum ama sadece duyum olarak söyleyeyim

size, alıyorlar yani ama toplum olarak tamamı mı alıyor yoksa bu işi becerebilen mi alıyor orasını bilmiyorum. İşin doğrusu onların durumu bizimkisinden çok çok kötü, biz 1 yıl içerisinde ortalıkta sanki göçmen yokmuş gibi herkes doğru düzgün yerleşip işine gücüne baktı. Suriyeliler biraz daha yani o bölgenin insanı biraz daha haylaz sanki. Hepsi değildir tabii ki ama geneli öyle. Sonuç olarak bizden daha fazla sahip çıkıldığını düşünüyorum evet ama bir de bizim insanımız da çok sahip çıkılsın istemedi açıkçası kendisine hemen çalışıp kendi bir şeyler yapmayı istedi. Onlar bizim kadar çalışkan değiller gözlemliyorum bazılarını yok öyle. Uzun vadede baktığımda 6 sene içinde çok büyük değişiklik de var açıkçası bunu gözlemlemek fark etmek de lazım. Örneğin aile içinde bir kişi çalışıyorsa artık anne baba çoluk çocuk toplu olarak anlaşarak işe geliyorlar, diyelim ki konfeksiyona gelecek annesi gelecek veya babası diyor ki ben 4 çocuğumu da getirebilir miyim gibi anlaşmalar yapıyorlar. Ekonomik sebepler de bunlara etkili 5 sene önceki ile şu anda çok fark var bu da etkiliyor ama onlar da değişiyor gibi gözlemliyorum ben. Sonuçta yaşayacağım diyorsan adapte olmak zorundasın onlar da o şekilde adapte oluyorlar bir nevi ama bu süreç ne kadar gider aksi halde adapte olmamaları uzun yıllar bize çok büyük sıkıntı verir. Irkçılık değil ama diyelim ki burada bir göçmen bir Suriyeliye arabayla çarptı eğer adaptasyon olmaz ise göçmen sen Suriyelisin diye onu suçlayabilir görünmeyen bir sınıf ayrımı oluşturacaktır eğer adapte olmazsa” (B8, Erkek, 58).

“Evet. Çünkü ben ailem devletten bir yardım görmedik. Mesela konutlar verildi biz de kayıt olduk bize çıkmadı. Hatta çıkmaya yatırdığı parayı 20 yıl sonra geri verildi” (B9, Erkek, 46).

“Maddi yönden çok fazla. 50 milyar 60 milyar dolar harcadık diyorlar. Bak Bulgaristan göçmenleri için dolar bazından bakarsak o zaman için hesaplırsak açık söyleyeyim belki 1 milyar dolar harcanmadı” (B10, Erkek, 74).

“Çıkılmıştır çıkıldı gibi geliyor. 1989’da geldiğimizde sigortamız yoktu devlet hastanesine gittiğimiz zaman bir ücret ödüyorduk şimdi Suriyeli gidiyor hiçbir para mara ödemiyor” (B12, Erkek, 66).

“Kesinlikle. Dediğim gibi bize hiçbir yardım yapılmadı ama onlara her ay çocuk sayısına göre para veriyorlar asgari ücret kadar çocuk parası alanlar var” (H4, Kadın, 47).

“Kesinlikle. Suriyeliler 5-6 yıldır var Türkiye’de. Bize ilk etapta işte okullarda yatma fırsatı verdiler, ufak bir erzak yardımı yapıldı ve göçmen

konutları yapıldı. Suriyelilere geldiklerinden beri 5-6 yıldır çalışmayana asgari ücretin üstünde yardım yapılıyor bizden fazla rağbet görüyorlar diye düşünüyorum” (H6, Erkek, 53).

“Şimdi eğer doğruysa 40 milyar dolar, gerçekten çok büyük rakamlar. Bize yapılmadı o kadar yardım. Bizden daha fazla sahip çıkıyorlar” (H8, Erkek, 53).

Katılımcıların Suriyelilere daha fazla sahip çıkıldığına dair ifadelerine göre kendilerine kira, gıda ve Bursa özelinde Balkan Mahallesi’ne yapılan Balkan Konutları ve bu konutlar için yapılan uzun dönemli kolay ödeme kolaylıkları gibi yardımların yapıldığını dile getirirken bazı katılımcılar ise hiçbir yardım almadıklarını ifade etmiştir. Suriyelilere yapılan yardımlara şahit olan neredeyse hiçbir katılımcı olmamasına karşılık devlet yöneticileri tarafından yapılan açıklamaların medyaya yansması üzerine 40 milyar dolar harcama yapılmasıyla kendilerine yapılan harcamaları kıyaslamakta ve bunun üzerine Suriyelilere daha fazla sahip çıkıldığını ifade etmektedirler. Öte yandan hastanelerde Suriyelilerden para alınmadığını ancak geldikleri dönem içerisinde 1989 göçmenlerinden para alındığını ve sadece bu durumun örneğini vererek Suriyelilere daha fazla sahip çıkıldığı ifade edilmektedir.

“Suriyelilere daha fazla sahip çıkıldığını mı?” sorusuna katılımcıların 6’sı (%14,63) hayır cevabı vermiştir. Bahsi geçen katılımcıların detaylı ifadeleri şu şekildedir;

“Bizi de sahip çıkıldı şimdi ayırım gayrı yapmam. Onlara fazla yapıldı diyemem. Biz geldikten sonra kiralarımızı verdiler gıda yardımı ettiler olanı inkâr etmek zaten olmaz” (A6, Erkek, 62).

“Yok yok. Hatta Balkan coğrafyasından gelen göçmenlere daha çok sahip çıkıldığını düşünüyorum. Bariz hissediyorum yapılan edileni ev verildi mesela kaç Suriyeliye ev verildi? Bütün soydaşlara neredeyse konut verildi” (A7, Erkek, 59).

“Yok düşünmüyorum. Dediğim gibi çocuğum hasta oldu dedim ya gittim fakülteye sıfır para Allah’a şükür devlet baktı çocuğuma yani buna şimdi bir şey diyebilir misin?” (B7, Erkek, 59).

“Böyle bir farkın olduğunu düşünmüyorum. O zaman neyse bu zaman da odur. Devlet birilerine sahip çıkacağız diye getiriyorsa eşit bir şekilde sahip çıkıyordur” (B11, Erkek, 63).

Yukarıda yer verilen ve önceki katılımcılardan farklı olarak, katılımcıların kendilerine yapılan yardımları ön plana çıkarttığı ve buna karşılık Suriyelilere yönelik pozitif bir ayrımcılığın olmadığını belirtmiştir. Öte yandan devletin ülkeye kabul ettiği ve sahip çıkacağını söylediği kişiler arasında bir ayırım yapmayacağını düşünen katılımcı ifadeleri mevcuttur.

Çalışma kapsamında katılımcılara yöneltilen “Suriyeliler sizin gibi göçmen mi?” sorusu çalışmamızın son sorusudur. Burada ifade etmek gerekir ki Suriyeliler teorik olarak bir göçmen değil geçici koruma statüsündedir. Ancak soru katılımcılara ifade edildiği şekilde yöneltilmiş ve kendileriyle bir kıyaslama içerisinde Suriyelileri ne ölçüde “öteki” ya da “biz” konumuna koyduğunu ve “göçmenliği” nasıl tanımladıklarını ortaya çıkarmak için yardımcı olması açısından bu şekilde yöneltilmiştir.

Bahsi geçen soruya ilişkin katılımcılardan direk olarak 30 ve diğer cevap 1 olmak üzere 31 geçerli cevap alınmıştır. Katılımcıların 22’si (%71) Suriyelilerin kendileri gibi göçmen olmadığını, 6’sı (%20) Suriyelilerin kendileri gibi göçmen olduklarını ve son olarak 3’ü ise (%9) bu konuda kararsız kaldıklarını ifade etmişlerdir. Görüldüğü üzere katılımcıların büyük bir kısmı Suriyelileri kendileri gibi göçmen görmemektedir. Bu yönde düşüncelere sahip katılımcıların ifadeleri şu şekildedir;

“Hayır. Şimdi onlar bence savaştan kaçtılar başka ülkeye geldiler. Ben geldim “Türkiye’me” geldim anavatanı geldim yani. Bizi orada da bu anavatan koruyordu. Mesela bir düşünün biz balkanlardan geldik Allah korusun öyle bir şey olsa askerliğimizi yapıyoruz bize ne kadar da bir sürü şeyler yakıştırsalar da biz bu toprakların evlatlarıyız. Bizim için hatta bunu arkadaş arasında söylemişimdir; kimse bu toprakların bayrağımızın Türkiye’nin bizim kadar değerini bilmez. Çünkü o burada doğmuş burada büyümüş Türklüğün bir bedelini ödemiş değerini bizim kadar bilmiyor” (A1, Erkek, 59).

“Göçmen demek geldiğinde çalışacak, bu memlekete faydası olacak. Onların faydası yok, zarardan başka bir şey değiller” (A3, Erkek, 67).

“Hayır. Biz Türk’üz onlar Türk değil sadece Müslüman. Biz bu toprakların sahipleriyiz belli bir zaman sonra topraklarımıza döndük onlar öyle değil, onlar Suriyeli zorlu bir şarttan dolayı gelmişler. Kendi vatanında değil onlar 3-5 sene sonra gider başka yere ama bizim gideceğimiz başka yer yok” (A5, Erkek, 49).

“Onlar buradan mı göç etmişler. Türkiye’den mi göç etmişler? Sana bir şey söyleyeyim mi belki bu ileride olacak; adamlar bizim Türk Bayrağından başka bayrak isteyecekler benim görüşüm. Ben onlara göçmen olarak bakmıyorum. Ben olsam onların yerinde gelmezdim oradan savaşırdım, kendi bayrağına saygısı olmayan benim bayrağıma mı sahip çıkacak saygı gösterecek?” (A8, Erkek, 60).

“Onlar bizim gibi göçmen değil. Çünkü biz bu ülkeye ne maksatla geldik; kendi ülkemize geleceğiz diye geldik. Onlar kendi ülkesine gelmedi ki göçmen olsunlar. Tamam göç eden insanlara göçmen diyoruz ama sonuçta biz kendi ülkemize geldik. Doğru kelimeyi bulamıyorum şu anda belki ama biz ebedi olarak burada kalacağız diye geldik onlar belli bir süre sonra gidecekler. Onlar da savaştan kaçtılar şimdi biraz da kaba konuşursak; kaçma kendi ülkenden neden kaçıyorsun savaş, neden kaçtın? Ülkeni savun bir sıkıntı varsa halkların yapamayacağı bir şey yok ki, halkların önünde kimse duramaz. Kendilerinde de suç var ya kardeşim bir halkı kimse ezemez diyorlar Esad ezdi. Ezemez abi toplum bilinçli değil organize değil bu yüzden yani” (B1, Erkek, 59).

“Göçmen değiller onlar. Ne olursa olsun bugüne bugün benim bir tane oğlum var ben belli bir yaşıyım. Allah göstermesin Türkiye’miz Suriye’nin akıbetine öyle bir şeye düşse, başta kendimiz oğlumuz olmak üzere ülkemizi nereden gelirse gelsin biz savaşımaya ölmeye hazırız. Suriyeli genç çocuk pırıl pırıl vatanını korumak savunmak yerine bizim en güzel yerlerde yaşıyor onu da hoş bulmuyoruz yani. Gidecek savunacak orası senin vatanın Suriye’yi savunmak zorundasın. E hadi kaçtın geldin burada da bir lüks hayat yaşamayacaksın. Suriyeliyle beraber cepheye gitsek benimle beraber olduğunu misal edelim beni vurur mu karşıya geçmez mi bunu düşünürüm yani” (B4, Erkek, 57).

“Değil abi. Göçmen olsa tutup bir işe yapışsınlar, bir şey yaparlar burada kalmaya bakarlar. Mücadele etmek lazım öyle hazır beklemek yok. Bugün varsa yarını bizim gibi düşünecek onlarda o yok” (B5, Erkek, 68).

“Değil. Biz Osmanlıyız Konya karamandan gitmişiz oraya Suriyeliler buraya geçici olarak geliyorlar. Neden ülkeleri düzeldiği zaman geri dönecekler, bizim öyle bir niyetimiz yok. Onlar kalıcı değil o yüzden göçmen olarak görmüyorum kalanlar mutlaka olur ama geneli göçmen değil” (B7, Erkek, 59).

“Onlar göçmen değil bence göçmen olan bizleriz. Onlar Suriyeli bakın Türk değil. Bizler Osmanlı tarihinden göçe zorlanmış Atatürk’ün dediği gibi

“göçmenler bizim hatıralarımız”. Onlar Suriyeli onlar kendi topraklarına sahip çıkması gerekiyordu. Biz topraklarımıza geldik. Doğduğumuz büyüdüğümüz değil belki ama dedelerimizin ninelerimizin bıraktığı topraklara geldik onlar topraklarını savunması gereken insanlardı o yüzden onlar savaştan zorlanıp da buraya kaçan insanlar kaçaklar bir nevi. Bizim ülkemiz bunları misafir olarak almış oluyor. Onlar Suriyeli Türk değil ki çok az bir Türkmen var ama biz onları ev sahibi yaparız burada Türkmenler hiç sorun değil soydaşımız sonuçta onlar da Türk” (B8, Erkek, 58).

“Onlar başkalarının aklına uyup da kaçtılar kendi vatanlarından. Onlar vatanlarında savaş varken kaçtılar hiçbir şey değil onlar” (H2, Erkek, 73).

“Düşünmüyorum. Çünkü memleketi terk edip kaçmışlar yarın memleket düzelse yine gidecekler ama ben gitmem buradan. Benim memleketimi terk etmedim ki tamam biz göçmeniz ama biz mecbur kaldığımız için terk ettik. Suriyeliler keyfini yaşıyor burada bizim memleketimizin insanları aç ölüyor onlar affedersin sallanıp geziyor. Umurunda değil 9 ayda bir elinde bir kucağında bir karnında Maşallah kral gibi yaşıyor” (H3, Kadın, 51).

“Kimin nereden neyden kaçtığı önemli değil. Önemli olan geldiği yerde sergilediği tavır önemli. Herhangi bir sebepten dolayı herkes göç edebilir yani illa bunun sebebi savaş olması da gerekmiyor sebep önemli değil dediğim gibi geldiği yerde sergilediği tavır en önemlisi. Onlar bizim toplumumuza uyum sağlamadılar hiç kültürlerimizde farklı zaten” (H4, Erkek, 47).

“Ben onları göçmen olarak nitelendirmiyorum çünkü Türk devleti olarak biz kabul ettik. Tamam savaştan kaçtılar ama neden tüm Suriye halkı kaçmadı? Benim görüşüm onlar orada Suriye devletiyle sorunu bir problemi olan kişiler. Vatan haini diyorum ben onlara” (H6, Erkek, 53).

“Ya Allah’ını seversen ne göçmeni onlar, alakası yok. Göçmenlik iki ülke arasında olur sen şimdi Sınırdan kim giriyor kim çıkıyor biliyor musun? Sınırlar olmuş e-5 karayolu gibi gelip gidiyor. Bu göçmenlik değil. Ben 30 yaşında ikinci askerliğe gittim. Bunların ülkesi savaş halinde askerlik yaşında senin ne işin var Türkiye’de gitsene savaşınsana ülkende ne yapıyorsun burada? Bak kaç yaşına geldim Atatürk’e biri laf etsin o lafı tıkarım ağzına onun ama kalk sor bunlardan birine Atatürk kim diye bana ne der adam bilmezler umurunda da olmaz bunlar böyle. O yüzden göçmen değil bunlar” (H7, Erkek, 64).

“Onlar kendilerini göçmen olarak da görebilirler ama hiçbir zaman Türk olamazlar” (H9, Erkek, 44).

Katılımcıların Suriyelileri göçmen olarak görmemelerine yönelik düşüncelerinin sebepleri arasında, başta mülteci olarak görmeleri gelmekte ve bu konudaki yaklaşım yukarıda da belirtildiği üzere yanlış bir yaklaşımdır çünkü Suriyeliler geçici koruma statüsünde bulunmaktadır. Bu ayrımı yapmayan diğer katılımcıların Suriyelileri göçmen olarak görmemeleri için nedenleri arasında; vatanları savaş halindeyken kaçmaları doğal olarak milli duygularının noksanlığı, Türk olmamaları ki burada katılımcılar burada soya dair bir ayrım yapmaktadır. Bununla beraber katılımcıların büyük bir çoğunluğu kendilerinin Türk soyundan olmaları ve anavatanlarına geri dönmeleri onlara göçmen olma hakkını verdiğini ancak Suriyelilerin Arap olmalarından dolayı göçmen olarak kabul görmediklerini belirtmiştir. Katılımcıların diğer bir sebebi ise göçmenin göç ettiği ülkedeki tavırlarına yönelik düşünceleridir. Burada katılımcılar Suriyelileri çalışmayan, mücadele etmeyen, onlara sağlanan yardımlarla hayatlarını idame ettiren ve yerli topluma uyum sağlayamayan bireyler olarak gördükleri için göçmen olarak kabul etmemektedir. Bir diğer yaklaşım ise Türkiye’ye sığınan Suriyelilerin kendi vatanlarında sorun çıkartan ve muhalif kişiler oldukları için onların göçmen olarak kabul edilmediğidir.

Suriyelileri kendileri gibi göçmen olarak değerlendiren katılımcıların detaylı ifadeleri şu şekildedir;

“Göçmenler ayınlar ama biz Türk’üz ne dedim Karamanoğlu beyliğinden gelmeyiz biz onlar Türk değil onların anavatanı burası değil. Onlar Arap değil mi? Bir sürü Arap ülkeleri var hiçbiri sahip çıkıyor mu? Bir de zengin Arap ülkeleri var hiçbiri sahip çıkmıyor. Bize Türkiye sahip çıktı biz Türk olduğumuz için onlara Arap ülkelerinin sahip çıkması gerekiyor ama Türkiye büyüklük yaptı sahip çıktı bu onlar için büyük bir nimettir. Ama bunun değerini biliyorlar mı bilmiyorum ama çok büyük bir fedakârlık onlara yapılan” (B9, Erkek, 46).

“Onlarda bir şekilde göç etmişler buraya bir nedenle. Göçmen diyorsa kendine göçmendir” (H10, Erkek, 65).

“Bana göre göçmen tabii. Bizim arada bir tek farkımız var; burası Türkiye Cumhuriyeti 100 senedir Türk kimliği üzerine oturmuş bir ülke, ondan önce Osmanlı’dayken onlarda bizim sınırlarımız içinde bir milletmiş. Nedir bizim millet farkımız var. Biz Karamanoğulları zamanında gitmişiz biz Türk’üz

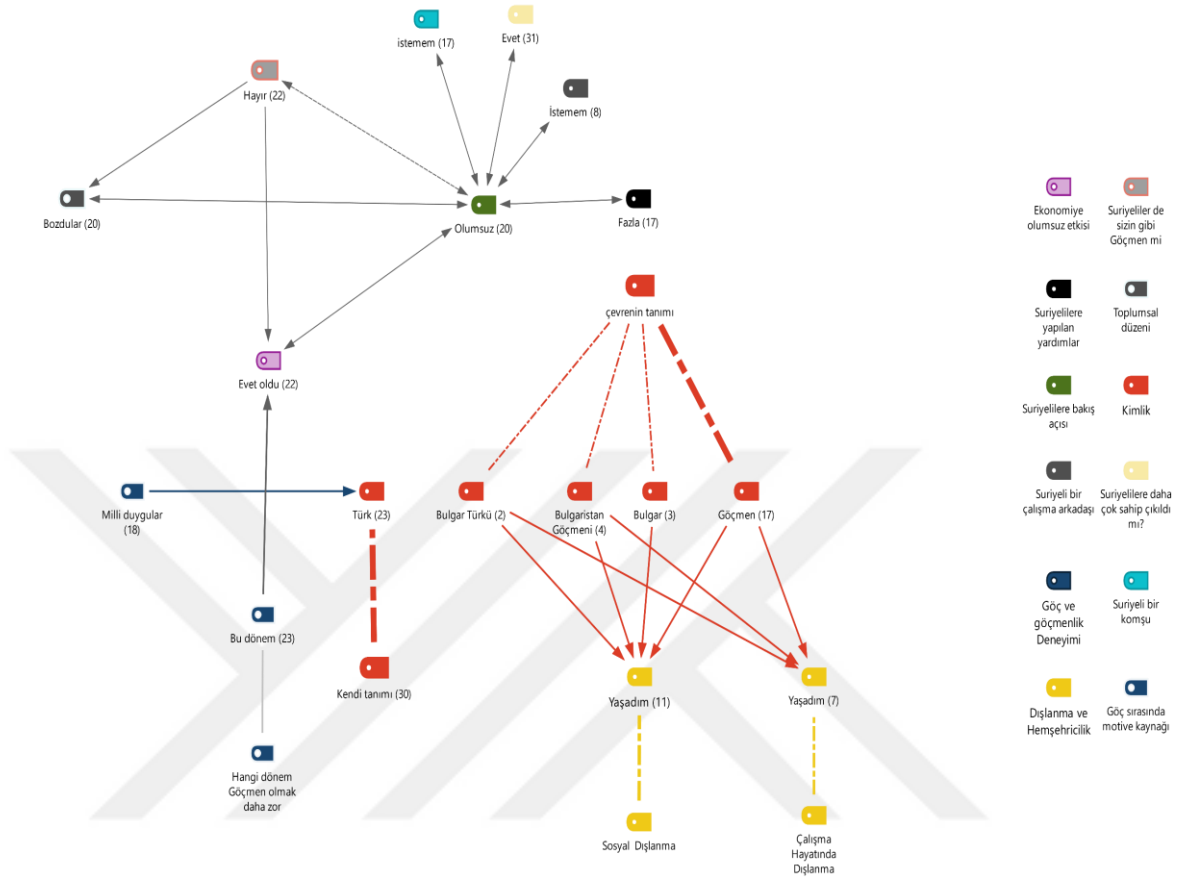
*onlar Suriyeli olarak görmez kendini Arap'tır aramızdaki tek fark odur.
Zamanında baktığınızda bir arada zaten yaşamışız” (A7, Erkek, 59).*

Katılımcıların yukarıda yer verilen ifadeleri incelendiğinde Suriyelileri kendileri gibi göçmen olarak görmeyenler ile ortak yaklaşım olan kişinin etnik kimliğine atıf yapılmıştır. Suriyelileri göçmen olarak gören katılımcıların oranının azlığının yanı sıra katılımcılardan empati kuran kişiler olduğu görülmektedir.

1.6. Tek-Vaka Modeli Gösterimi ve Yorumlanması

Çalışma kapsamında kullanılan Maxqda programına girilen verilerin Tek-vaka modeli ile şekillenmiştir. Mevcut şekilde katılımcıların tüm sorulara verdikleri cevaplar arasında bağlantısı bulunanlar görüntülenmektedir. Bahsi geçen bağlantılar aşağıda Şekil 7’de gösterilmektedir.

Şekil 7 1: Tek-Vaka Modeli

Mevcut şekil incelendiğinde öncelikle çalışmada yer alan “katılımcıların kimlik tanımlamaları” adlı başlığı altında sorulan “çevrenizdeki yerli halk sizi nasıl tanımıyor” sorusuna karşılık verilen cevaplarda “Bulgar Türkü, Göçmen ve Bulgaristan Göçmeni” olarak ifade eden katılımcıların çalışma hayatında ve sosyal hayatında dışlandığı anlaşılmaktadır. Öte yandan bahsi geçen soruya “Bulgar” olarak tanımlandığını ifade eden katılımcıların sosyal hayatında yerli halk tarafından dışlandığını görülmektedir.

Göç ve göçmenlik deneyimi başlığı altında katılımcılara yöneltilen “Türkiye’ye geliş nedeniniz nedir?” sorusuna “milli duygular” cevabını veren katılımcıların aynı zamanda “Kimlik Tanımlamaları” adlı başlıkta yer verilen “kendinizi nasıl tanımlıyorsunuz?” sorusuna “Türk” olarak cevap veren katılımcıların olduğu görülmektedir. Aynı şekilde göç ve göçmenlik deneyimi altından “hangi dönemde göç etmek daha zor?” adlı soruya “içinde bulunduğumuz dönem” olarak cevap veren katılımcıların aynı zamanda “Öteki/Suriyeli” başlık altında “Suriyelilerin ekonomiye olumsuz etkileri oldu” olarak ifade eden katılımcılar olduğu ortaya çıkmıştır.

Mevcut tek-vaka modelinin ana hattını ve birbiriyle bağlantılı cevapların ortak noktasını oluşturan “Suriyelilere bakış açısı” bölümü altındaki cevabı “olumsuz” olarak nitelendiren katılımcılar aynı zamanda Suriyelilere yapılan yardımları fazla bulmakta, Suriyeli bir çalışma arkadaşı istememekte, Suriyelilere daha fazla sahip çıkıldığını düşünmekte, Suriyeli bir komşu istememekte, Suriyelilerin kendileri gibi göçmen olduğunu düşünmemekte ve ekonomiye olumsuz etkilerinin olduğunu düşünmektedir. Öte yandan Suriyelilere karşı olumsuz bir bakış açısına sahip olan katılımcıların yine Suriyelilerin toplumsal düzeni bozduğu yönde cevapları mevcuttur.

Çalışmanın saha araştırması bölümünde ortaya çıkan son veri olan Tek-Vaka Modeli gösterimi sayesinde görülmektedir ki katılımcıların her ne kadar kendi kimlik tanımını “Türklük” üzerine kurmuş olsalar da yerli halk tarafından gerek sosyal yaşamlarında gerekse çalışma yaşamında ötekileştirmeye maruz bırakılmıştır. Burada belirtilmesi gereken bir diğer husus da katılımcıların çalışma yaşamında maruz kaldığını ifade ettiği ötekileştirme pratiği sosyal yaşamdan daha az olmuştur. Burada daha önce de belirtildiği üzere çalışma hayatına bakış ile sosyal yaşama bakış arasında fark var ön plana çıkmakta ve çalışma kapsamında elde edilen verilerden anlaşıldığı üzere yerli halk bunun ayrımını yapmış bulunmaktadır. Ortaya çıkan bir başka önemli bulgu Suriyelilere karşı olumsuz bir yaklaşım içerisinde olan (20) katılımcıların, Suriyelilere daha fazla sahip çıkıldığını düşünen (31) katılımcılar arasındaki farktır. Göstermektedir ki katılımcılar, Suriyelilere karşı ister empati kursun isterse olumsuz bir yaklaşım içerisinde bulunsun Suriyelilere yapılan yardımları kendi geldikleri dönem içerisinde aldıkları yardımlarla kıyasladığında daha fazla sahip çıkıldığını düşünmektedir.

ALTINCI BÖLÜM

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Tarihin erken dönemlerinden günümüze değin bireyler topluluklar dünya üzerinde sürekli bir şekilde hareket halindedir. Bu hareketlerin amaçları ve sonuçları, sosyal bir fenomeni şekillendirmiştir. Bu fenomen, yüzyıllardır var olan, tarihte çağ açıp çağ kapayan, dinleri, toplulukları değiştiren/dönüştüren “göç” fenomenidir.

Göç fenomeninin incelenmesi gerek sosyal gerek ekonomik sonuçları doğurduğundan, neredeyse tüm disiplinlerin ilgisine mahzar olmuştur. Bu bağlamdan hareketle araştırma kapsamına, göç ve göçmenin çalışma hayatında ötekileştirilme deneyimleri dahil edilmiştir. Öte yandan mevcut kapsama, göçmenin *toplumsal mevzilenme* olan ötekileştirilenden ötekileştiren konumlandırmasına girip girmediği incelenmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu egemenliği altından ayrılış tarihi olan 1878 yılından itibaren, Bulgaristan’daki Türk azınlık göç fenomeni ile karşı karşıya kalmıştır. Bulgar yöneticilerin ve yetkililerin insan haklarına aykırı bir şekilde Bulgaristan Türklerine karşı adeta “kimlik soykırımı” savaşına girişmesi ile meydana gelen ve dönem dönem kesintiye uğramasına karşılık Türklerin Bulgaristan’dan Türkiye’ye göç hareketi içinde olan yaklaşık bir asırlık süreç, deneyimleyenlerin yaşadıkları baskı, zulüm ve acı hatıraların yanında birçok araştırmanın konusu haline gelmiştir.

Bulgaristan Türklerinin Türkiye’ye göç hareketleri sırasıyla, 93 Göçü, Balkan Savaşları, 1950-1951 yılları, yakın akraba göçü ve nihayetinde 1989 yılındaki zorunlu göçe değin devam etmiştir. Bu süreç içerisinde Bulgar yöneticileri bilhassa Todor Jivkov, Bulgaristan Türklerine karşı yürütülen asimilasyon politikalarının başrolünde olmuştur.

Prenslük döneminden itibaren Bulgar yöneticiler Türk azınlığa karşı asimilasyonist politikaları uygulamaları planlamış ve kısmi bir şekilde uygulamaya koymuş ancak 1984 yılına gelindiğinde ise bu politikalar ısrarlı bir şekilde hız kazanmıştır. Asimilasyonist politikalarının içeriğine bakıldığında, başta Türk azınlığın

zorunlu olarak isimlerinin Bulgar isimleriyle değiştirilmesi, Türkçenin konuşulmasının yasaklanması, sünnet ve namaz gibi dini görevlerin yerine getirilmesinin yasaklanması ve bu yasaklara uymayanların sürgün edilmesi ve hatta öldürülmesi gibi cezalarla karşı karşıya kalması sürecini içermektedir.

Uygulanan asimilasyon politikaları, baskılar ve buna karşı direnen Türklere yönelik cezalar katlanarak devam etmiş ve nihayetinde Bulgaristan Türkleri 1989 yılında Avrupa topraklarının II. Dünya Savaşı'ndan bu yana gördüğü en büyük ge başlamak zorunda kalmıştır. Mayıs 1989 tarihinden Mayıs 1990 tarihleri arasında, şimşir, 345 bin Bulgaristan Türkü Türkiye'ye giriş yapmıştır (2012: 347). Dayıoğlu, zorunlu g ile Bursa'ya göç edenlerin Bulgaristan Türklerinin sayısı yaklaşık 50-60 bin arasındadır (2005: 47).

Araştırma kapsamında, Bursa ilinin Hürriyet, Adalet ve Balkan mahallelerinde toplam 30 kişiyle yapılan mülakatlarda, katılımcıların doğum yerinin Kırcaali olanlar (%83,3) oğunluğu oluşturmaktadır. Öte yandan katılımcıların büyük çoğunluğunun aktif olarak çalışma hayatlarında olmadıkları ve emekli oldukları görülmektedir. Araştırmaya katılan katılımcıların büyük bir ekseriyeti (%79,20) eğitim durumunun lise, nlisans ve lisans mesunu olmaları da dikkat çekici bir husustur. Burada Bulgaristan'ın eğitim konusunda halkını geliştirmeye yönelik tutumu olduğu ifade edilebilir.

Göçmenlik deneyimi başlığı altında yöneltilen sorularda katılımcıların ifadeleri de dikkat çekicidir. Burada ne çıkan ilk durum, g sırasında katılımcıların motive kaynaklarını belirtirken verdikleri cevapların ekseriyetini (%75'i) *milli duygular ve aile/akraba* oluşturmaktadır. G alan yazında, iktisadi temellere dayalı g teorileri büyük bir çoğunluğu oluştururken, zorunlu 1989 G g literatürüne farklı bir bakış açısı getirmekte ve ekonomik temelli bir durumun onları motive ettiğine dair ifade sadece 1 kişi ile sınırlı kalmıştır. Milli duyguların yanında katılımcıların aile/akraba ifadelerine yer vermelerinin sebebi gerek 1950-1950 gerek yakın akraba göçü vasıtasıyla daha önceden Türkiye'ye göç etmiş olan aile üyelerinin yahut yakın akrabalarının olmasıdır. Araştırma kapsamında ortaya çıkarılan bir başka dikkate değer bulgu ise katılımcıların çalışmanın yapıldığı 2021 yılında, g fenomeninin daha zorlu meydana geleceğine dair ifadeleridir. 1989 yılında göç eden katılımcılar, geldikleri dönemin şartlarının nispeten

daha iyi olduğunu bilhassa Türkiye'nin ekonomik durumunun ve göçmene dair bakış açısının olumsuz yönde ilerlediğini ifade etmiştir.

Kimlik tanımlamalarına yönelik katılımcıların ifadeleri çalışmaya, göçün doğasında olduğu varsayılan göçmenin yerli halk tarafından ötekileştirildiği yaklaşımına yönelik somut bir katkı yapmaktadır. Araştırmanın sorularından olan S2 ve S3'e dair sonuç bahsi geçen sorulardan elde edilecektir. Bu bağlamda, katılımcıların kendi kimliklerini tanımlarken çoğunluğun (%80,6) "Türk, Türkiyeli, Osmanlı Türkü" Türklük aidiyetlerini öne çıkartan ifadelerle yer verirken, katılımcıların yerli halk tarafından tanımlanmalarında çoğunlukla (%73,3) "göçmen, Bulgar, Bulgar Türkü" gibi "öteki" konumlandırmasında kullanılan ifadeler olduğu ortaya çıkmıştır. Buradan sonuçla 1989 Bulgaristan göçmenleri geldikleri dönem zarfında yerli halk tarafından çalışma hayatında ötekileştirilmiştir. Öte yandan çalışmanın diğer bir sorusu olan S3'e yönelik cevap, 1989 Bulgaristan göçmenleri çalışma hayatında Türk kimliklerini vurgulamıştır şeklindedir.

Kimlik tanımlamalarında ortaya çıkan bir diğer önemli husus, katılımcıların çoğunluğunun (%83,3) çifte vatandaşlıklarının olması ve çifte vatandaşlık hakkının önemli bulan katılımcıların ifadeleri genel çerçevede; Avrupa'ya rahatça seyahat imkânı, çocuklarının ya da torunlarının yurt dışında eğitim görebilme olağanı, Bulgaristan'da çalışarak hak ettikleri emekli maaşları ve orada bulunan taşınmaz mülkiyetlerinin olması ileri sürülebilmektedir.

Araştırmanın sorularından biri olan 1989 Bulgaristan göçmenlerinin geldikleri dönem içerisinde büyük toplum tarafından çalışma hayatında ötekileştirilip ötekileştirilmediğinin ifşaatına yöneliktir. Bahsi geçen araştırmanın sorusunun cevabı olarak, katılımcıların %78,21'i çalışma hayatında dışlanmaya maruz kalmadıklarını belirtmiştir. Öte yandan sosyal hayatlarında dışlanmaya maruz kalmadıklarını ifade eden göçmenlerin oranı nispeten düşük olsa da %66,6 gibi katılımcıların büyük kısmını oluşturmaktadır. Bu iki alandaki dışlanmanın farkını, çalışma hayatı ile özel hayat arasındaki bakış açısıyla açıklamak mümkündür. Sözgelimi, kişiler ister yerli ister göçmen olsun, çalışma hayatına bakışı genellikle daha profesyonel olurken sosyal yaşamda toplumsal mevzilerin daha derin olduğunu ifade edilmektedir. Bu noktada ifade edilmesi gereken bir başka durum ise, Bulgaristan'dan göç etmiş olan katılımcıların

ifadesiyle, “muhacirlerin” çalışkan ve “sorunsuz insanlar” olmasından dolayı yerli halk tarafından kabulünün daha kolay olduğudur iddiası ileri sürülebilir.

Araştırma kapsamında, çalışma hayatında nepotizm (kayırmacılık) gerek işe alımda gerek iş arkadaşları arasında yukarıda ifade edilen *toplumsal mevzilerin* ortaya çıkarılmasında önemli bir alanı kapsamaktadır. Şu noktada araştırmacıların işe alım esnasından hemşerilerine yönelik bir ayrım içerisinde olmadıkları ve katılımcıların %82,75 gibi neredeyse tamamının böyle bir tutum içerisinde oldukları/olacakları ortaya çıkmıştır. Bu tutum iş arkadaşları arasında bir hemşericilik tutumunun olmadıkları noktasında da karşımıza çıkmaktadır. Sonuç olarak, çalışma hayatında dışlanmaya maruz kalmadıklarını ifade eden katılımcı oranı ile herhangi bir nepot tutum içerisine girmeyeceklerini ifade eden katılımcıların oranı birbirine çok yakındır. Denilebilir ki; katılımcılar arasındaki azınlık dışında, dışlanmaya maruz kalmamış ve herhangi bir hemşericilik ayrımcılığına girme eğilimi göstermemiştir.

Bu noktaya kadar katılımcıların göçmen kimliği ile ilgili pratiklerinin ifşaati amaçlanmıştır. Bu noktadan itibaren katılımcıların “öteki” konumlanmasının içerisinde çıkıp “yerli” mevzilenmesiyle birlikte “biz” konumlanmasına geçip geçmedikleri ve Suriyelilere yönelik tutumu ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır. Öncelikle katılımcıların Suriyelilere yönelik genel tutumunun ölçülmesi kararlaştırılmıştır. Bu noktada katılımcılara Suriyelilerle ilgili genel düşünceleri sorulmuştur. Katılımcıların %47,16’sı Suriyelilerin çalışma hayatlarındaki etkileriyle kendi geldikleri dönemde kendilerinin yaptığı etkiyle bağdaştırıp empati yapabildiği, %26,41’i açıkça Suriyelilerin çalışma hayatında olmasından rahatsız olduğunu, %13,20’si çalışma hayatına olumsuz etkilerinin olduğunu, %7,50’si çalışma hayatında olmalarından rahatsız olmadığını ve katılımcıların %5,66’sının ise Suriyelilerin çalışma hayatında olmalarına dair olumlu düşünceleri olduğunu ifade etmiştir. Bahsi geçen soruya verilen cevaplar incelendiğinde, katılımcıların göç pratiklerinin üzerinden yaklaşık 30 yıl geçmesine karşılık halen “öteki” konumlandırılmasında ve göçmenlik kimliğine bağlı kaldıkları görülmektedir. Öte yandan öteki konumda olan yabancıya yönelik tutumlarında empati yeteneklerinin yüksek olduğu ifade edilebilmektedir.

Suriyelilerle genel yaklaşımın özdeşleşebiliyor olmasına karşılık, Suriyelilerin toplumsal düzene etkileri noktasında katılımcıların ifadeleri aksi yönde bir değişim

izlemektedir. Katılımcıların yaklaşık %85’lik kısmı Suriyelilerin toplumsal düzeni bozduklarını ifade etmiştir. Bu durumu açıklamada katılımcılar, eğitim seviyelerinin düşüklüğü, kültürel pratikler arasındaki farklılıklar, suça eğilimin fazla olması ve “tembel” olmaları gibi ifadeleri kullanmışlardır. Özdeşleşmenin aksi bir yaklaşım Suriyelilerin ekonomiye olan etkileri hakkında katılımcıların ifadelerinde karşımızda çıkmaktadır. Katılımcıların yaklaşık %65 Suriyelilerin ekonomiye olumsuz etkilerinin olduğunu ifade etmiştir.

Araştırmanın sorularından biri olan “1989 Bulgaristan göçmenleri geldikleri dönem zarfında büyük toplum tarafından sahip çıkılmış mıdır?” (S1) sorusuna cevap alabilmek amacıyla, katılımcılardan Suriyelilerle kendilerine geldikleri dönem yapılan yardımların ve sahip çıkılmalarının karşılaştırılmasının istenmesi araştırmaya yönelik özgün bir başka değeri ortaya koymuştur. Katılımcıların %75 gibi büyük bir kısmının Suriyelilere daha fazla sahip çıktığını ifade etmiştir. Bu durumun Suriyelilere yönelik olan karşı mevzilenmenin altında yatan bir husus olduğu iddiasını ileri sürmeye somut bir kanıt olabilmektedir. Görüşmeler esnasında her fırsatta soydaşlık ve dini paydaşlığa vurgu yapan Bulgaristan göçmenlerinin, “Arap” olan Suriyelilere daha fazla sahip çıkılması onlara karşı olan önyargıların ortaya çıkmasında rol oynamaktadır.

Yukarıda yer verilen kıyaslama ile bağlantılı olarak Suriyelilere yapılan yardımların katılımcılar tarafından yorumlanması istenmiştir. Cevaben katılımcıların yaklaşık %80’i yapılan yardımların fazla olduğunu ifade etmiştir. Bu hususta da görüleceği üzere, göçmen kimliği itibariyle Suriyelilere yönelik özdeşmiş tutuma sahip katılımcıların aksi bir yaklaşım içerisinde olduğu karşımıza çıkmaktadır.

Araştırma kapsamı çalışma hayatını odak noktası olarak almaktadır. Bu bağlamdan hareketle katılımcıların Suriyeli bir çalışma arkadaşı sorusuna da yer verilmiştir. Katılımcıların %25’i net bir şekilde Suriyeli bir çalışma arkadaşı istemediğini belirtirken %32’si bu duruma karşı net bir karşı duruşunun olmadığını belirtmiştir. Katılımcıların yaklaşık %20’sinin bu konuda net bir tutum oluşturamayacağını dile getirmiştir. Burada Suriyeli bir çalışma arkadaşı fikrine dair çoğunluk bir cevap olamadığı görülmektedir. Ancak Suriyeli bir komşu isteğine dair cevaplar bu şekilde değildir. Katılımcıların %59’u Suriyeli bir komşu istemediğini belirtirken %41’lik bir dilimi ise bu durumun onlar için bir sorun oluşturmayacağını dile getirmiştir. Burada dikkat

edilmesi gereken bir durum, katılımcıların net bir şekilde Suriyeli bir kişiyi/aileyi hem çalışma arkadaşı hem komşu isterim demeyişidir. Burada yabancıya karşı bilinmezlik ön plana çıkmakla birlikte bu bilinmezliğin sosyal yaşamda daha ön plana çıktığı, buna karşı çalışma hayatında mevcut bilinmezliğin daha geri plana atılabiliyor oluşu dikkate değerdir.

Suriyelilere yönelik katılımcılardan cevap verilmesi istenen son soru Suriyelilerin kendileri gibi göçmen olup olmadığıdır. Atlanılmamalıdır ki, Suriyeliler teorik olarak göçmen değil geçici koruma statüsündedir. Burada aranmak istenen katılımcıların toplumsal mevzi olan “biz” ve “öteki” noktasında konumlandıkları yerin ifşaatıdır. Bu sebeple özellikle geçici koruma statüsünde olan yerine göçmen terimi kullanılmıştır. Katılımcıların ilgili soruya ilişkin, %73,3 gibi çoğunlukla Suriyelilerin kendileri gibi göçmen olmadıkları cevabını vermiştir. Katılımcıların ifadelerini desteklemek için ileri sürdükleri sav Suriyelilerin Türk olmayışdır. Göçmenliğin ortak bir soydan olma zorunluluğunu ileri süren katılımcıların burada kabullenmek için kullandığı argümanları burada da ileri sürdüklerini ve “biz” konumlandırılmasında kendilerine yer vermektedir.

Sonu olarak, göç içerisinde birçok girift unsuru barındıran ve zaman içerisinde bireylerin/toplulukların göç ettikleri büyük toplum içerisindeki sosyal mevzilenmesi değiştiren ve bireylerin bu mevzi değişimi için uğraş verdikleri fenomendir. 1989 Bulgaristan göçmenlerinin kendilerini büyük toplumun “biz’i” içerisinde görmeleri yerli halk tarafından karşılık bulmuş gerek çalışma yaşamında gerek sosyal yaşamda toplum onları ötekileştirmemiştir. Bu husus onların büyük toplum tarafından kabul edilmeleri sürecinde kullandıkları argümanlar ve tutumlarına bağlı olmuştur. Bulgaristan Türkleri burada, kendilerinin soydaş oldukları, anavatana döndüklerini ve çalışkan oldukları savlarını ileri sürmüşlerdir. Mevcut araştırma kimlik tanımlamalarında bir farklılığı ortaya koymuştur. Katılımcıların birçoğu kendini Türk, soydaş, Osmanlı Türkü olarak tanımlarken yerel halk onları göçmen olarak tanımlamıştır ancak yerli halkın onları tanımlamaları “göçmen” olarak kalmıştır. Öte yandan büyük toplum tarafından genel olarak kabul görülen Bulgaristan Türkleri kendilerinden yaklaşık 30 yıl sonra Türkiye’ye gelen geçici koruma statüsünde olan Suriyeliler için bir ötekileştirme pratiği eğiliminde oldukları ve onları “biz’in” içerisine almamıştır. 1989 Bulgaristan göçmenlerinin bu ötekileştirme pratiği içerisinde onların yıllar içerisinde kazandığı “biz” konumunu

korumak ve güçlendirmek amacını barındırmaktadır. Öyle ki, Suriyelilere yönelik ötekileştirme argümanları; soydaş olmama, çalışkan olmama, ortak kültürel değerlere sahip olmama gibi kendilerinde oldukları iddia ettikleri değerler ve donanımlardır.

KAYNAKÇA

- Adıgüzel, Y. (2019). *Göç Sosyolojisi*. Ankara: Atlas Akademik Basım Yayın Dağıtım .
- Ağanoğlu, H. Y. (2001). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanların Makûs Talihi Göç*. İstanbul: Kum Saati.
- Akyıldız, İ. E. (2019). Göç Hareketliliğinin E. Lee Kuramı Perspektifinden YorumlanmasıI: Türkiye Örneği. Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bal, H. (2016). *Bal, Nitel Aratırma Yöntem ve Teknikleri*. İstanbul: Sentez Yayınları.
- Battır, O. (2020). *Dünden Bugüne Uluslararası Göç; Kuram, Algı ve Siyasa*. Ankara: Atlas Akademik Basım Yayın Dağıtım.
- Bauman, Z. (2001). *Parçalanmış Hayat*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2019). *Akışkan Modernite*. (D. S. Çavuş, Çev.) İstanbul: Can Yayınları.
- Ceylan, A., & Uslu, İ. (2019). Türkiye Cumhuriyeti'ne Yönelen Kitlesele Göç Hareketleri ve Kabul Mekanizmasındaki Yaklaşımlara İlişkin Bir İnceleme: 1989 Bulgaristan, 1991 Irak ve 2011 Suriye Göçleri. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, 205.
- Civan, O., & Gökalp, A. (2011). Göçmen İşçi Kavramı ve Göçmen İşçilerin İş Sağlığı ve Güvenliği. *Çalışma ve Toplum*, 1.
- Civan, O., & Gökalp, A. (2011). Göçmen İşçi Kavramı ve Göçmen İşçilerin İş Sağlığı ve Güvenliği. *Çalışma ve Toplum*, C1(1), 237.
- Connolly, W. E. (2020). *Kimlik ve Farklılık* . (A. Çavdar, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Çağlar, A. (2011). *Türkiye'de Sığınmacılar*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

- Çağlayan, S. (2006, Güz). GÖÇ KURAMLARI, GÖÇ VE GÖÇMEN İLİŞKİSİ. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)*(17).
- Çavuşoğlu, H. (1999). Bursa'da yerleşik Yugoslavya Makedonya göçmenlerinin sosyo-kültürel yapısı ve sosyal bünye ile bütünleşme durumu (Yüksek Lisans Tezi) . Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü .
- Dayıoğlu, A. (2005). *Toplama Kampından Meclis'e*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gökinci, B. (2020). ILO ve ILO Normları Açısından Göçmen İşçilerin Ayrımcılığa Karşı Korunması. Bursa: Uludağ Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Bilim Dalı.
- Gürsoy, M. (2019). *Göç ve Kentleşme Bağlamında Suç*. Ankara: Gece Akademi .
- Hacısalıhoğlu, N. E. (2012). *1984-1985 İsim Değiştirme Meselesi ve Uygulamaları*. İstanbul: BALKAR & BALMED .
- Halaçoğlu, A. (1994). *Balkan Harbi Sırasında Rumeliden Türk Göçleri (1912-1913)*. Ankara: Tarih Kurumları Yayınları.
- İnginar, A. (2010). Bulgaristan'dan Türk Göçü. *Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Cumhuriyet Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi* , 23-24.
- IOM. (2013). Göç Sözlüğü. (R. Perruchoud, j. Redpath-Cross, Dü, & I. (. Migration), Derleyici) Haziran 24, 2021 tarihinde IOM (international Organization for Migration):
https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf
adresinden alındı
- IOM. (2013). Uluslararası Göç Hukuku Göç Terimleri Sözlüğü. Mart 21, 2021 tarihinde https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf
adresinden alındı
- Karpat, K. (2013). *Osmanlıdan Günümüze Etnik Yapılanmalar ve Göçler*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kolukırmık, S. (2006). Bulgaristan'dan göç eden Türk göçmenlerin dayanışma ve örgütlenme biçimleri : İzmir Örneği. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 1-12.

- Kurtuluş, G. (2017). 1989 Bulgaristan Göçü: Bornova Üzerinde Sözlü Tarih Çalışması. *Türk Tarihi Anabilim Dalı*. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Kurtuluş, G. (2019). *1989 Bulgaristan Türklerinin Göç Hikayeleri*. Ankara: Ayrıntı Yayınları.
- Kurumu, T. D. (2021, Nisan 27). sozluk.gov.tr. adresinden alındı
- Lee, E. (1966). *A Theory of Migration*. Cambridge University Press.
- Lütem, Ö. E. (2000). *Türk-Bulgar İlişkileri 1983-1989* (Cilt 1). Ankara: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları.
- Lütem, Ö. E. (2012). 1984-89 Dönemi Türkiye'nin Bulgaristan Politikası ve 89 Göçü. N. E. Hacısalıhoğlu, & M. Hacısalıhoğlu (Dü) içinde, *Bulgaristan'da 1984-89 Azınlık Politikaları ve Türkiye'ye Zorunlu Göç* (s. 141-142). İstanbul: BALKAR&BALMED.
- Mouffe, C. (2015). *Dünyayı Politik Düşünmek*. (A. İ.-K. Ünüvar, Dü., & M. Bozluolcay, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ramadan, N. B. (2019). Göçün İnsanlar Üzerindeki Etkisinin Sosyal Bağlamda Araştırılması: Bulgaristan Göçü. Trakya Üniversitesi İnsan ve Toplum Araştırmaları Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Şimşir, B. (1986). *Bulgaristan Türkleri*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Tahir, N. A. (2015, Aralık). Bulgar Komünist Partisi ve Bulgaristandaki Türklere Yönelik Asimilasyon Politikaları. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 581.
- Taylor, C. (2018). *Benliğin Kaynakları*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Toğrol, B. (1991). *Direnış-Bulgaristan Türklerinin 114 Yıllık Onur Mücadelesinin Karşılaştırmalı Psikolojik İncelenmesi*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Matbaası.
- Vural, D. G. (2007). Uluslararası göçmen kaçakçılığı ve insan ticareti. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Isparta.
- Yerasimos, S. (1995). *Milliyetler ve Sınırlar*. İstanbul.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Aratırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yılmaz, M. (2019). Göçmenlerin Kentle Bütünleşmesi: Bursa-Bulgaristan Göçmenleri Örneği.

EKLER

Ek-1 Anket Soruları

1. Doğum tarihiniz nedir?
2. Doğum yeriniz neresidir?
3. Eğitim durumunuz nedir?
4. Çalışıyor musunuz?
5. Türkiye'ye hangi tarihte geldiniz?
6. Türkiye'ye geliş sebebiniz neydi?
7. Çifte vatandaşlık hakkınız var mı?
8. Çifte vatandaşlık hakkı sizin için önemli mi?
9. Kendinizi nasıl tanımlıyorsunuz?
10. Çevrenizdeki insanlar sizi nasıl tanımlıyor?
11. Göç sırasında/geldikten sonra sizi motive eden/güç veren neydi?
12. Göçmen olduğunuz için çalışma hayatında zorluk yaşadınız mı?
13. Çalıştığınız yerlerde üst makamlarda, idari kadrolarda bulundunuz mu? Bulunmadıysanız göçmen olmanız nedeniyle bu pozisyonlara gelemediğinizi düşünüyor musunuz?
14. Göçmen olduğunuz için iş arkadaşlarınız tarafından dışlandığınızı düşünüyor musunuz?

15. Çalışma hayatınız boyunca tüm sosyal haklarınızı aldığınızı düşünüyor musunuz? Haklarınızı alamadığınızı düşünüyorsanız bunun göçmen olmanız ile ilgili olduğunu düşünüyor musunuz?
16. Göçmen olduğunuz için yerli halk tarafından herhangi bir olumsuz davranışla karşılaştınız mı?
17. Çalışma hayatınızda genellikle kendiniz gibi göçmenlerle mi yakın ilişkide oldunuz?
18. Kendi ticari işletmenizi kurdunuz mu? Kendinize ait ticari işletme sahibi olduğunuz dönem içerisinde/ olduğunuzu varsayarak; bir işçi işe alacaksınız ve karşınızda başvuru yapan iki adayın tüm özellikleri donanımları aynı fakat birisi yerli birisi Bulgaristan göçmeni, bu iki kişi arasından hangisini işe almayı tercih edersiniz?
19. Geldiğiniz dönem zarfıyla şu anki (2021) dönem arasında bir kıyaslama yapacak olsanız sizce hangi dönemde göçmen olmak daha zor?
20. Suriyelilerle ilgili ve onların çalışma hayatına girmesiyle ilgili ne düşünüyorsunuz?
21. Suriyelilerin toplumsal hayatın düzenini bozduğu yönündeki iddialara hakkında ne düşünüyorsunuz?
22. Suriyelilerin işçi ücretlerini düşürdüğü, konut kiralalarının artışına neden olduğu hakkında iddialar için ne düşünüyorsunuz?
23. Suriyelilere yapılan yardımların boyutu sizce ne ölçüde?
24. Geldiğiniz dönem size yapılan yardımlar ile Suriyelilere yapılan yardımları kıyasladığınızda, Suriyelilere daha fazla sahip çıkıldığını düşünüyor musunuz?
25. Suriyeli bir komşunuz var mı? Yoksa olmasını ister miydiniz?

26. Suriyeli bir çalışma arkadaşınız var mı? Yoksa olmasını ister miydiniz?

27. Suriyelilerin de sizin gibi göçmen olduğunu düşünüyor musunuz?

